HALOR KA BUROM BA LA JAH BYNTA I

M.B.Jyrwa

1998

1. Books may be retained for a period not exceeding 15 days by members.
2. Books may be renewed on request at the discretion of the Librarian.
3. Dog-earing the pages of a book, marking or writing therein with ink or pencil, tearing or taking out its pages or otherwise damaging it, will constitute an injury to a book.
4. *Any such injury to a book is a serious offence; Unless a borrower points out the injury at the time of borrowing the book, he/she shall be required to replace the book or pay its price.*

Help to keep this book fresh & clean

HALOR KA BUROM BA LA JAH

BYNTA - I

M.B. JYRWA

Sien shon ba nyngkong
1998

114G/EK,1

KI LYNNONG

Ka Jingkynthoh

Ka jingkynthoh lyngkot halor ka kot thymmai I Prof. H. Warmphaign Sten kaba la jer **La Dkut Sohpet.** Ka **La Dkut Sohpet** (1996) ka dei **Ka Burom Ba La Jah, Kitab 4 & 5.**

Nyngkong eh nga pynpaw ia ka jingkmen kaba khraw haba la ong ia nga da u nongthoh ban kren ei ei halor jong kane ka kot **La Dkut Sohpet** (1996) ha kane ka sngi ha kaba yn pyllait paitbah ia ka. Nga shim ia kane kum ka kabu kaba don burom ban kren ei ei halor ka jingtrei kaba nga ha lade hi nga da kheiñ kor eh

Ha ka sbuti lyiur (July 1996) haba kane ka **La Dkut Sohpet** ka dang ha Press, nga la ioh lad ban pule bniah ia ka na ka copy ba la shu type, ryngkat bad I Professor Sten hi bad dei halor kane hi ba ngan kren ei ei mynta

Kaba ngan kynthoh hangne kan long tang katto katne ki mat kiba kham kongsan la ka jingpule bniah halor jong ka nga ieh ha ki rang bad thei pule la mynta hi dang don tang iwei iba la pynshong ia la ka jingwad bniah halor kane ka kot **Ka Burom Ba La Jah** ha ka kyrdan Ph D

Ka phang pdeng jong **Ka Burom Ba La Jah** ka long "Kumno ki hap haduh katne ba man Ha ri jong nga! . .

" kumno ki liat
ki hap da buit thymmai ne mon sngewbha?"

U nongthoh lyngba **Ka Burom Ba La Jah** bad khamtam mynta ha kane ka kot **La Dkut Sohpet** u la pyrshang ban thir ban tai lyngba ki nia ki jutang khnang ban pynioh ha ngi ia ka jubab ia katei ka jingkylli haneng. Ka jubab ba u myllung u la ai kam shym la shu long ka nia madan ne ka nia khar ei, hynrei ka long kaba la pynshong nia halor ki khanatang ba u hi u la lum, ka jingtip ia kiei kiei baroh ha

sawdong jong u la ka long na ka jingpule ne ki jingjia kiba ma u hi u la iakynduh Ka jingpyrkhat bad ka bor pynshongnia kaba u myllung u don, ka la pynlah ia u ban tei ia une u mot jubab bym pat ju don ha ka history ka thoh ka tar Khasi Kane kam dei ka jingpynroh hynrei ka dei ka jingshisha ba ym pat don kawei pat ka jingtrei ka ban kham khraw ia kane na ka liang ka jingjrong, ka phang pdeng bad ki jingjia baroh Une u mot ba jrong tam ha ka litereshor Khasi (kata ha ka poitri), u don shisha tang kawei ka phang pdeng hynrei la pynlong ia u da ki met khleh ba bun jait kiba la mih kumba la ong hi u nongthoh na ki jingthoh jong kiwei pat kum u Rabon Homi Soso bad On Kine ki ieh ha ngi ki longdien ka syrngiew ban rieh tngen katto katne Ki met khleh ki mih ruh na ka **Aeneid** u Virgil **Divine Comedy** u Dante, **Paradise Lost** u Milton Aristotle's **Poetics** ban jer tang khyndiat, na ka saiñ pyrthei ha Ri Khasi Jaiñtia (Meghalaya) khamtam ha ka por ba dang ieng rasong ka APHLC bad hadien ruh ha ka rukom im ki briew kumba ka paw ha ki kyrdan ba pher jong ka imlang sahlang, na ka Bible bad na ki jingrwai Khasi Hymn Book ka Balang Presbyterian Lada yn shim ia kane ka jingtrei baroh kawei kum ka jaiñ lah ban ong ba ki ksai pyngkiang te ki bun pal it la ha ki rong ne dur jong ki, bad kane lehse kan long kawei ka dong na kaba lah ban wad bniah halor jong ka

Ka Burom Ba La Jah ka dei ka drama shaphang u briew ha kaba u briew u paw kum u jingthaw ba shida ha khmat u nongshun u Blei, kata u Jom, uba haba um lah ia u Blei u trei ia u jingthaw jong u Ka jingiaid ka phang ka dawa ba u briew u dei ban don kham shadien ha ki jingjia Ha ki Kitab 1-3 lei lei, la shu iohi ia u briew tang ngut nget Dei ia ki ksuid bad ka buit trei kam jong ki hapoh ka jingialam u Jom bad Ren ba ngi kham iohi Dei tad haduh ha ka **La Dkut Sohpet** ba ngi iohi ia u briew ha ka dur ki 14 ngut, kata (7 kynthei 7 shyrnang) bad ngi sa iohi bha ruh kumno kine ki la shah thok da kaba suk ha u Spai kum u ngap bad u Jom kum u moina I Prof H W Sten kum u *conscious artist*, i la iohi lypa ba u briew uba shah jop kumta, um lah ban long u tyngshop pdeng jong ka poim kaba kum kane bad dei

namarkata hi ruh ba u Jom Rekha ia uba ngi lah ban ong ba u long ka pdeng duh jong ka buit thaw tyngshop u la shim ia kane ka jaka. U briew ba shida u la shah shet shukor ha ki buit phnieng u Spai (ngap) namar ba u briew hi u la mon ban shah shkor ia ki nia pynbieit, ki nia ba sngew shongnia shisha, bad haba u briew u la sngewdei ia kita ki nia, da la ki kti hi u pom pynkhyllem ia ka jingkieng Sohpetbneng. Kane ka jubab ba la ai da u myllung ka iasyriem shibun eh ia ka jubab ba la pynpaw ha ka Bible. ka jingpynshoi u bseiñ ia ka Im da ki nia ba sngew shongnia. Kane ka kdew ia kaba kham jylliew ka jingpyrkhat bad kata ka long ba ka jinghap ha kano kano ka apot ka ju sdang borabor na ka jingiakren ba ha lade hi da ar ki jinglong kiba don ha u briew, ban ngeit bad leh ia ki jingai jingmut thymmai ne ban snoh beit tang ha kaba rim. Kane ka long kata kaba ha ka psychology ki ong ka *rationalization*.

Ka jingmut ba pait pnat nangne ka long ka jingkylli: hato u briew un ym hap, lada um shym la ia kren bad u ngap ne mona? Ka **La Dkut Sohpet** kam shym kren ia kane, namar ka jingsdang jong ka kam long shuh ha ka **lada** hynrei ha kaba la long la jia ryngkat bad ki jingioh pateng nangta.

Ka Burom Ba La Jah kynthup ia ka **La Dkut Sohpet** ka long ba la thoh ha ka Blank Verse bad la wanrah ia ka rhythm da ka *syllabic rhythm* kaba 10 kyntien. Ka Blank Verse hi kam don ka jingtara ki laiñ hynrei ha kane ka poim, u nongthoh H. Warmphaign Sten u la lah ban wanrah da ki spah ki laiñ kiba ka tara ka long hapoh jong ki hi

e.g. Ym slem ban **sngew** ba **jlew** ki **ksew** (V. 142)
Kumta ni briew ka pynma her bun i
Ba rieh ka **Sngi**, um **shai** ba rieh u **Bnai**,
Ba rieh ki khlur, kat shaba **tur** u **ur** (V. 184-186)

Ki buit pyndonkam ia ki sur sawa kum **Assonance, Alliteration, Consonance**, ki buit batai **simile** bad **metaphor** ki long ia kiba la pyndonkam pahuh bha. Nangta don ka jingbuh beit ia ki jingjia ha

ka rukom ba beit beit ne ba mar khongpong Kine ki dawa ka jingwad ba kham bniah ia kane ka poim Khnang ban iohi ia ka style jong une u nongthoh lehse kan iarap lada yn ia nujor ia kane bad kiwei pat ki style kum ka Grand Style u Milton Haba ngin wad bniah lehse ngin shem ba ka style kan long pynban Anti Miltonic Grand Style Ka shong ha ki nongwad bniah ban leh ia kane

Ryngkat bad kaba peit bniah ia ka Style ha ka liang ka jingpyndonkam ia ki kyntien (diction) lah ruh ban pyrkhat ba kam long kaba bakla lada yn tyrwa ba dei ban don ka jingpynkylla ia kane sha ka English khnang ba kiwei ruh kin tip shaphang ka jingnangsan ka Poitri Khasi Hynrei ka kam kam long kaba suk Ki kyntien khamtam ki adverbs ba la pyndonkam kylluid bha kim long kiba suk ban pynkylla

e g **Beh beh** shyntur u Jom ka khih,
Khriaw khriaw ki riew ki tmain da speh diengkhied

Dei namar kane ka daw, I Prof H W Sten I la kdew lypa ha nga ha ka 9 8 96 ba lada dei ban translate ia kane, u nongpynkylla un hap rich tngen kham bun ha ka shatri ka jingmut (semantics) khamtam ban ia da kumwei

Ka Shynrong (Structure)

Ka **La Dkut Sohpet** ka long ka jingpynwan dong ia ka jingtei ba kaba la ieh shipor tang shiteng shilliang ha **Ka Burom Ba La Jah Kitab 1 - 3.** Ia kane ka jinglangdong ki jingjia lah ban ioh shai kdar lyngba ki kyntien sdang jong ka Kitab I, bad kyntien kut Kitab 5 kumne

Bu Briew u thew pyrshah hukum u Blei,
U khet jingkieng ha kliar u Sohpetbneng
U kwah phetrich na khmat ba iai thaba
Ba dap jingieit nylla ia la jingthaw, (I 1-4)

Haba burom ka jah, ka jah, ka jah
Kumta burom u briew bad Jom ka jah

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap (5 506-508)

Namar ba u myllung u dei u *conscious artist*, ki jingjia baroh ki hap bha sbok sbok ha la i jong i *jong* i jaka, bad haba lum lang ia ki baroh lah ban kren shai ba ka **La Dkut Sohpet** ka pyndap pura ia ka jylli ki jingjia Lada yn peit ia ki jingjia kum kiba hap ha ka **blue print** ka jingpyrkhat u nongthoh yn shem ba yin shym don wat kawei ruh na ki ka ban noh kyrweng khlem da syndong lang khop

Ka jingpyndap ba pura jong ka **La Dkut Sohpet** ia **Ka Burom Ba La Jah** ka long ruh na ka liang ba mynta la pynpaw shai kdar ka burom jongno kata kaba la jah Baroh shikatta ki jingkylli ki la mih kum Kaei ka jingmut jong kane ka poim ba khraw? Mano ba jah burom? Don kiba pyrkhat ba kane ka dei ka translation ba mih na ka **Paradise Lost** Hynrei kane ka jingpynlang ba thymmai sha **Ka Burom Ba La Jah** ka iathuh shai ka jongno bad kumno ka burom ka la jah Ka burom u briew ka la shu jah syndet na u tang shu mar ia mynjur ban khet ia ka Tang nub Tang Jri Ka jah syndet namar u briew (baroh 14 ngut) u dei u tyngshop rit, hynrei ka jong u Jom u tyngshop pdeng te ka jah khyndiat pa khyndiat Ka long kaba sngewtynnad ban bud dien kumno u myllung u la pynmih bluit ia u syiem ka krem (Ka krem ka jaka rieh uba shah jop) Haba u la mih, u la iaid leh kyrtong bha ia lade, hynrei wat une hi u la shem ba u briew ha kaba kut um donkam shuh ia u, bad kumta u la rai ban leit phai sha la ka krem maw kum u ba la jah burom

Khublei,

'Ha Sharing Cottage'
Lumbhalang, Nongthymmai,
Shillong - 793014

M.B. JYRWA

11. Sept. 1996

SHIKYNTIEN NA KA NONGTHOH

Ka Burom Ba la Jah da u H. Warmphaign Sten kam long ka poim kaba suk ban sngewthuh lut. Ha kane, u nongthoh u la thaiñ ni bha ia ki jingpyrkhat kiba u la lum la lang lyngba ka jingpule bad jinghikai jong u bad lyngba ki jingiashem jingiakynduh ba bun jait ha ka jingim. Ka jingtip bad jingsngewthuh bha jong u ia ka pyrkhat Khasi, ka jinglah jong u ban lum lang ia kine baroh ha ka shlem mutdur jong u ka la pynlah ia u ban ai ha ngi ia kane ka thylleng epik ba nyngkong eh ha ka histori ka literashor Khasi

Ka Burom Ba la Jah ka kynthup ym tang ia ki jingpyrkhat jingpuson, hynrei ia ka buit thaw poitri ruh U H Warmphaign Sten uba dei u nonghikai, u kwah ba ki jingnoh synniang jong u kin long ki nongmuna ia ki longdien jong u. U pynpaw ia kane lyngba ka buit thaw tyngshop, ka plot, ka jinglangdong ki jingjia U ngeit ba ka literashor ka kren ia ka jingim, namarkata lyngba kane ka poim u wad ban pyndei ia ki jingjia bad ka jingim ha ri Khasi Ka poim kam dei ka jingjia tang shaphang ki ksuid bad kita ki briew ba nyngkong eh, hynrei ka don ka jingkdew ia ki bynta bapher bapher kiba long ba jia ha ka ri hi Ka poim ka dei namarkata ka allegory

Nga pynpaw ka jingsngewnguh kaba khraw ia I Prof H W Sten ba la khlad noh na ngi. I bym shym la tyngkai ka por bad ka bor ban iarap ia nga ban sngewthuh ia katto katne ki bynta kiba kham jwat ha ka poim I la kyntu ia nga ban buh ha ka dur ka kot ia baroh ki *notes* kiba nga la thoh hadien ka jingpule bniah ia ka poim Nga sngewbynnud ba I Babu (kumba ngi ju khot sngewtynnad ia I) im don shuh bad ngi. Lada ka la long da kumwei, ma I hi in jin da la ai ka jingkynthoh halor kane ka jingkynthoh jong nga halor **Ka Burom Ba La Jah.**

Ka jingsngewnguh kaba khraw ka leit sha I Prof. I.M Simon

iba la sngewbha ban pyllait por khnang ban pule ia ka Manuscript bad ban ai ka jingkynthoh halor kane ka jingthoh jong nga.

Ki la don lypa ar tylli ki jingthoh halor kane ka poim. Kawei ka long ka jong u nongthoh hi kaba u la kynthup ha **U Prew** (1987); kawei pat kaba la thoh da u Mawrang S. Kharsyntiew (1984) kaba u la ai kyrteng **Ki Khyndai Jylla**. Kine ki jingthoh ki long tang halor ka Kitab I bad Kitab II. **Ka Burom Ba La Jah** mynta ka don haduh ka Kitab V. Ka **La Dkut Sohpet** ka dei ka Kitab IV bad V (1996). Ki lynnong kiba don ha kane ka kot ki ktah ia baroh san tylli ki kitab, hynrei ki long tang khyndiat eh haba ia nujor bad shibun kiei kiei kiba dei ban kren ha ka jingiadei bad ka poim.

Ha kane ka kot, ki nongpule lehse kin sngewpher kumno re ba ym shym la kdew sha I Prof H. Warmphaign Sten (ba la khlad noh) kum u **Myllung** hynrei kum u **Nongthoh**. Ka daw ka long ba u **Nongthoh** hi um shym la sngewbha satia ba yn khot ia u u **Myllung**. U **Nongthoh** u la da kren shai ba um long u **Nongrwai** , hynrei tang u nongthoh shi beit.

Ki kritik kin sa nang nuh ki ban nang thoh bun kiei kiei halor kane ka poim. Kane ka kot kaba nga thoh mynta ka long tang uwei u mawjam sha ka jingialeh ban sngewthuh ia ka. Lada ki ban pule ia ka kin myntoi katto katne bad kan pynkhih ia ki ban wad shuh shuh bad tih kham jylliew halor jong ka, kata kan pynhun ia nga.

'Ha Sharing Cottage'
Lumbhalang, Nongthymmai,
Shillong - 793014.

M.B. Jyrwa

November 4. 1997.

Mawlai - Umjaiur
Shillong 793008
14th January, 1998

I Jingkynthoh Lyngkot

Nga sngew kmen shibun haba nga la ioh ban peit ia ka jingthoh i Dr. M.B. Jyrwa (Kong Mum) **Halor** ***Ka Burom Ba La Jah***, ka jingthoh jong i Dr. H.W. Sten (ba la khlad).

Nga la ithuh ia i Kong Mum la slem, bad nga la tip shaphang jong i kum ka Nonghikai la kham slem shuh shuh Nga tip shaphang ka jingbniah jong i haba i thoh ia kiei kiei, bad kam shym la pynlyngngoh ia nga haba nga la iohi haduh katno i la lah ban thir ia ki bynta kiba ki nongpule ki donkam ban tip, ba ki lah ban sngewthuh kham bha shaphang ka rynieng u Nongthoh kum u Nongthoh. I la leh ia kaei kaei kaba dei ban iaroh

Nga ngeit u Keats un ym bat eh lada ngan shim kylliang khyndiat khynsoit na kaba u la thoh 180 snem tam mynshuwa ha ka Sonnet jong u "On First Looking Into Chapman's Homer" u la iathuh kumno ba u la kham sngewthuh kham bha shaphang u Homer da kaba pule ia ki jingpynkylla jong u sha ka Ktien Phareng ia ki epic u Homer. Nga ruh nga sngew ba kaba kum kane ka jingsngew ka la rung ha nga haba nga la pule ia ka jingthoh i Kong Mum halor ka epic i Bah Sten nga sngew ba nga la lah ban sngewthuh kham bha shuh shuh shaphang i Bah Sten lyngba kane ka *Critique* jong i Khublei shibun, Kong Mum !

Nga kyrmen ba i Dr. Mrs. Jyrwa in dang pyndonkam ia la u khulom na ka bynta ka jingmyntoi ki Nongpule

Ivan M. Simon

LYNNONG - 1

Ka Epik

Ia ka literashor la ju phiah borabor ha ki jaid kum ka **tragedy, comedy, lyric** etc., kat kum ki jinglong ba kyrpang ba kawei pa kawei ka jaid jingthoh ka don. Ka long kaba shisha ba kawei ka jingthoh ka pher na kawei pat bad dei kane ka jingpher kaba pynlong ia uwei u nongthoh ban ieng kyrpang na uwei pat; hynrei wat hapdeng ki jingiapher ym lah ban ong ba ki jingthoh kim ia syriem ha ki katto katne ki liang. Shisha dei halor ka jingiasyriem ba la pynshong nongrim ia ka jingphiah ia ka literashor ha la ki jong ki jong ki jaid.

Lah ban phiah ia ka literashor na ki rukom peit kiba ia pher. Kawei na kita ka long ba la phiah ia ka ha ki lai ing: **dramatic, lyric** bad **narrative**. Ia ka jingbiang ne em kane ka jingphiah ynnai ia kren. Hangne nga shu shim beit ia kane ka jingphiah ha ka jingiadei bad ka epik lane ksanthma. Kat kum kane ka jingphiah ka epik ka hap ha ka ïng **narrative poetry**. Don lai jaid ki poïtri hapoh kane ka ïng kumne: epik, ballad bad romans. Kine lai ki ia pher kawei na kawei. Ka jingiasyriem jong ki ka long ha kaba kine baroh lai ki rwai shaphang ki khanatang, khanapateng bad khanaparom. Namar ba ki khanatang, khanapateng bad khanaparom ki long ka pdeng duh jong ki, bad namar ba ki khana, khamtam ki khanatang bad khanapateng ki long ka bynta jong ka mynnor, lah ban ong ba ka tynrai jong kine baroh lai ki poitri ki long ha ka mynnor. Ka mynnor ka lah ban long kaba la jngai bah kulong kumah ne kaba dang tang katto katne por. La ngeit shuh shuh ba kine ki poitri, ha shuwa ban rung ka thoh ka pule, ki la long ki jingrwai kynud kiba ki myllung ki kynud kum ki jingiathuh pateng ha ki longdien ia ki jingjia ba pher ba ma ki kum ka jaitbynriew ki la dei ban iaid lyngba. Kine ki jingkynud ki pynpaw ia ka rukom pyrkhat, jingngeit, jingsngewthuh ia ka jingim, jingkmen, jingpangnud, jingsahnud, jingkyrmen bad jingangnud jong ka jaitbynriew ha ki pateng ba la leit noh. Haba dei pat ki long ki khana shaphang ki thma,

ki jingkylla ki nongsynshar, ki kam shlur jongno re jongno. Ia ki jingjia ba la iathuh khana kumta lah ban kheiñ kum ki mawjam ha ka histori jong kita ki briew.

La kdew haneng ia ki khanatang, khanapateng bad khanaparom kum ka pdeng ia baroh lai: epik, ballad bad romans Kan bha lada yn kdew khyndiat ia ka jingiapher hapdeng jong ki.

Ka ballad ka dei ka jingrwai khana lyngkot. Borabor ka ballad ka sdang na ka bynta ha kaba ka khana kan poi syndon sha ka kliar duh jong ka. Kam don ha ka ki jingiathuh bniah ia ki jingjia kiba pynlong ia ka khana Ha ka la buh beit ia ki jingjia ha kata ka rukom ba ka pynkhih ha ki nongpule ban sngew la kumba ki iohi mar khmat ia kita kiei kiei ba la jia Ki tyngshop hangne ki kien hi da ladc bad ñiar eh ban iohi ia ka syrngiew jong u nongthoh U nongthoh hi u paw tang kum u nongpyniasnoh ia ki jingjia Ki jingkynthoh baroh ki long ha ka rukom kaba kyllum, kata ki bym da dei eh ki jingsngew ba shimet u myllung. Ka ballad ka wad ban pynpaw ia ki jingleh, ki kam ki kti ki tyngshop. Ha kaba lch kumta u myllung um don por ban da pynpaw eh ia ka dur ka dar bad jinglong jong ki tyngshop kiba long ki nongpyndep ia ki jingjia

Ha ka ballad ka don ka jingiaiban ia ki kyntien La ong ba kane kam dei kaba khlem jingmut, ka kam jong ka ka long ban pynmih lut ia ka jingsngew ia kaba ym lah ban leh kumta tang da ka ong ia kano kano tang shisien. e.g., "Ka waiñ, ka waiñ, la klet!" lane "Kynrup! u nongtuh pleng, kynrup!" (Tham 1936, 1972. pp 91, 97)

Ka dur ba thikna jong ka ballad ka long saw (4) laiñ. Ki laiñ ba nyngkong bad ba lai ki don phra (8) kynnoh, katba ki laiñ ba ar bad ba saw ki don hynriew (6) kynnoh. Ha ka English ka khup ka dei ban long ka jiamdien. Na kaba la kdew, ka jingthew jong ka ballad ka long: laiñ wei (1) bad lai (3) ki long iambic tetrametre lane jiamdien saw khup. Katba ki laiñ ar (2) bad saw (4) ki long iambic trimetre

lane jaitmdien lai khup Ha ka Khasi ym donkam ban da ong da ka jiamdien ne ka jiamphang namar kine kim don jingmut ei ei ha lade hi Kaba donkam eh ha ka Khasi na ka liang ka khriang ne ka khup ka long ka jingbiang ki kynnoh Na kine saw laiñ tang ki laiñ ar (2) bad saw (4) ki ia tara Kane ka pynpaw ba ka jingiatara ki laiñ ka long kaba bit ban ym da bat pyrkhing

Shisha kein Thei ngam tip balei
Iaphi nga kum peit shin
Kat phi nang phai phi nang phyrnai
Nga um ka dohnud hin

(Wahlang O M 1952 1986 21)

Ka romans bad epik ki kham jan ka jingiadei Baroh ar ki rwai shaphang ki kam shlur na kane ka daw la tip ia ki da ka kyrteng **heroic poetry** Ki tyngshop-puron bad khana ki ia sy riem bha tangba katba ha ka romans ka khana bad jingjia ki tyllun sawdong jong uwei u briew ha ka imlang sahlang ha ka epik ki ktah ia baroh kawei ka jaitbynriew Dei kane kaba pynlong ia ka epik kaba kham khraw ban ia ka romans Kane ka ia dei bha bad ka jingbatai u Aristotle ba ka epik ka dei ka jingrwai shaphang ki kam kiba khraw kiba ka kynjang bad lynter jong ki ki long kiba iar kat ban kynthup ia baroh lang hapoh jong kata ka imlang sahlang Ha kiwei pat ki kyntien u myllung thoh epik u kdew ym tang ia ki jingjia hynrei ba kine ki jia hapoh ki saikun jong ka kolshor jong kita ki briew Ha kaba leh kumne, u pyniasoh lang kawei ia ki jingjia bad ka histori lem ruh bad ka saiñ pyrkhat jong kata ka jaitbynriew Ki jingjia kiba kham paw ha ki epik ki long ka thma ka ktien, ka jingmih jong kawei ka pateng riew shai (civilization) bad ka jingkhyllem noh jong kawei pat ki kam shlur bad jingialeh la hapdeng ki blei ne ki shipai, ka jingiaid lynti jong ka kynhun riewshlur kumba ka paw ha ka **Illiad** bad **Odyssey** jong u Homer bad **Aeneid** jong u Virgil

Ia ka epik la phiah ha ki ar jaid **epik tynrai** (primary epik) bad **epik tynneng** (secondary epik) Nga pyndonkam ia ka kyntien

'tynneng' ym ha jingthmu ba hiar dor jong ka hynrei ha ka jingthmu 'kaba kham hadien ha kaba la don ruh katto katne ki jingkylla' La batai ba ki epik tynrai ki dei kito kiba mih na ka jingim jong ka jaitbynriew Kane ka mut ba kita ki jingjia ba la kdew ki long kiba da jia shisha La ong, namarkata, ba ka pyrthei Greek kumba ka paw ha ka **Illiad** bad **Odyssey** ne ka ri Bilat (Anglo-Saxon) kumba ka paw ha ka epik **Beowulf** ki long shisha kumto kumba la pynpaw ha kine ki epik Kane kam mut ba u myllung u dei ban da im ha ki por jong ki jingjia Ha ka jingshisha la tharai ba ia kitei ki epik la thoh kumba 200 snem ei ei hadien ki jingjia Ka jingmut ba kyrpang jong ka epik tynrai ka long ba hangne u myllung um pynpaw satia ia lade Kaba u leh ka long ban pynlong ia ki nongsngap ban shu pdiang beit ia ki rukom pyrkhat ne dor ba la pynshong halor ka jingim ia kiba la pynpaw lyngba ki ktien bad kam u tyngshop pdeng Dei na kane ka daw ba ym ju tip thikna kiei ki myllung jong ki epik tynrai Wat uta u Homer ha uba la ai nam ba u rwai ia ka **Illiad** bad **Odyssey** ruh ym da lah ban pynshisha ba u dei shisha uta uba la rwai ia ki

Ki epik tynneng pat ki dei kito kiba la thoh da ki briew kiba da tip thikna ki dei kiei Bunsien ki nongthoh ia kine ki epik tynneng ki long ki briew kiba la nang la stad bha, kiba don la ka jong ka literashor, hynrei kiba kheiñ kor bha ia ki epik tynrai Hynrei ka rukom im ha ka imlang sahlang, ka jingnang jingtip, ka rukom pyrkhat jong kiba bun na kine ki nongthoh ka long ba kim lah shuh ban shu pdiang ia ki jingjia tang kumba la shu iathuh ia ki Ki don ka bor kaba pynlah ia ki ban da sngap thuh bha, ban jiar ia ki jingmut ba rieh ha lyndet ki jingjia Ka lah ruh ban long ba ka pyrthei jong ki riewshlur bad bakhraw batri jong ki epik tynrai kam don shuh, kumta haba ki myllung ki kwah thoh epik kim banse ban kdat noh shawei na ka liang ki jingjia bad khana, katba ki pynbud pat ia ki rukom thoh epik jong kito kiba la ha shuwa jong ki Kaba khraw eh ka jingthoh kaba kum kane ka dei ka **Aeneid** Hangne u Virgil u la pyrthuh bha ia ka **Illiad** bad **Odyssey** tangba ka phang jong u kam long shuh shaphang ki blei ki dken ha ka jingiashah liang jong ki, hynrei shaphang ka jingwanmih

jong ka **hima** Rome bad ka ïngsyiem Julian kaba la long ha ka dor jong ka jingiaum snam kaba shyrkhei katta katta. Ka **Paradise Lost** jong u John Milton ka long sa kawei pat ka nuksa jong **ka epik** tynneng. Ka thma ka ktien ba la rwai hangne kam dei shuh hapdeng ki shipai ki swar hynrei hapdeng ki angel kiba ha ki ar liang: U Blei bad u Lucifer Hangne ym don shuh ka jingiaum snam Ka thma ka la long shisha da ka ktien. Ia kane la leh khnang ban shat jingmut ha ki nongpule ba ka thma kaba khraw tam ka long hapdeng ka jinglong ba hap jong u briew bad ka jingsiewspah ia u da U Khrist Ha kaba u Milton u wanrah ia kane ka dur jong ka jingialeh, ngi iohi ba u la kynriah syndon bak na kaei ba la ju leh ha ka epik tynrai **Ka Burom Ba La Jah** ka hap ha ka kyrdan epik tynneng. Shisha u nongthoh u la bat ia ki dustur epik kum ka 'Jingkyrpad' etc, hynrei u la kdat na ka liang ka phang pdeng kumba la leh u John Milton U Virgil, Dante bad Milton ki long ki nongthoh epik kiba la saiñ dur bha ia ka mut ka pyrkhat u H Warmphaign Sten ha ka jingiadei bad ka epik

La kheiñ ba ka **Illiad** bad **Odyssey** ki long ki nongmuna ia ka rukom thoh epik, hynrei ia kane ka jingkhraw kum ki nongmuna la kren artatien shibun da u Socrates bad Plato Kine ki iohi ba kaba rwai shaphang ki jingjia ba la pynshong nongrim ha ki khanatang bad khanapateng ki kynthup ia katto katne kiei kiei ki bym lah ban ong ba ki long kiba shisha lut. U Plato um sngewtynnad satia ia kitei ki poim u Homer namar u pyrkhat ba ki jingjia ba la jia hangto khamtam ba ki mih na ka jingtlot jong ki blei ki dken, ym tang ba ki long ki bym myntoi ia ki briew ban tip, hynrei ki pynlong ia ki briew, khamtam kito kiba dang lung ka bor pyrkhat, ban pyrkhat ba ka long kaba bit ban pyrthuh lem kumto. U Plato u pyrshah bha ia ka jingpyrkhat ba ka poitri ka dei ka jingpyrthuh bud ia ka jingim, ka jingpyrkhat ia kaba u Aristotle pat u pynskhem bha. U Aristotle u pynpaw ba ka epik bad ka tragedy ki pyrthuh shisha ia ka jingim. Kine baroh ar ki kren ia ki kam kiba mih na ka jinglong ba bha jong kita ki briew (tyngshop) hynrei ki briew la ki bha ki don ruh sa bad katto katne ka jingtlot ne jingbakla. Kat kum u Aristotle, ka jingbha

ka iaid lang bad kaba sniew, ka jingsngewbha lem bad ka jingsngewsih. Ka jingim hi ka long kumta. Ki briew kiba khraw kiba la pynpaw nam ia lade lyngba ka jingkhraw jong ki, hynrei lada yn ït shiah yn lap ba ha lyndet ka jingkhraw don ruh ka syrngiew jong ka jingtlot jingduna.

Kine harum ki long ki kyndon ba dei ban bud haba thoh epik

(i) Ka kam ka dei ban don ka jingsdang bad jingkut kaba thikna. Ki bynta ba ha pdeng ki long kiba lah ban pyniar da ki jingjia kiba ia dei dur bad kata ka jingsdang bad jingkut ba la mang lypa.

(ii) Ka epik ka jrong bun shah ia ka tragedy. Ka tragedy ka dei ban kut tang ha kawei ka sngi, hynrei ka epik kam shah teh ha ka por kumne

(iii) Ka epik ka tyllun halor ka shalyntem ki jingjia ha ka jingim uwei u tyngshop. Ym donkam ban shim lut ia ka jingim uta u tyngshop; dei ban shim tang ia katto katne ki bynta kiba donkam Kiwei kiwei ki tyngshop ki shu iarap ban pynpaw kham bha ia uta u tyngshop pdeng.

(iv) Dei ban don ka jingiaineh ha ki tyngshop. Kane ka mut ba ki tyngshop ki dei ban don ia kajuh ka dur, rukom, leh/kren/riam bad jinglong naduh ba sdang haduh ba kut. Ki jingduna ki ban long ka daw jong ka jingshah shitom, jingjynjar, dukha mynsiem bad shem pap ki dei ban paw bha.

(v) Ka jingiaid jong ka kam bad jingjia baroh ki lah ban long kiba beit beit sha ka thong; lada ki kyllaiñ ruh kim dei ban bakla na ka jingkut ba la mang lypa.

(vi) Ka epik ka pynlyngngoh namar hangne la pynlong ia ka bym lah ban long. Kane ka long kumta namar ka epik kam da donkam ban bud thik ia ki jingjia ha ki khanatang. Ka kam jong ka ka long ban pynpaw ia ka jingsngewthuh bad ban ai jingbatai halor ki jingmut ba rieh jong ki khana kiba lehse la ia tip paidbah.

(vii) Ka epik ka pyndonkam ia ka iambic pentameter na ba sdang sha ba kut. Lada jia ba u nongthoh u pynkut ha ki ar kynnoh ha ka laiñ kaba ha shuwa, ka laiñ kaba bud ka dei ban don tang phra kynnoh kumta ba baroh ar kin long lang shiphew kynnoh.

(viii) Ki kyntien ba pyndonkam ha ka epik ki dei ban long kiba khia, jylliew bad kit jingmut, kiba shai khlem da long kiba poh Ki simile bad metaphor ki iarap ban pyniar ia ka jingmut ki kyntien bad ki shat jingshai halor ki kam ki tyngshop bad ruh halor ki jingthmu ba u nongthoh u don ban pynpaw lyngba kata ka epik. Ka lah ban long ba hangne yn pyndonkam ia ki kyntien ki bym ju pyndonkam ha ka ia kren ia khana man la ka sngi. Ka rukom buh ia ki kyntien kaba pher na kaba ju leh ka iarap ban kyntiew ia ka dor, dur bad sur jong ki. Ki metaphor, alliteration, assonance ki pynkyrpang ia ki kyntien bad ki pyniar ia ka jylli ka jingmut jong ki.

LYNNONG - 2
Ka Jingkyrpad

U nongthoh ia kane ka 'phawar' **Ka Burom Ba La Jah** u thoh ha ka **U Prew** (1987:120) ba um ngeit ba ki myllung ki donkam ia kata ka jingpyrsad mynsiem na ki lei. phawar ban thoh poitri. U H Warmphaign Sten u ngeit ba ka poim ka dei ka jingmih na ki jingpuson ba bniah halor kino kino ki jingshisha jong ka jingim kiba uno uno u nongthoh u lah ban iohi, sngew shon, shem bad mad ha ka jingiaid lynti jingim jong u Ka kyntien 'jingpuson' ka kdew ba kaba thoh poitri kam dei tang ka jingshat jingmut ne jingpyrsad mynsiem hynrei ka kham dei ka jingminot ban bud, lehse ban bteng, ia u ksai pyrkhat uba don ka dor ka jingthew jingmang sha ka thong kaba kat kum ka jingsngewthuh ia kita ki jingshisha ba u myllung u iohi, iohsngew bad sngew shon Kine ki kyntien harum ki pynskhem ia kane ka jingkdew

To lam ba ngan iathuh ha shkor ba pdiang
Ba sur jong nga kan bteng kat kum shabi
Jong phi

(II: 13-15)

U H. Warmphaign Sten u pynpaw ia ka *poetic theory* kaba dawa ba u myllung hi u dei ban iohi da ki khmat jingpuson jong u ia kita kiba u kren ha ka poim jong u. Namarkata u thoh

Mano ba tip khlem sngew
Da shkor, khlem i da khmat, khlem ioh ban tba!

(I 565-6)

Nangta u pynkren ia ka Ñiangriang bad Thapbalong kumne harum ban pynpaw ia ka jingdonkam ban da iohi bad tip da lade ia kaei kaba ki kren. Kane ka iadei ruh bad u myllung haba u thoh poitri.

Ma ngi de la kamram; hynrei khlem i

Khlem i da khmat la jong, kumno ngi lah
Da rai ba dei baim ba khih kum ngi?

(I· 523-6)

Haba u buddien ia ki ksuid, u iathuh shuh ba u iohi ia ki Kumta u thoh

Ha lum ki poi. kum pukni rit ki paw
Ha khmat nongrwai babud ban lap ka daw

(II· 242-3)

U H Warmphaign Sten u ban bunsien ia kane ka jingdonkam ban da iohi, ban da iohsngew da lade hi. U pynong ia u Jom kumne

... hynrei to phai kylleng
Da sngap da shkor da peit da khmat ban tip

(III: 173-4)

U ban shuh shuh ba ha ka jingbymdon ka jingialeh shitom ban·pynioh ha lade ia kitei ki jingdonkam, kan ym don satia kano kano ka jingrwai ba bang ka ban mih Kumta u thoh

Ym don jingrwai babang ba lah ban rwai
Khlem i da khmat, khlem sngew da shkor, khlem mad
Da dkhot ka met.

(III: 14-6)

Na ka bynta ia lade u pynpaw ia ka jingdonkam ban ioh ia ka jingshai hapoh bad habar, kata ha ka mynsiem bad ha ka met. Ka jingshai hapoh' ka thew ia ka jingshai ka jingmut jingpyrkhat, ka jinglah ban iohi lypa ia ki jingjia bad ka jingsngewthuh shai ia ka phang pdeng ba u thmu ban pynpaw lyngba ka poim. Ka `jingshai habar' ka thew ia ka jinglah ban shong ban thoh bad buh beit buh ryntih ia kata ka jingiohi ba u la iohi. Kumta u thoh syriem kumba thoh u John Milton (PL III: 51-5)

thoh u John Milton (PL III: 51-5)

Tyngshaiñ ha nga ba ngan iohi da khmat,
Ban sngew da shkor ban mad da met la jong.
...
Shaduh madan bym don
Nongrim shatei, ngan her ban i ban sngew,
Ban tip aiu kan jia ha thma thymmai,
Tyngshaiñ habar tyngshaiñ hapoh jong nga,
Katba nga rwai jingrwai Khasi thymmai.
(III: 12-20)

Kumba la kdew, ki kyntien **i, sngew, mad, tba, sngap** ki paw bunsien eh ha ka poim ban pynsngew ia ka *poetic theory* jong u. La u nongthoh u kham shaniah ha ka jingphuh syep phuh syar, pynban ha kane ka poim **Ka Burom Ba La Jah** um shym kiar kaba pyndonkam ia ka jingpyrsad mynsiem na ki daw

(i) ba ka dustur epik ka dawa ba dei ban don ka jingkyrpad ban ioh ka jingpyrsad mynsiem.

(ii) ba ym shym don na ki nongthoh epik kiba la kiar na kane ka dustur.

Kumta kumba u Virgil ha ka **Aeneid** u kyrpad ia ka Lei Phawar **(Muse)**, u Dante ha ka **Divine Comedy** ia u Virgil, u John Milton ha ka **Paradise Lost** ia u Mynsiem u Blei, u H. Warmphaign Sten ruh u la kyrpad ia ka Lyer, ka Jingsawa bad Jingshai ban lam lynti ia u.

Kiei kine ki bor ha kiba u nongthoh u buh ia la ka jingkyrpad? Haba u la dei ban kyrpad, u la sngew dei ban ym buh jingkyrpad hangno hangno hawei pat lait na U Blei hi. Kine lai: ka Lyer, Jingsawa bad Jingshai ki long lai ha ki jinglong jong U Blei. U nongthoh u la jied tang lai ban pyniabiang bad ka jingngeit jong u ha U Blei uba long Lai ha Uwei; bad u la jied kyrpang ia kine namar kine ki long ki

jong u ruh ka lah ban shemphang bad mad.

Kum u Khristan u H. Warmphaign Sten u pdiang ba ka Lyer ka dei U Mynsiem U Blei. Ym don mano mano ha ka pyrthei uba la iohi ia U Blei, hynrei U Blei u pynpaw ia lade lyngba ka Lyer, u Pyrthat, ka Jingshai, Jingsawa ha kiba bun ki khep. Kane ka Lyer ba u nongthoh u kyrpad ha ka Kitab I ka dei kato ka bor kaba la pynkhih ia ki um bad kaba la pynwandur ia ka pyrthei mariang kumba ka long na ka Suda ba khlem dur ba long tang ka jingjylliew. (Gen I: 2-3). U nongthoh u kyrpad ba kane kajuh ka Lyer kan khih hapoh jong u kumta ba na ki jingjylliew jong ka jingpuson jong u yn mih kawei ka poim ha ka dur bym pat ju don ha ktien Khasi. U nongthoh u ngeit ba ki seraph bad kherub, ki puri hok bad puri khuid, kata, ki angel kiba ieng sawdong ka burom U Blei ki lah ban rwai iaroh khlem thait namar ba ka Lyer U Mynsiem U Blei ka beh hapoh jong ki La kren ia ka jingsawa ki jingiaroh ia U Blei da ki seraph bad kherup ha ka Bible (Is. 6:2-4), ha ka Khasi Hymn Book· Jingrwai 23 bad kiwei, bad ha **Ka Burom Ba La Jah** I 16-19. U nongthoh u pynshong nia ba lada u Blei um thut ba rwai iaroh kine lane kiwei pat ki nongthoh kum u John Milton, Isaac Watts, U Blei un ym thut haba ma u ruh un rwai shaphang ka burom ba la jah noh na u angel (Jom) bad na u briew ruh. Haba kane ka Lyer kan khih ha u, un rwai ha ka ktien la jong ha sur bad dur epik shaphang kumno U Blei ba dap jingieit nylla ia la jingthaw (I 4) u kwah ban siewspah ia u na kata ka jinghap mynwei, ka jinghap kaba la long ka daw jong baroh ka pop ka sang, ka duk ka thngan, ka pang ka shitom, ka kordit ka khuslai bad jingiap hi.

Ka phang ka jingsiewspah ka iar haduh katta katta Ki jingkylli kiba mih na ka ki long uei uta u ban long u nongsiewspah? Da kano ka rukom un siewspah iu briew kumta ba u briew un ioh pat ia kajuh ka kyrdan ha khmat U Blei, kumta ba un im suk pat ha ïng U Blei (I:35) bad lait ruh na ka jingiap (IV: 205-6). Haba peit ia ka jingngam u khun bynriew ha ka pop ka sang bad jyrsieh ba hajar jait, u nongthoh

u kylli hato balei ka long kumne? Hato ka jingngam ka long namar ba kata ka kam ka jingsiewspah kam pat dep ne kam pat long kaba janai? (I: 42-3) Katba u nang puson ia kine bad lehse kiwei pat ki jingkylli ka la wan shat sa kawei pat ka phang· Kumno u briew u hap? Hato u liat da mon sngewbha ne da ka buit pah buit phon jongno re jongno? Lada ka long da ka buit phon, uba kumno u long uta uba stad ban pah iu briew sha jinghap bad jingiap? Hapdeng kine ki phang, u nongthoh u sngewthuh ba ka phang ka jingsiewspah ka bud nadien **ka phang ka jinghap**, namarkata u **kyrpad** ia ka Lyer ba kan khih hapoh jong u ban sngewthuh kumno ki hap U rwai

Iathuh kein LYER na kat kata jingsuk
Kumno ki hap
Iathuh nyngkong nyngshap kumno ki liat
Ki hap, da buit thymmai ne mon sngewbha?
(I 41-2, 47-8)

Kat kum ka jingkyrpad, ka Lyer U Mynsiem U Blei ka beh jai jai ha u bad ka pynsngewthuh shai ha u ba u briew u hap ym namar ba u mon kumta hynrei namar ba u la liat ha ka jingpynthame u ksuid u khrei U ksuid u khrei u dei uta uba ka Bible ka khot u Lucifer, kaba mut u lurstep uba tyngshaiñ ha bneng hynrei na ka daw ka jingialeh pyrshah ia U Blei u la shah shop sha Dujok lane Khyndai Pateng Ñiamra Kum u nongpynshoi ia u briew u Lucifer ha ka Bible u la shim ia ka dur u bseiñ (Gen 3:1-4), hynrei ha ka pyrkhat Khasi u la shu long u ksuid u khrei U nongthoh u shim na u H Lyngdoh bad khot ia une u nongpynshoi u Syiem ka Krem lane kyrpang eh da ka kyrteng Jom Rekha kaba mut u syiem ki ksuid iap

U nongthoh u batai khyndiat shaphang ka Khyndai Pateng Ñiamra kat kum ka jingbatai ki Hebru ha ka kyntien *Sheol* ba ka long ka liewlong lane ahor pung kuch ba kjit shapoh, kaba ym lah ban iohi da ki khmat ki briew, ba ka long ka jaka pynshitom ia kito kiba leh kam sniew kam bymman, ka jaka shong ki nongiap bad ka jaka shong

kam sniew kam bymman, ka jaka shong ki nongiap bad ka jaka shong u Jom Rekha bad la ka kynhun. Hynrei ban batai shaphang une u Jom, u nongthoh u donkam ban tip shaphang jong u, kumjuh ruh ia kita kiba bud ia u. Um lah ban wad jingtip da kaba leit sha Khyndai Pateng Ñiamra, kumta u la pyrkhat ba ha kata kaba dum kaba u lah ban leh ka long ban shu bud dien na ka jingsawa kaba kine ki ksuid lem bad u Jom ki pynmih haba ki khihr khrum khrum khram khram ban pyndep ia ki kam jong ki Ka Kitab II ka dap shisha da ka jingsawa ba ngiew bad blaw, khamtam haba sngap ia kaei kaba ki ksuid ki ong ba kin leh ia u briew. Ban bud dien ia ka jingsawa ki ksuid, u nongthoh u donkam ban tip kaba kumno ka jingsawa ka jong ki ksuid. Kumta u kyrpad ia U Mynsiem U Blei ha ka dur ka Jingsawa ba kan sawa ha u. Haba ka Jingsawa na ka Lyer kan sawa ha u u ngeit kata kan long u shabi u ban lam lynti ia u. Sngap u rwai

KO JINGSAWA . .
To iaid sha khmat bad lam ia nga mynta
Ngan bud ban lap ki paid u syiem Pubon;
(II 1, 9-10)

Kaba la pynkhih ia u H Warmphaign Sten ban pynbud ia ka jingkyrpad na ka Lyer ha ka Jingsawa ka long ka jingiaikynud jong u ia ka jingrwai da u John Roberts kaba ong

Ha ka lyer nga iohsngew hangta,
Na byneng ki Salm ki wan;
.
(KHB. 204:2)

U nongthoh, um shym bud ia u ksai pyrkhat jong u John Roberts, hynrei u la kdat noh sha u Mondon Bareh (KHB. 39.3) uba ong

Phi ki 'riewstad bret noh mynta,
Ki jingpuson ba bun jait.

Na kine ar ki jingrwai, u la pynlong kawei pat ka jingkynud kumne

Ha ka lyer nga iohsngew hangta
Ki jingpuson ba bun jait

Ki la bun shisha ki jingpuson kiba u nongthoh u la iohsngew ha ka lyer kaba beh jem ha u Na kine u la dei ban jied bad leh shitom ban buh beit ia ki ha ka poim kaba khraw katne Ban bat ia ka dustur epik, u la sngew dei ban bteng ia ka jingkyrpad sa shisien, kumba la kdew, ha ka Jingsawa Nalor ba ka Jingsawa ki ksuid ka long kata kaba la wan poi sha ki shkor ka jingpuson jong u ha ka sur ba ngiew **lah, lah me, ba, se, te** (Tonic Solfa Modulation), u nongthoh ha kawei pat ka kyrdan jingpuson u iai kynud ruh ia ka jingrwai

Ai ngan sngew jingsawa jong Me
Ka jingsawa ba donbor,

(KHB 133 2)

Kine, haba la kyllum lang ki long ka daw balei u la buh jingkyrpad ha ka Jingsawa Kumba yn sa iohi ha ka poim u nongthoh u ngeit ba ka Lyer, u Pyrthat ki long ki jingsawa kiba haba ngi sngap bha ngin tip ba ki dei ki dak ba U Blei u pynpaw ia lade

Kumta ka jingsawa **lah, lah, me, ba, se, te**, ka la long u shabi uba la lam lynti ia u nongthoh ban lap ia u paid u syiem Pubon Ha ka jingnangbud ia ka jingsawa, u nongthoh kumba ka paw ha ka Kitab II u la lap ba ki ksuid ki pynmih ka jingsawa kaba jur na kaba ki khih kyrkieh ban iaid lyngba ia baroh ki khyndai ki Jylla ka Nurok, ki pyrta shnong, ki shna rynsan, ki pynieng lama, ki long dorbar, ki shoh thaw ia ki tiar ialeh thma, ki rah ka nar ka ser, ka ksiar ka rupa bad mawkordor Ki pyrta bad kren heng heng katba ki iaid ban lum paid, ban ai jingmut, ban pynpaw aiu ki lah ban leh ban pynjot iu briew haba kin lap ia u Ka jingsawa ka pher na kaba ngi iohsngew ha

ka **Divine Comedy: Inferno** Canto IV namar hangto ka jingsawa kam dei ka jong ki angel ba la shah shop, hynrei jong ki mynsiem ki briew ba la iap kiba kyang bad lynniar sngew ngiew namar kata ka jaka kaba ki don ka dei ka them jong ka jingpang. Ha **Ka Burom Ba La Jah** ka jingsawa ka long ka jong ka jingkyrmen bad jingpynshlur iwei ia iwei ban ia beh pynkot sha ka thong ba la buh u kynrad jong ki u Jom. Da kaba bud ia ka jingsawa jong ki, u nongthoh u la poi sha ki jaka khyllah ba ka khmat u 'riew Khasi kam pat ju jngoh U la bud ter shi ter naduh ka Jylla Khyndai haduh Jylla Nyngkong. Hangta ha Jylla Nyngkong ki la lum ka dorbar ksuid bad ki la rai da kawei ka jingmut ban mih na ri Myngkoi mynmiet ban leit sha ri ki jingthaw phylla. Kane ka rai ka pynkut ia ka Kitab II

Na ka miet sha ka sngi, na ka jingbuddien ba tang da ka shkor, mynta yn peit sa da ki khmat de Ki ksuid mynta ki la mih shaba shai ka sngi Ki don mynta ha suin. Ha ka jingphyrnai jong ka sngi u nongthoh u ong

Ki shai. Kino ki khlur kino ki ksuid.
Jingtip ka dum haba na jngai yn bud
(III 30-31)

Namarkata u donkam ka jingshai kaba lah ban pynithuh shai ha u ia ki ksuid Na ka liang ka jingkyrpad u la sngewdei ban kyrpad ia ka Jingshai, kata, ia ka Sngi ba kan shai ha u U ong

Tyngshaiñ habar, tyngshaiñ hapoh jong nga,
Katba nga rwai jingrwai Khasi thymmai.
(III 19-20)

Ka Jingshai ba u H Warmphaign Sten u kyrpad mynta ka dei kato kaba u la ju rwai naduh dang khynnah

Lam jingshai hun, hapdeng jinglyngngoh bun,
Ah! lam ia nga;
(KHB. 431:1)

(KHB 431 1)

U Milton ha ka **Paradise Lost III· 1-6** u khublei ia kane ka Jingshai kum kaba la kha nyngkong ha ka jingpynlong (Gen 1·3) U Dante ruh ha ka **Divine Comedy: Inferno** Canto 1 17-18 u kren shaphang ka Sngi kum ka met bneng ba ialam beit iu briew ha lynti iaid jong u. U H Warmphaign Sten u kyrpad ia ka Sngi (met bneng) bad ruh ia ka Jingshai Mynsiem na kaba u tip ba u Blei u long ka Jingshai (I Jn 1 5)

Da ka jingtbeh lynti ka Jingshai, u nongthoh mynta un lah ban nang iai bud dien ia u Jom Rekha kumno bad da kano ka lynti u la iaid ba ha kaba khatduh u la hiar khyndew ha lum Diengiei, nangta ban krih sawdong ka ri ban kot shaduh sha Sohpetbneng, ban lap iu briew uba haduh mynta u la shu 'tipksuid '

Ka jingkyrpad kat kum ka dustur epik ka la long beit ha u Blei uba ka jingpynpaw ka long lyngba kine ki bor LYER, JINGSAWA bad JINGSHAI Kum ki nongpule ngim dei ban sngewthuh bakla bad pyrkhat ba kawei kawei ka bor ka long na ka bynta kawei ka kitab Kine baroh lai ki la long ki bor kiba la paw ha ka poim kum kiba iasnoh lang; ki long kawei ha ka jingshisha kumba U Blei u long Uwei Ki nongpule ki dei ban iohi ba u nongthoh u la kren lypa shaphang kine naduh na ka Kitab I

To khih ha nga a Lyei

Katba nga rwai nga ap kyndiang ban ioh
Jingshai, kumjuh ban poi jaka khyllah
Ba khmat iangli kam ju phohsniew ban jngoh
(I 31, 36-38)

Kaba u kdew lyngba ki jingong "Kumjuh ban poi jaka khyllah" ka thew ia ka Jingsawa kaba un bud ha Kitab II Kine lai ki bor ki long namarkata kiba u la mang lypa naduh ba sdang ban kyrpad haba

u dei ban kyrpad.

Ki Kitab IV bad V ki long khlem kano kano ka jingkyrpad. Ka daw ka long ba kitei ki bor ba la iaid ryngkat bad u naduh ba sdang ki dang sah bad u bad ki biang ban ialam ia u sha ka ban tip, iohi, iohsngew bad shem kumno bad da ki nia aiu u Jom bad u Spai ki la pyndonkam ban shalai iu briew sha ka ban pam pynngat ia ka jingkieng ha kliar u Sohpetbneng; ban lap ruh aiu u briew u leh ia la u para briew, ia u ksuid u khrei bad ia U Blei haba ka jingkieng Sohpetbneng ka la dkut.

La kdew ba ha ki Kitab IV bad V ym shym don jingkyrpad shuh, hynrei ban pynpaw ba kitei lai ki bor ki trei kam, u nongthoh u la leh thikna ban kdew sha ki lyngba ki kyntien lyer, sawa bad jingshai kiba u pyndonkam bunsien Shaphang ka Lyer bad Jingshai kumne u kren ha ka Kitab IV

Ka lyer ba beh jai jai shi sien,
Mynta ka rat ia dieng, ia mut ia niei,
Kumta iu briew ka pynma bum i
Ba rieh ka Sngi, um shai ba rieh u Bnai,
Ba rieh ki khlur, kat shaba tur u ur

(V 182-6)

Ia ka Jingsawa u kren kumne

Sawa ka riew
Nawei: "jingshai, jingshai" kim nang ka rwai,
Leilieh ka ba iu briew syrngiew jingshai
Na suiñ.

(V 203-6)

Shuh shuh u ong:

Kdung kdung, kdeng kdeng kylleng ha khrum ka bneng
Sawa bym pat ju sngew ha sla khyndew

(V. 218-9)

La kdew sha khmat ba u nongthoh u kwah ban kyrpad ha ki lai ki jinglong ne bor U Blei. Nalor kine ki jinglong dang don sa kiwei pat ki jinglong U Blei kiba u nongthoh u lah ban kyrpad. Te balei u jied ia kine ym ia kiwei pat? Kine lai ki long ki bor kiba stet. U nongthoh u pyrkhat ba lada u dei ban kyrpad, u dei ban kyrpad ha kita kiba ka jingstet jong ki kan iahap dur bad ka jingstet ka bor pyrkhat bad bor thoh poitri jong u. Peit ia ka por ha kaba u thoh ia kane ka poim. Lait noh na ka Kitab IV kaba u shim por slem ban pyndep, baroh kiwei pat ki kitab ki la shim por tang khyndiat khyndiat.

Kitab I	:	Feb 23 - March 10. 1980
Kitab II	:	April 19-30 1980
Kitab III	:	August - November 1980
Kitab IV	:	1983-1996
Kitab V	:	June 1 - July 1996.

Ha ka jingiadei bad ka jingstet kine ki bor u nongthoh u ong

Ban kham duna jingstet jong phi, ban bud
Ngam mon namar nga tip ngam iohi lut
Ngam iohsngew lut ki kam bad ktien u Jom.
II 10-12

Ki bor ha kiba u la kyrpad ki pyniohi, pyniohsngew, pynmad *(experience)* pyntip; namarkata, ki iahap bha ruh bad ka *poetic theory* ba une u nongthoh u la pynpaw lyngba kane ka poim.

LYNNONG - 3
Ka Phang Pdeng

Kat kum ka dustur thoh epik, u H. Warmphaign Sten u la wan rah ia ka phang pdeng tang shu dep ka jingkyrpad Lada yn peit bniah yn iohi ba don ar tylli ki phang pdeng kiba u nongthoh u buh ha khmat jong u ha ki laiñ I. 32-50. Kaba nyngkong ka dei ka phang pdeng ka Jingsiewspah kaba u la buh kum ka jingkylli. Balei u Blei Tiai Nongbuh Nongthaw u kwah ban pyllait pat iu briew bla hap mynwei, ban pynioh pat ha u ka lad ban shong suk shong saiñ sa shi sien pat ha ïng jong u (Blei)? Ka phang pdeng kaba ar ruh ka dei ka jingkylli: Kumno ki hap kita ki Thawlang Iawbei, hato ki hap ba ki mon ban hap ne ki shu liat ha buit phon jongno re? U nongthoh u la jied ia ka phang kaba ar Namarkata u thoh·

Iathuh nyngkong nyngshap kumno ki liat
Ki hap· da buit thymmai ne mon sngewbha?
(I 47-8)

Kine ar ki phang pdeng ki ia thaiñ kawei bad kawei. Ki long ka 'shrah baiar' bad ka 'lyngkha seisoh' na ka bynta kiwei pat ki ban pyrshang iaid lem na kane ka lynti thoh epik Kine baroh ar ki don ka tyllong jong ki ha ki khanatang ba don sawdong ka ri Ki khana shaphang u Syiar Khraw Jutang, ka Krem Lamet ka Krem Latang, u Masi bad ka Tyngab ki pharshi ia ka phang pdeng kaba nyngkong; katba kito kiba shaphang ka Diengiei, ka jingkhet noh ia ka Jingkieng Sohpetbneng, u Klew bad ka Kper Tyrso, ka Iew Luri Lura etc., ki pharshi shaphang ka pap ka sang kaba la rung bad trei ha u khun bynriew. Ka pap ka sang, katba lah ban sngewthuh, kata, kat kum ka pyrkhat Khasi ka la wan mih wan paw nyngkong ha kata ka por ba u briew kumno re kumno u la rai ban khet noh ia ka jingkieng ha kliar u Sohpetbneng. Balei u leh kumta ka long ka jingkylli kaba u nongthoh u kylli ha **Ka Burom Ba La Jah**.

U Dr H Lyngdoh u jubab ia katei ka jingkylli da kaba ong ba uwei napdeng kita ki Hynniew Trep u la pom ia ka jingkieng na ka daw ba ka la don ha u ka jingbymlah shah ia U Blei ba u long U Trai bad Nongpynlong bad Syiem halor jong ki baroh (Lyngdoh '1937, 1990. 3)

U H Elias pat u ong ba ki Hynniew Trep ki la rai da ka dorbar pyllun ban khet noh ia ka Diengiei kaba don ha khar u Sohpetbneng kum ka dak ka jingiateh kular hapdeng U Blei bad u briew namar ba ki la ngeit ia ka jingkren pnah thylleij u Iakjakor Khyndai Ñiamra uba la batai ba ka jingsan jong ka Diengiei kan sa tap lup ia ka pyrthei baroh bad kumta yn ym long shuh ka rep ka riang, kumta kin sa duh bam duh sa (Elias 1965 3)

U H Warmphaign Sten lyngba **Ka Burom Ba La Jah** u la jubab ym tang kat kum ki khanapateng lymne da kaba shanniah tylli tang ha ki Lada ka la long tang katta **Ka Burom Ba La Jah** kam don hok ban ioh ia ka nam epik. u nongthoh un ym da la pher na kiwei pat ki nongthoh kiba la pyrshang jubab ia katei ka jingkylli Kaei kaba une u nongthoh u la leh ka long ba u la lah ban shim ia ki khanatang tang kum ki lyntang kynthih sha ka ban tai ban lap ia ka daw balei ka longbriew manbriew ha ri Khasi kyrpang bad lehse ha ka pyrthei baroh kawei ka long kumba ka long mynta. Haba pynphai bha ia ka jingkylli. Kumno ki hap? ngi iohi ba ka iasnoh thikna bad ka jinglong jingim kaba u nongthoh u iohi. U nongthoh u peit pyrman na khar u lum Peitthuh bad u iohi ba ka jingim ki briew ha ri Khasi ka i la kum ka sung ba her her. Balei ka long kumta? Ka jubab ka long ba kine baroh ki mih na kata ka 'jinghap' kaba nyngkong U nongthoh u la tip ia ka daw jong ka jinghiar ka longbriew manbriew ha ri Khasi. U Soso Tham u kdew ha 'U Lyoh' bad 'U Rngiew' kumno u ksuid u khrei u trei ban pynkhongpong lut ia ka jingtip briew tip blei u khun Khasi. Kane ka daw ka long kaba ngi kum ka jaitbynriew ngi pdiang paidbah. Te u H Warmphaign Sten u don aiu shuh kaba thymmai ban tyrwa ha ki nongpule?

U nongthoh um shym wad ia ka daw, hynrei ia ka **bor** kaba la long ka daw Kumba la kdew sha khmat, u nongthoh u wad ban sngewthuh kumno uta u nongpynshoi pynshad u la leh, u la ong aiu eh kat haduh ba u briew u ngat ha ka shrip ba rich jong u (Jom)

Ha ka jingiohi jong u don ar ki bor kiba trei ha ka jingim briew.

(i) Ka bor na ka liang Blei kaba isynei ia u briew, kaba kwah ban pyllait ia u na ka pang bad duk

U Blei nangtei u i synei bu dei
Nongthaw ba khraw ia doh, ia dieng, ia maw,

U Blei u rai ban bthah du mrad,

Ban ong, "Ba kin im slem to bthah kin shet
Shi shier mynstep, shi shier mynmiet."
(V 237, 240-4)

(ii) Ka bor na ka liang ksuid kaba kyrñiom iu briew pateng la pateng bynriew ha ka Duk, Pang, Jynjar, Sngewsih; Khuslai bad Jingiap

Ba kane ka bor ksuid ka la lah ban pynlong ia ka pyrthei kumba ka long mynta ka mut shai kdar ba kam dei ka bor kaba kai. Kat ban pynngeit ia ki Thawlang lawbei nyngkong ba ka kham bha ha khyndew ban ia ha bneng, kat ban pynkyllut ia ki shkor jong ki ban nym sngap shuh ia ki khubor ba U Blei u ai lyngba ka jingkyrhuh u Pyrthat, kat ban pynbieit pynmatlah ia ki ban nym sngewthuh shuh la ka khubor ba ai u Masi ka dei ka khubor pyrdet, kat ban nym pei phang shuh tip ki mane Blei ne ki mane ksuid lyngba ka shat ka khan jong ki - uba la lah ban pynthame ia ki katne um dei ka bor kaba rit.

Ban sngewthuh ia kane ka bor, ban iathuh paidbah shaphang

kane u nongthoh u ngam sha ki thwei ka jingpuson bad u saiñdur ia ki ha ka shlem ka jingpyrkhat bad jingmutdur, u da kynton shibun u rnga ding ba rhem bu la lum da kaba sngap ia ki khanatang, khanapateng, khanaparom, da kaba pule bha ia ka Bible bad ia ki jingthoh da kito kiba la leit noh ha shuwa jong u, ne kiba kham hadien ruh, da kaba peit thuh ia ki jingjia sawdong jong u, ia ki jingshem ba ma u hi u shem, mad, iohi bad iohsngew Dei namar ba ia kine baroh la thaiñ lang ba sa mih ka epik ba nyngkong eh ha ka litershor Khasi bad ba u sa ioh ka *poetic theory* kaba kumba la kdew ha ka Jingkyrpad

U nongthoh u pynpaw pyrthei ia kane ka bor ksuid lyngba ki ktien kiba kdew ia ki kam bad jingthew jong ki tyngshop-puron uba kongsan eh dei u Jom Rekha Ha krung jong u don u Ren, u Spai, ka Pap, ka Iap, u Ieit Paidbah, sa ha sawdong jong u don ki hajar ki ksuid kynthei bad shynrang kiba da jer kyrteng kito, ki bym shym jer kyrteng kito Kine ki ieng ha ka jinglakloi ban leh katba hukum u Jom Ka jingryntih jong ki ka long la kum ki shipai hi, tang shu ai dak tiak kano kano ka kam ka lah long U Jom bad la ki nongbud ki iaishah ha ka jingialeh Ki khangdong bad khylliap ma kat haduh ba u Kñi Rangbah um nang shuh ban ong da kumwei pat, sa ba u Kñi Rangbah uba shida, um nang hi ban tharai sniew iu Spai bad Jom Ka don ka jingthrang ba jylliew ha ka dohnud u Jom ban ialeh pyrshah ia U Blei da kaba pynkhongpong ia ki jingthaw jong u U Jom um shym kheiñ ba ka long kaba bit ia u ban leit sha ki jingthaw phylla khlem khreh, khlem shipai, khlem tiar, khlem buit U nongthoh u iathuh ba u Jom um shym khyllip ka khmat jong u na ka thong kaba u la buh na ka bynta ia lade kumne

Ia nga jingthaw phylla un nguh shi rta
(I 427)

Ban pynkot sha ka thong, u la phah sorbe ia ka wan ka leit, ka trei ka ktah u briew U Spai u la lap ba kita ki jingthaw phylla ki long kiba shida U la rai ban trei nangta naba u sngewthuh biang biang ba

ka jingshida jong ki ka dei ka Achilles' heel lane ka juti pei u Achilles. U Jom u la jop nyngkong da ka jingai jingmut u Ieit Paidbah.

Hynrei nyngkong
Nyngshap ngin wad ka lad bun sah hangne
Un roi un pa haduh bym ngiam.jaka
(III 695-7)

Ynda u briew um leit shuh sha bneng, namar ia ka jingkieng Sohpetbneng la khet noh, u Jom bad la ki paid ksuid kin sa nang trei ia la ki kamram kat haduh ba u briew un ym lah khie khlieh shuh.

Ka bor u Jom ka ia tyngkhuh borabor bad ka bor U Blei. U Jom um lah shah ia U Blei, um lah shah ban iohsngew ban don ba khot ia ka kyrteng U Blei. Ha ka jingiohi u nongthoh, don kiba pyrkhat ba kaba khot kyrpad ia U Blei ka long ka dak ka jingtlot, ba kaba trei minot pat ka·dei ka jinglong kaba na U Blei hi U Jom u skuiñ ban kem im kat ia kiba trei minot bad khot ia ka kyrteng U Blei. Kane ka long namar ka jingshun jong u ia U Blei, bad ka jingwad kput jong u. Ka dohnud u Jom ka ing da ka jingkwah ban ioh ia ka kyrdan U Blei: hynrei wat haba u duh u sngewthuh shai ba kaba ha bneng kum u Lucifer ka kham bha ban ia kaba ha Nurok ka Ksew Dei namar kane ka jingsngew ba u sa iam ha Jylla Madan Ithiang Imat u Jom u babe ba u la duh ia ka bneng. U Jom u tieng ia U Blei, namarkata u ong

"Ngam kwah ban i bu dom u Blei ia nga"
(III 539)

U Kñi Rangbah haba u iathuh shaphang u Blei u ong

U Blei u shun iu Jom u nongpynkhih
Pyntha ka bneng
(IV: 210-1)

U pynpaw ba u Blei um sngewbha ia u Jom, bad um mon ban iohi ba ka pap ka roi bad jop thiaw iu khun bynriew.

Ha **Ka Burom Ba La Jah** ha kaba shi sien peit i kum ka phawar kaba tang shaphang ki ksuid bad ka pyrthei jong ki, ym shym la ieh khlem pynpaw sa bad ia ka bor U Blei ruh. Ka long kaba shisha ba u briew u tiew pyrshah hukum U Blei (I. 1), kata kaba u ngeit ban shet ja ym kumba la bthah U Blei hynrei kumba la pynpyrdet ia kata da u Jom Tyngap ha shkor u Masi. Ka long ruh kaba shisha ba u la ngat ha ka Duk, ka Pang, ka Jynjar. Sngewsih, Khuslai bad Jingiap hynrei ka long kaba shisha ba U Blei u iaisah U Blei. Ka khmat jong u ka iaisah kaba

thaba
Ba dap jingieit nylla ia la jingthaw,
(I 3-4)

Ka khmat jong u ruh ka dap da ka jingsynei (V 237) Kine ki jinglong ba ieit bad ba isynei ki la pynlong ia katto katne ki 'riewsnepdieng' kata ki tymmen, ban khmied sha suiñ naba

hir hir ki thrang
Ia khmat u Blei ban i.
(V: 56-7)

La iathuh shuh shuh shaphang ki riewsnepdieng kumne

"Kumta Kynrad ki thung bad jri bad nub
Ban ioh kiew biang ban sngap ka sur ba syiang.
... Imat ki ang ban thung
Jingkieng thymmai ..."
(V· 73-4, 76-7)

Ba don kum kine ki briew, U Blei u la mon ban pynpaw pat ia lade; kumta lyngba ki jingphohsniew u ai ha ki ka kñia ka khriam, ka

niam ka rukom

Ka kñia ka khriam
Bynriew u tip na jingphohsniew

(V 153-4)

Kaba kumno kata ka niam? Kaba ka jingsiew kuna na ka bynta ka pap ka sang baroh kan long da ka snam ki mrad, ki sim ki doh. Uwei na ki riewsnepdieng u la ioh shuh ka jingshemphang ba dei ban pyndep ia ka niam ka rukom da ki Lyngdoh Ki Lyngdoh kin wad

" ia mon u Blei ban wad, sohsat
Un law na rit bad khraw "

(V 156-7)

Ka jingpyndep ia ka mon U Blei ka la neh bun spah snem (V 158-9) Lehse dei ia kane ka por ba la kren hapdeng jong ngi kum ka Aiom ksiar Hynrei namar ka jingtrei ka Pap kaba la par sha ki thynriew jong ki Lyngdoh ruh, ka Aiom ksiar kam shym neh slem. Shen shen ki Lyngdoh ki hap ha ka Lim ka Brai kat haduh bym kup shuh ka shat ka kheiñ. Na kane la mih sa ki blei bym dei U Blei kiba ki briew ki wad ban rap ban shan ia ki Kane ha ka jaka ba kan pynsuk, ka la pynkylla khongpong pynban ia ka mane Blei sha ka mane ksuid. Ha kum kane ka jinglong, u ksuid u khrei u la nang ioh kabu ban kyrñiom iu briew da ka jingpang bad jingjynjar ba laiphew jait U briew, ha la ka liang, ban pyllait ia lade na kine u nang pynjur ka khan sbai, ka shat pylleng, ka kñia syiar, hynrei kine baroh kim kup. Baroh ki kyrtoh lyndet haduh ba la dum thlip ka mut ka pyrkhat, la sah sa tang ka lyngngoh suda Nang lyngngoh nang khan, nang khan nang pang, nang pang nang duk, nang duk nang jynjar. Khatduh ki wad iu Blei. Ki pyrta shnong sharum shaneng "Jingshai, Jingshai!" Ha ka jingpyrta blaw ba kum kane, U Blei u sngew synei, kumta u pynpaw ia lade lyngba ka Leilieh bad Pyrthat bad u ai jingshai ha ki.

Leilieh ka ba iu briew syrngiew jingshai
Na suiñ. Pyrthat ha shnong ha thaw
Baroh ki ksch tymmen u thang; ka rhem
Ka ding, nangta ki rah symbai sha ïing
(V 205-8)

U Blei kumba ka paw na ka poim u kren bad pynpaw ia lade lyngba u slap, ka lyer, u pyrthat bad leilieh kumba long U Blei jong ki Hebru (Jer. 10:13). Ba U Blei u pynpaw ia lade ka jingdum jinglyngngoh ka duh noh. Mynta, ong u nongthoh, ki briew ki kmen ba la wan ruh sa ka jingshai ka Sngi. Kumta ki pyrta

"Ka Sngi, ka Sngi!"
Pyrta uwei, "Jingshai, Jingshai!"
(V 230-1)

U Blei u isynei shuh shuh iu briew bu ngat ha pang, ha duk bad jynjar. Kawei na ki lad ban lait na ka jingpang ka long da kaba bam kham khyndiat, ym da kaba bam seh. Ban lait na ka duk dei ban lait na ka jingpang, ban lait na ka jynjar dei ban lait na ka jingpang bad jingduk. Ka jinglait na kine ka pynim slem U Blei uba tip lut ia kine u bthah, namarkata

"Ba kin im slem to bthah kin shet
Shi shier mynstep, shi shier mynmiet"
(V 243-4.)

Hynrei u Jom uba nang sngap siar ia kaei ba u angel U Blei u bthah ha u Masi, um lah shah ban iohi ba don ka jingpyllait iu briew, kumta u shoh tyndep ia u masi ban pynpyrdet ia kata ka khubor U masi u ai ia ka khubor pyrdet U Blei pat uba nang iohi ia kane u la sngewsih. Kumta

U slap u ther, erioñg
Erngit, pyrthat u tied, ka suiñ ka dum

Tang dep masi khubor pyrdet hu briew
Ban ai. Sohpet la dkut, ka Bneng ka thut,
(V.253-6)

Hynrei u briew um pei phang balei kine kiei kiei ki jia Ki ksuid pat ruh ha la ka liang ki nang trei kham tyngeh la ki kam kumta kin ioh "*bahut atcha* nu Jom Rekha " (V: 297)

Na baroh kaba la kdew sha khmat, i kumba ka bor u ksuid ka thom naphang bad ka jop pyrthei Shisha u briew hi da lade un ym lah da lei lei ia u ksuid namar ba kata ka jinghap kaba nyngkong ka la buh ha u briew ia ka jinglong ba hap na kaba un ym lah lait shuh lano lano ruh lymda ka bor u Blei hi ka kmich kynthet ia u Ha ka jingtrei donbor u ksuid u khrei

U briew u klet
.Shano un phet La kdang, la pang, la nang
Ne stad, bynriew dorbar phohsniew u lum
(V 301-3)

Ka khubor na kine ki dorbar phohsniew ka long ba

Pyrthei kan sniew!
(V 312)

Hynrei u Blei sa shisien pat u isynei iu briew Kumta u 'pynphohbha' ia uwei u khynnah (U Blei u ju kren ha ki briew da ka jingphohsniew e g , u Daniel) Une u khynnah u iohi

"Uwei u briew ha jingphohbha jong nga
U ba jingshai Ki ksuid kin sah, u Jom
Un jah. Kynrum kynram kan kam la nam
Ha sla pyrthei "

"Ym slem ki snem

U ong, "Kynrum kynram ba kan jyllei
Ha snieh pyrthei Hadien kitei nongjop
Un paw ia briew ban pyllait mraw Un iuh
Iu ksuid u khrei kat kum hukum u Blei."
(V. 322-5, 328-32)

Kane ka 'jingphohbha' ka ai ka jingkyrmen ha ki briew ba u Blei hi un ym ich, hynrei un thaw ka lad ban pyllait ia u na ki tyrsim u Jom bad ki paidbah ksuid U nongthoh u pynkut ia ka poim da kaba ong

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap
(V 508)

Kaba ap iu nongjop ka pynkynmaw ia ki jingiathuhlypa ha ka Bible Old Testament ba u nongjop un wan (Is 9 1-7), ka pynkynmaw ruh ia ka pharshi lyngba ka khanapateng shaphang u Synriang u khun ka Lisan theisotti u ban long uta u nongjop nongpyllait uba ka Niam Khasi ka ap

Ka Niam Khasi ka dei ka niam ap jutang Ka jutang ka long ba u Blei un phah ia uta u Synriang, ka kyrteng kaba la batai ka mut uba khuid uba tlem khlem jingthoh bria ban long u nongpyllait u ban iuh iu ksuid u khrei

Hapdeng ki Khasi Pnar ba la long Khristan une u Synriang u long ka kular ba la pyndep ha ka jingim, jingiap bad jingmihpat u Khrist Jisu Ha ki bym pat long Khristan imat don ka jingbymshai bha Don kiba iathuh ba u Synriang u la wan bad ba dei ma u uba la seng ia lai tylli ki niam ki rukom kiba donkam Ka Jer ka Thoh, ka Lam Jutang haba kyntiew kurim, bad ka Niam Thang kynthup naduh kaba khar shyieng haduh kaba thep ia ki ha ka Mawbah Don pat kiba ngeit ba haba uno uno u briew u iap, kata ka jingiap ka dei ka jingwanshaw u Synriang, hynrei dang don pat ruh kito kiba dang shu

ıaı ap

Ka Burom Ba La Jah kaba ı kum ka poim shaphang ki ksuid kı khreı, ha ka jıngshısha ka dei ka poım shaphang u briew ha ka jıngıadeı bad :.ıne ki bor ba la kdew haneng. Ka poim ka pynkyrtiang dıen ia ki nongpule na ka lıang ka por. Ka rah ia ngi sha kata ka juk ki Hynnıew Trep Ka jıngjlan ka por ka long naduh kı Hynniew Trep haduh ha ka ıa ba la kular ıa u Nongjop Hynrei ki kam ba la kdew kım shym long kıba shısha tang haduh kata ka por ha ka mynnor, hynrei kı long kıba shısha haduh ha ka mynta hi

LYNNONG - 4

Ka Shynrong jong ka Poim

Lada shu buddien ia ki jingjia kat kum ki 'Jingthir Nia' ba u nongthoh u la buh ha shuwa kawei pa kawei ka kitab, lah ban ong ba ka shynrong jong ka long kum u pyramid kumne.

III Kliar ka Thaiñ Sohsat

Jingsan ka kam sha ka Thain Sohsat — II

IV — Jinghiar ka kam sha ka Law Sohsat

Jingsdang — I

V — Jingkut

Hynrei ka jingpeit bniah ia ki jingjia ha ka poim baroh kawei ka pynpaw ba ka shynrong kam long tang kumba la kdew haneng Ha ka jingshisha ka shynrong jong ka ka long kaba pyllun kum ka jylli. Ki jingjia lyngba baroh ki kitab ki pyrkhun sha ka jingpyndap dong ia ka jylli. La phawer lypa ia ka jinglong ka shynrong ba kum ka jylli ha ka phang pdeng kaba u nongthoh u la wan rah ha khmat ch jong ka poim (I: 31-52) kat kum ka jingdawa ka dustur epik

La kdew ha ka lynnong III ia ka phang pdeng Hangne ngan shu kdew tang ia kaba ka phang pdeng ka mih na ka Kitab V. Ha kane ka kitab u nongthoh u iathuh shaphang ka jingim jong ki briew ha ki sngi hadien ba la khet noh ia ka 'tang nub tang jri' na kliar u Sohpetbneng. U ong ka jingim ka la dap sa tang ka sang ka ma suda Ka jingieit jingniewkor ia kiwei kam don shuh. Ki ksuid Bishni, Tuh, Lim, Brai, Jler, Sarong, Tynneng bad ki hajar kiwei pat ki trei tyngeh ia la ki kam. Ha kaba khadduh ka jinglong sniew bad ka jingstad leh sniew u briew ka la kham palat ban ia ka jong ki ksuid. U Jom haba u sngap ia kiei kiei ba la iathuh du Spai u maham ia u kumne·

... wat nud
Hangne ban sah. Ngim ju iashoh iadat
Ha ri la jong. Ngi ieit burom kylliang
...
(V: 438-40)

Kat haduh ba u Jom un kren ia kitei ki kyntien haneng kam dei shuh kaei kaei kaba rit. Ka jingkylli kaba mih ka long: Balei ka long haduh katne? Ka jubab kaba ia tip paitbah ka long ba u briew u la tiew pyrshah ia ka hukum U Blei. Halor kane ka jingkylli kaba bud ka long: Balei u leh kumta? Kaei kaba pynlong ia u kumta? Uei uba la pynshoi pynshad ia u kumta?

Ia kine ki jingkylli u nongthoh u rah sha ka Kitab I Hangne u sdang ban jubab ia ki da kaba sei ia u Jom kum u nongpynshoi. Ha ka jingiadei bad u Jom, u phai sha ki khanatang kiba u la pule na ki matti u 'Rabon, Homi, Soso, Mondon, Elias bad On' ryngkat bad ka bor mutdur jong u, u la lah ban ai jaka ai hima ia u ha Khyndai Pateng Ñiamra. Hangne, u nongthoh u iathuh ba u Jom u shong halor ka khet 'mawlong lieh khleiñ' ha ka jingskuiñ bym don pyrthei shuh ban lap hangno don ba trei minot bad mano ba khot ia ka kyrteng U Blei bym tieng ioh paw ka tlot ka swai.

La pynhun shi por ia kata ka jingskuiñ da ka jingwan mih u Basa bad ka Ramew kiba khot ia lade ki shakri ki khun ki blei (I: 237). U Basa uba sngewthuh ia la ka kamram ha ka jingiadei bad ka jingiada ia la ka jaka ka muluk na ka jingrung ka pap ka sang um treh ban iathuh lut hu Jom shaphang ka ri ki khun ki blei Kumta u la shah shop noh shabar Myngkoi, ka Ramew pat ba ka tieng ka la iathuh lut katba ka tip shaphang kata ka ri.

Ka jingiathuh ka Ramew ka ai ka sohpdung kaba thikna iu Jom. U la sngew lam tieng ioh kumno re kita ki jingthaw phylla kin lap ia u khlem khreh. Te kumta mar mar u khreh u khrum u mang ban leit wad ia kita ki 'jingthaw phylla' 'ki khun u Blei' ban pah ban phon ia

ki pyrshah ia U Blei.

(U nongthoh haba u batai ia ka dur ka dar u Jom, u batai artad artad ia ki dur bad jinglong jong ki nongbud jong u Kiba kham paw ki long u Ren, ka Puri ka Diaw, ka Kian, u Rih, ka Pap, ka Jingiap, u Spai).

Ban leit wad ia kita ki jingthaw phylla ba la nam ka Ramew dei ban rai da ka dorbar pyllun Kumta ka dorbar ka la shong, ia ka rai la shim ba baroh lait noh ka Jingiap kin ia mih na ri Myngkoi lyngba ki Jylla na kaba Khyndai sha ka Phra ter ter haduh kaba Nyngkong. Kane ka jingiaid lynti ban 'um paid ksuid artad artad ka la long ka phang jong ka Kitab II; ka long ruh ka jingnangsan jong ka poim ha ki kam bad jingjia.

Haba la mih na Myngkoi, u nongthoh u pynpoi ia u Jom bad ki paid nongbud jong u sha ka Haw Haw Kim shym neh slem hangta namar ka aiñ mariang ba rung shapoh ka pynhiar shen ia ki ha u Bnai. Ki iaid kylleng ha u Bnai, kim shem jingthaw ba im ei ei Kane ka pynshai ba kata kam pat dei ka ri kaba ki wad. Hangno ka don kata ka ri? Mano ba tip lynti shata? U nongthoh u pynmih ia u Trongbah Rwaibah ban pynbiang ia ka jingdonkam. Une ba u la shah jop ha u Jom ha kata ka Thma Lympat, u la kdew sha ka Pyrthei bad iathuh ba kita ki jingthaw phylla ki dei ki Briew, u da kdew lynti ruh kumno ban hiar shata. Ia kine baroh u la leh kum ka dak ka jingnguh syiem ia u Jom

Da ka jingkdew lynti u Trongbah, u Jom bad la ka kynhun ki la lah ban hiar ha kliar lum Mangkashang. Nangtei ki peit arsut ki iohi ba ka um ka tap ia ka bynta kaba bun, hynrei kham harum don kawei kaba i kum ka dewlynnong. Kane, ha ka jingsngewthuh ne jingmutdur u nongthoh ka dei ka Ri Khasi ha ki por hyndai haba kiba bun na ki jaka ha ka Thaiñ shathie lam mihngi ka Asia ki dang don hapoh um. U Jom u la rai ba dei ban leit shata, u da ai ka hukum ba baroh kin ia

hiar paidbah kin da rah artad bad la ki sum, kin da rit da heh ma ki bad ki sum jong ki kat kum ka jingdawa ki khep ba ki ia shem. Mynta ki la hiar bad ki la poi nyngkong ha kliar u lum Diengiei. Hangne ki sah, ki shong, ki thaw jaka kyntang, bad nangne ki sdang ban krih kylleng ka ri Khasi. Naduh ba mih na Myngkoi haduh ba poi ha Diengiei ka long ki jingjia bad kam ha ka Kitab III.

La mih na Myngkoi, la poi ha Pyrthei, kaba sah mynta ka long sa tang ban lap iu Briew. Ynda la lap, sa kumno pat ban shalai ia u sha ka jinghap Ka jingkylli ba la kylli ha ka Kitab I (Kumno ki hap?) kan sa ioh ka jubab kaba pura ha kane ka Kitab IV. U nongthoh u iathuh kumno u Spai u shakri ba shanniah eh u Jom u la her soit dang step phyrngap sha ki phang u lum Sohpetbneng mihngi na Diengiei. U la iohsngew ka jingsawa na kaba ki hiar hynniew jur ki briew na ka tang nub tang jri U Spai u la dem khop ha 'tiew tyrso ha ka dur u ngaptem Nangta na ba dem u la iohi ba ki khatlai ngut ki hiar hapoh ka jingialam u Kñi Rangbah

U Spai uba la kjit lypa shi kpoh ka um-jingklet na ri Myngkoi imat u la biah ha ka lyer ia kata ka um jingklet bad imat ka la kum dei ha kawei na ki hynniew ngut ki kynthei Kane

marwei ka ang
Ka klet ban bud lu kñi ba lam lynti
(IV: 89-90)

Ha ka jingklet bud ia la u kñi, ka la iohsngew pynban ia ka sur ngap bad ktien Khasi ba kren u Spai. Kane ka la pynlyngngoh ia ka kat haduh ban khot ia ki para kynthei, hadien sa ia ki shynrang kynthup ia u Kñi Rangbah ban ia sngap lem ia u ngap ba u kren Khasi. Baroh mynta ki la ia byrngia sngap ia u Spai. Kane ka jingbyrngia ka la long ka buit bad ka sien jam kaba nyngkong bad kaba kongsan eh sha pyrshah ka jinghap.

Ka jingbyrngia ia kren bad u Spai ka la ai lad ia u ban kylli shaphang jong ki bad shaphang U Blei. Ki jubab ba shida jong ki ki la long pynban ka lad ba u Spai un ioh pynbam nia ia ki, ban beiñ ban khoh ia U Blei bad ia ki hi ba ki bieit ban shu kohnguh sneng kumta ia U Blei. Kane ka la long ha ka sngi kaba nyngkong

Ha ka sngi kaba ar u Jom u la wan da lade ha ka dur u Moina ban pynshoi iu briew. Da ki nia ba biang u pynsngew thait ia ki ban hiar ban kiew jingkieng man la ka sngi. Ki hynniew jur ba la shah jop lypa ha ki nia u Spai hynnin mynta kim shem jingeh shuh ban rai ban sah noh ha khyndew. U Kñi Rangbah u la kylli

"Yn pom daei me ong?"

(IV 466)

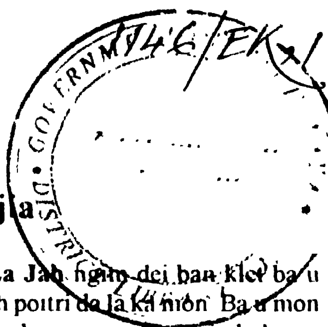
U Jom uba la pynkhreh lypa ki tiar u la shu aiti ia ki ha u Kñi Rangbah. U Bor, u Nah u Duh na kiba ka maiñ ka lip kynsan tang mar ki ia kohnguh ban sah ha khyndew, ki la pom ia ka tang nub tang jri da la ki kti. Kumne keiñ u Sohpetbneng u dkut thui Hangne ka kut ka Kitab IV. Ka Kitab V ka kdew pat ba dei na kane ka jingdkut ba mih ka sniew ka smeh, ka pang ka shitom, ka duk ka thngan, ka khuslai bad jingiap kiba iai bud dien iu briew haduh mynta mynne

U ksuid u la jop iu briew; u briew um don lad shuh ban phet na u. Kaba sah ka long sa tang ba u ksuid hi un kyrñiom ia u briew ban pynjot khoit ia u. U ksuid um shym klet ia la ki kamram Hynrei u Blei u sngew synei ia u, kumta u pynphohbha ha u khynnah ba un sa wan u Nongjop u ban iuh iu ksuid u khrei, u ban sei ban pyllait pat ia u briew. Kane ka sur ka jingkyrmen ka pynkut artad ia ka poim da ki kyntien

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap

V. 508.

Ka shynrong jong ka poim kaba pyllun kumne kumba la kdew ka long kaba bha eh bad ba dei biang eh ha ka epik. U H. Warmphaign Sten u la ieng uba jop bha ha kane ka liang ka jingpruid dak ne jingmang lypa ia ka shynrong ka poim.

LYNNONG 5
Ka Jinglangdong ki Jingjia

Haba pule ia **Ka Burom Ba La Jah**, ngim dei ban klet ba u H Warmphaign Sten u dei u nongthoh poitri da la ka mon. Ba u mon kumta, u pule bha ia ki aiñ thoh literashor, u pynshitom ia lade ym tang ban sngewthuh ia ki hynrei ban pyndei ia ki ha la ki jong ki jingtrei. U ia ksaid ban lap ia ksai ki jingpuson bad ban bud dien ruh ia u. Kaba lap ksai bad kaba bud dien ia u ka pynioh ha u ka *experience* kaba pynlah ia u ban ong

ngan iohi da khmat.
Ban sngew da shkor, ban mad da met la jong
(III 12-3)

Ka shynrong jong ka poim ka pynshisha ba u nongthoh u la da iohi bha ia ki jingjia baroh. Ynda haba u la pyndap doh ia ka shynrong ym tang ba ka long kaba sngewtynnad, hynrei ngi iohi lyngba ka poim ia ka jingkhraw jong u kum u nongthoh poiri. U la leh kumba u la hikai, kata u la pyndei ia ki aiñ ha la ka jong ka jingtrei. Kawei na ki aiñ ka epik poim ka long ba ka jingkam jong ka ka long kaba khraw bad ba tylli, langdong bha. Ia ka jingkam la pynlong lyngba ki jingjia kiba long kum ki mawit kiba haba la buh bha uwei halor uwei kat kum ka plan ki pynlong kawei ka jingthaw ba khraw. Kawei kaba ngi dei ban tip ka long ba ki jingjia ha ka epik ki jia lyngba ka ktien ba ki tyngshop ki kren ne ba u nongthoh u iathuh shaphang jong ki.

Ban sngewthuh bha ia ka jinglangdong ki jingjia ha kane ka poim dei ban pule ia ka naduh ba sdang haduh ba kut. Ynda la leh kumta yn sa iohi ba ki jingjia ki iasnoh shisha kawei bad kawei bad ba kine baroh ki ia thew lang sha pyrshah ka thong ia kaba u myllung u la buh kat kum ka phang pdeng bad shynrong ba u la mang lypa. Lada yn bishar bniah ia kane ka poim, kumba la kdew ha ka shynrong jong ka ki jingjia na ka Kitab I ki khun sha ka ban pynkut jylli ha ka

Kitab V. Shuh shuh yn lap ha ka jingpyrkhun kut ia ka jylli ba ka kitab kaba kut ka dei pynban ka kitab kaba sdang Ka phang pdeng ba la wan rah ha khmat duh ha ka poim (Kitab I) ka don ki kjat jong ka ha ka Kitab V. Ka jinglap ia kaba kum kane ka dur ha ka poim ka pynskhem lypa ba ka jingkam ka don ha ka jinglong ba langdong bha.

Ngan kdew ia ka jinglangdong ki jingjia da kaba shim ia k jingjia lyngkhot lyngkhot. Nga la jied ban wad ia ka jinglangdong da kaba shim ia ki kyntien kiba u nongthoh u pyndonkam ban thaiñ ia ka jingjia lyngba ka poim Lah ban leh ia kane sawdong sawdong k tyngshop-puron kiba u nongthoh u pynkren, ne lyngba ki jingkrei jong u hi. Ha kiwei pat ki kyntien, kaba wad ia ka jinglangdong k jingjia ka long hi kaba wad ia ki ktien bad kyntien ba u nongthoh u pyndonkam ban kdew kumno ki jingjia ki sdang bad ki kut ha ka poim. Hangne nga shim tang katto katne ki jingjia Dang don kiwe kiba nga la iehnoh da kaba pyrkhat ba kine kiba ngan kdew ki la biang ban kdew ba ki jingjia ki iasnoh lang kawei shisha

Ki Jingjia lyngba ka Pang, Duk, bad kiwei.

Ban kdew ia ka jinglangdong ki jingjia, nyngkong ch ngan shim ia ki laiñ I:1-13 kum u ksai uba u nongthoh u la lap bad ia uba u la bud dien lyngba ka poim Ha kine ki laiñ sdang u kdew ba u briew u la tam hukum iu Blei ha kine ki lai dong

(i) U tiew pyrshah hukum u Blei, kumba la batai, u shet ja shi sei ha ka jaka shi shir kumba la bthah U Blei.
(ii) U khet ia ka jingkieng na kliar u Sohpetbneng.
(iii) U kwah phet rich na khmat u Blei uba ka khmat jong u ka dap da ka jingthaba ka burom bad ka jingieit nylla

Ka jingmih na kine ka long ba ka Duk, ka Pang, ka Jynjar, ka Sngewsih Khuslai bad Jingiap ki la kylla long ka jingioh pateng u khun bynriew. Nalor nangta, u khun bynriew u la sah ha ka dum ka

lyngngoh kaba kynjia mynsiem kaba la pynlong ia ki longshuwa jong ngi ban dwai bad ud ha u Blei Trai Kynrad ha kine ki kyntien harum

"Ko Blei Trai Kynrad.
Ngam lah shuh ia ka babuh.
Ka mei ka iaw, u ñi u kong.
Nga sah ha ka bieit ha ka lyngngoh.
Ngam kot shuh sha ka tynrai.
Nga sahkut tang ha shiteng tang ha sla
Nga khraw ka ryngkang ka palat.
Nga khraw ka lait ka let
Ngam lah pyndap pynbiang shuh
To iaimap to iai-isynei.
Haduh ba Phin da sei hi Maphi.
Ia u Simpah u Simkaro

(Lyngdoh 1937 1990 20)

Ban pynlong kawei ia ki jingjia, u nongthoh u wad ia ka tynrai jong kine i e , ka Duk, Pang, etc Kat kum ka poim u lap ba kine ki dei ki ksuid na ka Jylla Nyngkong Kine ki la bud ia u Jom sha Pyrthei ha kane ka rukom Ha Jylla Nyngkong la pynlong ia ka Dorbar Ksuid II ha kaba u Jom u la pynsngew ha ki ksuid na baroh ki Jylla ka ri Myngkoi ba ki dei ban leit sha thma

Sha thma ngin tur ngin mait katba kynduh.
Lada ngim tur mynta ia phi un iuh
Na khlich

(II 969-71)

U nongthoh u iathuh ba la don lai jur ki ksuid long kmie kiba la ieng ban tyrwa bad pan jingbit ban leit sha thma. Ki ong

"To khot ia ngi ko syiem, ngi don ka kam
Ban trei ha thma shi rta jingim jong ngi "

(II:983-4)

U Jom um ithuh, kumta u kylli

"Phi dei kicı?"
"Ma nga ka Duk, kane ka Bieit, kane
Ka Pang. Kane Jynjar, katei Sngewsıh
Kato hajan jong phi ka dcı Khuslai"
La pynithuh ka Duk hu Jom ban kloı.
(II.985-9)

Kine ki la bud iu Jom shaduh sha Pyrthei. Haba la lap ıı brıew, haba la pynshoi ıa u ba ka bha hangne ha khyndew ban ıa ha bneng, kine baroh lai jur ki iai trcı ıa la kı kam. Kı treı kumta namar kı kynmaw ia kaba u Jom u ong

"
La miet ne sngı, la slap ne rngaw treı beıt.
Klet shuwa ıa nga, kamram kynmaw wat klet "
(III·716-7)

Kine ki ksuid ki trei da ka jıngıeıt bad jingburom kyllıang iweı ıa iwei. U Jom u ong

Ngim ju ıashoh iadat
Ha rı la jong Ngi ieit burom kyllıang
Khlem thngan khlem slıang
(V·439-41)

Kane ka jıngong u Jom ka ia snoh bha bad ka rıkom treı ka Duk, Bieit, Pang, Jynjar, Sngewsıh bad Khuslai La kdew ba kıne kı ia trei lang borabor ha ka jıngım kı briew. Haba dcı ba treı ka Duk, ynda wan sa ka Bieıt, kıne baroh ar kı wallam sa bad ıa ka Pang Ynda trei shuwa ka Pang ha ka met, wan sa ka Jynjar, Sngewsıh bad Khuslai ha ka jingmut jingpyrkhat, hadıen wan sa ka Duk Kine laı lai jur ki ia trei lang khlem jingiashoh iadat ei cı Ki long ki nonglamphrang jong ka Jingıap. Haba kine lai jur ki la trei slem ha u briew, khadduh ka wan ka Jingiap ban pynpyut plak syndon ia ka met bad dkhat de tbak ia ka mynsiem. U nongthoh u kdew ıa ka Pang

ba ka iaid lang bad ki lok nyngkong kata ka Duk, ka Bieit, Jynjar, Sngewsih bad Khuslai (V 114-8), ne ba ka iaid lang bad ka Jingiap (V:417).

Nangta u pynlangdong ia ki jingjia da kaba kdew ruh ba haba dei ka Pap lem bad ki lok jong ka ki iaid na khmat ki trei ha kata ka rukom ba kaba lah ban bud dien ia ki kan dei sa ka Pang bad ki lok jong ka.

Haba ka Pap ka lam ia ki lok jong ka. ka Sarong, ka Lalot, ka Lim. u Brai sha duwan kyntang ka pynlong ia ki ban trei bor bah ha ki lyngdoh niam baroh kat haduh ban pynkhongpong lut na niam tipblei sha niam tipksuid. Ha kum kane ka jinglong ka khan ka shat ka jngan, kam kup, ka kña da syiar da blang shu sep ei lut Ki briew kiba pang kim lap shuh ka daw balei ki pang, kumta kim lah shuh ban law ban loit Nangta ka Pang ka trei tyngeh, ki lok jong ka ruh ki bud hajan hajan. U nongthoh u kylli

Nangno ki wan
Ka Pang, Jynjar, Sngewsih ruh bad Khuslai?
(V.169-70)

Ka jubab ia kane ka la don lypa ha (II:980-89) kumba la kdew sha khmat Kumne ka kut ka jylli ki jingjia sawdong ka Pang, ka Duk bad ki lok jong ki. Ha shuwa ba u Jom un rai ban leit phai noh sha Myngkoi ryngkat bad u Spai, u kylli

Ki ksuid kynthei ki leh aiu?
(V 406)

U Spai u jubab

Baroh ki iai minot sha thong ki kot,
(V 408)

Ban pynlangdong bha ia ki jingjia, u nongthoh u pynlong ia u khynnah

uba phohbha ban ong:

Ki ksuid kin sah, u Jom
Un jah.

(V:323-4)

Kane ka pyndap dong pura ia kaba kine ki ksuid kin iaisah hangne ha Pyrthei ban long ka jingioh kynti jong pateng la pateng u khun-bynriew ym tang ha ri Khasi hynrei ha ka Pyrthei hi baroh kawei.

Ki Jingjia Sawdong ka Jingiap

Ka Jingiap ka dei kaba triem duh na ki ksuid baroh U nongthoh u pynkren ia ka shaphang ia lade kumne.

Long katba long, ma nga la kam nga tip,
Kynthei bad rangbah ruh ha rong ranei
Ngan kup, ngan khñiot na ryndang tbak, nangta
Mynsiem kan dkut, ka met kan pyut de plak
Nang lam ma phi hi kein lynti syngkien
Ynda nu Spai ngin tip nangno ka sdang,
Jait phi u syiem u kmie, u blei jong ngi,
Baroh kin bud bad nga hadien ngan sah.

(I:495-502)

Kumba ka paw kam shym mih ryngkat bad kiwei pat ki ksuid ban leit sha Pyrthei. Ka ap haduh ban da la tip thikna nu Spai shaphang shano yn leit. Ka jingtip kaba thikna shaphang ka Pyrthei bad ki Briew ka la wan ha ka kitab III lyngba ka jingiathuh u Trongbah Rwaibah Tang shu thikna kumta u Jom u ai ka dak ha u Spai ban leit shaw ia ka Jingiap. La iathuh ba u Spai u la hiar biang sha khrum Khyndai Ñiamra ban shaw ia ka Pap bad ia ka Jingiap ruh.

"Jingiap ngan shaw"

...

Jingiap u shaw ban dup dap dong ka kam

(III:507-10)

Ka Jingiap kam shym paw satia ha ka Kitab II. Hynrei mynta ha ka Kitab III la phah shaw ia ka. Ynda ka wan kaṇ leh aiu? Ka kam jong ka ka long, kumba la kdew ban ktah iu briew na ka met bad ka mynsiem, te haba mynta ia u briew ym pat lap ka Jingiap kan iaid kan ieng kumno? U nongthoh u pynkhreh jaka ia ka ha ka jingpan u Ren ia ka (III:550-2). Haba kan leit ban shong bad u kan shong kum ban shu ong noh ha ka met jong u. Ka shuri bih kaba u Ren u kit ha shyntur, kpoh, bad tdong (II 1008-9) ki long ha ka jingshisha ka Jingiap. Ban pynbiang dong ia ki jingjia, ka Jingiap mynta ka la wan (bad u Spai) ha khmat u Jom Nangta u Jom u ong ia ka kumne.

"Ko khun jong nga", u ksuid u sdang ka nia,
"Shano ngan phah Jingiap? u Ren u pan
Bad ka shi por ban shong; ka krem, ka thliew
U jied. Phan leit bad u, hynrei phan poi
Jaka baroh, to ioh ka bor mynta
Ban long kumta, phan leh kamram bla buh
Phan ktah na phang ynda la dei ka por·
U syiem, u mraw, u rit, u khraw um lait,
To khñiot, ba met kan pyut, mynsiem kan dkut.
(III·601-9)

Kine ki kyntien u Jom ki iasnoh bad kaba la kdew (I.495-502) shaphang ka bor jong ka Jingiap.

Haba u Ren u pan ia ka Jingiap u ong ba ka biang ia u lada ka Jingiap ka wan wat tang 'shi por' ruh. U Jom de kat kum ka jingpan u shah ba ka kan leit. U ruh u pyndonkam biang ia ki kyntien 'shi por' jong u Ren Kane ka jingiaiban kam long khlem ka daw.

Ka Jingiap kam lah ban shong sah bad u Ren ha ka met jong u Lada ka long kumta ka jingiap kan long tang haba don bseiñ U bseiñ um don ha ki jaka baroh namarkata ka jingiap ruh kan nym long ha ki jaka baroh Namarkata, ynda la lap iu briew, bad haba la dei ban pyniap ia u, ka Jingiap ka dei ban wan, ban poi ia ki jaka baroh bad ban pyndep de la kamram

La iathuh shaphang kaba pan u Ren ia ka Jingiap, shaphang kaba u Jom u phah ia ka ban leit 'shi por' bad u U nongthoh u sngewdonkam ban dang pyni shuh ba u Ren bad ka Jingiap ki don ka jingiadei kaba kyrpang. U Ren um lah ban long Ren khlem ka Jingiap. Ka bih kaba don ha shyntur, kpoh bad tdong kan long kaba sep ei lada khlem ka Jingiap: namarkata la pyni ba u Ren u da khroh ia ka Iap ban wan bad u, ban da pyni ruh ba ka ka bud ia u kumne:

Ale ko Iap baieit ngin leit noh hi

...

Jingiap

Ka bud nadien shaba u lam ia ka.

(III:654-6)

Haba u briew u la sah noh ha sla khyndew, uwei na ki soh kthang ba u la dei ban mad u long ka jingtymmen. Yn leh aiu ia kine ki tymmen ne 'riew snep dieng' kumba ong u nongthoh? U Spai u wit ia ki namar ba kine kim treh ban dih na ki wah ha kiba la khlei jingklet, ki dih na ki pung ba ki tih, kumta kim klet ia la ka tynrai ne ia ki puriskam newrim. Kine la iohi, ki kiew sha khiar u Sohpetbneng da ka jingpyrkhat ba ka kular u Jom kan long kaba shisha, kata ba yn mih biang pat `khatsaw ki tnat' (IV:474-5), hynrei haba ki la shah shukor, kaba ki lah ban leh ka long ban iai khmied ki khmat shalor ban wad la kin iohi iu Blei, nangta ki thung tang nub tang jri ban ioh kiew pat sha Ing Basuk u Blei. Ia kum kine ki briew ka bor u ksuid ka pyrta "pyniap! pyniap!" Te kumta ka la long. U nongthoh lyngba u Spai u ai jingmut ia u Jom bad ong

"Khot noh ka Iap"

(V:58)

U Jom ruh u kohnguh ia ka jingai jingmut kumta u pyrta

"To wan ko Iap, pyndep la kam bla khlei "

(V:61)

Kane ka jingong u Jom ka pyniasnoh ia kane ka Kitab V bad ka Kitab

Kane ka jingong u Jom ka pyniasnoh ia kane ka Kitab V bad ka Kitab I na ka liang ki kam ka Jingiap. Ka Jingiap ka wan kumba la khot, hynrei ka ong

"Kynrad! Marwei
Ngam lah. A ba u syiem un phañ baroh.

Kiwei ki bun kiba kular ban ktah
Iu briew bla ngop ha shangkhawiah jong phi.
Kin trei ma ki na khmat, ngan trei khatduh "
(V·98-101)

Ka jingpan ka Jingiap ia kine ki lok ban trei ha shuwa jong ka ka pyndap dong ia kaba la kdew sha khmat ba ka Jingiap ka shim ruh ia ka jingiatrei lang jong kiwei ki para ksuid, bad ba ka jingkot sha ka thong ka long da ka jingiatylli hapdeng jong ki

Ka Jingiap ka pan paralok, u Ren u pan ia ka Iap U Suidmaw u pan jinglaitluid, ka Pap ka pan ban sah bad u Jom Ki lai jur ki ksuid kynthei ki pan ban leit sha thma, u Trongbah u pan ban sah ha suiñ, ka Ramew ka pan pyllait na ri Myngkoi. Ki jingpan ki bun; ym shym la kdew lut ia ki hangne. U Jom um ju kyntait ia kano kano ka jingpan, kata u ai ia kaba ki kwah. Balei? Namar ki ksuid ki long ka dak ka jingwad la ka mon. Na kane ka daw ym ju don ka jingpyrshah na ka liang u Jom ia kano kano ka jingpan. Ia ka jingpan ka Iap ban ioh ki lok ki ban trei na shuwa jong ka ruh u Jom u ai. Kumta u nongthoh u ong:

Ki ksuid ha dur ki skaiñ, ki thliem, thyllah.
Ki kyieng, ki dkhi, ki khñiang, ki ksi, jynreiñ
Ki ktah iu briew
(V.109-11)

Ka Pang, ka Duk, Jynjar, Khuslai, Lalot, Lim, Khwan bad baroh kiwei pat ki ksuid kynthei bad shynrang ki trei ia la ki kam Nangta hadien ba ki briew ki la shah katto katne ha kine ka wan sa ka Jingiap. Mynta kan trei la kam bla khlei, kumta u nongthoh u iathuh

Jingiap ka sdang khyrwait, lyndang lyngkrang
Kyllon khunlung bad riew ba syriem snep dieng
Tymmen ka snieh.

(V.124-6)

Ki mrad ba u briew u pynjuh ki ithuh ia ka Jingiap haba ka wan. Kumta u ksew u jlew ban iathuh ha u briew ba ka Jingiap ka iaid bad ba kan sa rong iano re iano. Ka Jingiap ka dang sah ha Pyrthei, lem bad kiwei pat ki ksuid ki khrei.

Ki laiñ I: 10-13 ki iathuh kumba la kdew sha khmat, ba hadien ka jingtrei donbor ki ksuid, bad ka jingshah ban beiñ haduh katta katta u briew u sngew ba u la sah shisha ha ka jingdum.
U nongthoh u ong

Pyrthei ka dum bad miet bad sngi
Naduh ba hap kyrdan Thawlang Iawbei nyngkong.
Ka sngi ia ki ban jngoh ka sngew lehraiñ,
Ka phang kim pei aiu ki trei ki kam.

(I.10-13)

La pyniasnoh lang ia kane ka jingphawer jingmut bad ki jingjia ha ka Kitab V haba kata ka jingdum ka la tap lup ia ki kat haduh ba kim lap shuh ban wad ksch, mawshamok, ne kynphad ban tbeh ding. Ym tang ba dum hynrei ka lyer kaba kawut, kaba rat dyngkhong ia dieng, ia ñiut ia ñier ka la pynma syrngiew shisha ïu briew Ha ka jingban ka jingtieng ka jingdum lehse ka la nang dum shuh shuh bad kane ka la pynlong ia ki ban pyrta

"Jingshai! jingshai!"

(V 187)

Don kiba la kyang ha ka sur jingrwai:

"Jingshai, jingshai, ia pha nga brai wan noh," ha ka sur
La, ti, do, mi, la, si, la, mi, do, ti, la.

(V:199-200)

Kane ka jingsawa ka sur ba blaw kum kane ka iasnoh lang bad pyndap dong ia ką jingsawa kaba la sawa ha ka Kitab II. 14-18

Kano kano ka jingjia ka don la ki jingmih. Ka la long kumta ha kane ka kynti ruh. Ka jingpyrta ba ka jingshai kan wan ka la sei soh. Na suiñ, u nongthoh u iathuh, ka Leilieh ka la ba bad u Pyrthat u la tied, bad la pynkem ding kynsan ia ki dieng kseh tymmen. Ka ding ka dak jong ka jingshai ka la wan pat, bad nangne ki briew baroh ki la rah symbai sha la ing. Ynda ki la ioh jingshai kumne ki la sdang sa ban sngewthuh balei ka Sngi, Bnai bad Khlur ki rieh na ki Kim rieh na ki, hynrei ia ki la nguid da ka Hynroh bad ba lada kin sei ia ki wait ki tari, tin bad kynja nar baroh ban tem pynsawa jam katba lah, ka Hynroh kan pric pat ia ka Sngi, Bnai bad Khlur ruh, bad kumta kin pynshai pat ia ki

Ka jinglah bad jingwan pat ka Jingshai ka ai lad ia u nongthoh ban pyniasnoh ia ki jingjia kiba la jia ha shuwa kane Ha ka Kitab I la kdew ba ia ka longing u Basa bad Ramew la pynpait pynpra da u Jom U Jom u pynsakma ia u Basa, u pynap da u Ryngkew ha ka jaka jong u, kumta ynda haba la pyllait ia ka Ramew na ri Myngkoi, u la ioh pynlong longing longsem noh ma u bad ka la kine Ramew, Ryngkew bad Basa la shu ich kumto ha ka Kitab I. hynrei mynta ha ka jingjah bad jingmih pat ka jingshai la lah ban wan rah pat ia ki da kaba kdew ba haba wan ka jingdum kumta kine lai ki don la ka jong ka jingpisa

Ramew ka btai ba slem ka Shai ban phai,
Ryngkew u jew bu sngew ba jlew ki ksew.
Basa ban da na tieng na ma teng khat
U kylla khla. teng teng u labasa
Iu briew u bym lah shuh shalor ban kiew
(V 224-8)

Balei ki pisa? Namar ki long ki shakri jong ki 'khun ki blei' (I:237). Kum ki shakri ba shakri hok ia la ki kynrad ki sngew sih ki lynga lem

haba ki iohi ba ki kynrad jong ki ki don ha ka jingdum Ka jingdum ka mut ba kan ym don shuh ka jingscisoh ha ka Ramew. Ka mut ruh ba ki ksuid ki khrei ki ioh ban iaid laitluid ban ban beiñ iu khun bynriew ha snieh Pyrthei. Kine ki pyndap ia ki briew da ka tieng ka smiej suda.

U nongthoh u kdew ba ka Ramew kaba shida ka la iathuh lypa ha u Jom shaphang ba u Jom un sa ia kynduh bad u Trongbah Rwai-bah, bad ba une u bym ju map u bym ju sang iano iano un sa pynpra ia ki mat lai teng u Jom (I:289). U nongthoh u pynurlong ia kane ruh ha ka (III:367)

Na kaba la kdew, ka long kaba shai ba ia ka jinglangdong ki jingjia yn lap tang lyngba kaba pam lyngba ia ka poim na kawei ka kitab sha kawei pat. Kiei kiei kiba la kren ha ka Kitab I kim kut tang hangta hynrei ki phnieng sa bad shawei shawei kat haduh ban pyni ba kawei ka jingjia ka tylli mlon ha lade, nangta ka sa hap de sbok ha ka jaka ba la mang ha ka poim, kumta ban iasnoh lang bad kiwei ki jingjia ha kata ka rukom ba baroh ki pynlong kawei ka jingkam ba khraw jong ka poim.

Ki Jingjia lyngba u Spai

Mynta ngin peit sa ia ki jingjia ba la pynjia lyngba u Spai.

Ha ka Dorbar Ksuid I ka la don ka jingkob na ka liang u Ren ba u un trei lut kumta

"
Ban iaid pyneh shadem ma phi, ko Jom."
(I 455)

Ka Pap ka sngew mong na ka bynta u Jom haba ka sngap ia ki ktien u Ren. Ki long shisha ki ktien pynpoh Kumta ka Pap ka kem ktien, ka beiñ ia ka kob kyrtong u Ren uba tang kam ka miaw lane sew iong u lah iap tyrsaw. Nangta ka ai jingmut bymdei ban ngeit ia u Ren khlem da phah syntiat phah swait shuwa da u Spai ha shuwa ban

shim kano kano ka jingrai (I 460-71) Ka kyrteng u Spai ka mih nyngkong hangne

Ka Jingiap ruh ka ia mynjur bad ka Pap shaphang u Spai Ka ruh ka ai jingmut

"
To phah syntiat du Spai don nam jong ngi
Khubor antor un rah nangta sha ngi"
(I 486-7)

Hynrei ka kam bla ai iu Spai ia mynta hi ka dei kyrpang kum u sentri Ka hukum bu ioh na u Jom kam long ba ma u un leit sha shuwa jong ki paid ksuid hynrei ba un ap sentri, ha Khyrdop Dud U nongthoh um sngew bit ban ieh ia ka ri Myngkoi khlem nongap Kumta u ai hukum iu Spai ban

(i) dih na Khyrdop Dud lada jia ba thngan ne shang
(ii) peit la ka wah Dud ka rit ne ka neh kumjuh Lada ka rit, ka mut nongshun u khlaiñ, lada ka heh katjuh ka mut ka hang jong ki ka khlaiñ, kumta u Spai u lah ban leh kmen katba mon.
(iii) peit dngong hu Maw ai dak Lada uta u maw u paw dak jhieh. u Spai u dei ban hiar sha Jylla Khyndai ban shaw ia ka Pap bad ka Jingiap.
(iv) dih artad shi kpoh ka um Jingklet na wah Jingklet ba da kata yn ioh leh ki kam barim ha ri jingthaw phylla
(II 993-1005)

U Spai u la nang pyndep la ka kamram bad ka por ka la nang iaid U Jom bad la paid ksuid ruh ki la nang her bad mynta ki la poi ha u Bnai hapdeng ka jingialeh ia ka thma lympat. La iathuh ba u leit Paidbah bad u Ren, kumjuh ruh u Jom ki la kyllon ha khmat u Trongbah Rwaibah Kat kum ka hukum ba la ai hu Spai, ka wah Dud ha Khyrdop Dud ka rit U Spai u la lynga pisa haduh katta katta Ki khmat jong u kat kum ka hukum ki la shu neh hu maw ai dak, hynrei katba u peit kumta, ka dak syndur, kata ka dak jhieh pyllun ka paw

(III:370-79)

Ka jingialeh hapdeng u Jom bad Trongbah ka sdang biang. Ha kane ka sien kaba ar, u Jom u la jop iu Trongbah. Namar ba u jop, ka dak syndur ruh kam jah shuh. Kane ka long ka dak ba biang ba dei ban hiar sha Khyndai Pateng Ñiamra Jylla Khyndai ban pyndep ia baroh ba la hukum ia u. Katba U Spai u nang leh kumta kiwei pat ki ksuid ki la nang hiar ha kliar ki Mangkashang.

U nongthoh u iathuh ba kata ka jingleit phai u Spai sha Nurok ka la shim por ar sngi Kata, shi sngi leit shi sngi wan. Bad la iathuh ba u Jom u ai katjuh ka por ia kiwei ki ksuid ban leit ia swait kylleng ka Pyrthei. Kane ka pynpaw ba ka don ka jinglangdong na ka liang ka por ruh. U Jom u ap ban rai ia kano kano kawei pat ka jingrai ynda la wan u Spai, ka Pap bad ka Jingiap. Namarkata u ong

Ngin rai ynda sa lai hangne kin poi"

III 558

Ha ka step kaba bud, kine lai ki poi, ki lap iu Jom bu shong marwei. U Spai, ka Pap bad Jingiap ki kylli sngew khluh balei u sah marwei kumta. La iathuh ba u Jom um lait ban kren shi por.

Tang rmiang shyntur ki khih, sawa kam mih.

(III.582)

Haba u la lait kren pat, u la khot ia ki nongialam na ki Jylla baroh kynthup ia u Spai ban ia hiar lang baroh sha ri Khasi. U Spai bad ka Pap ki long ki lok kiba ia jan bha Haba ki iohi ba u Jom u khuslai ba ki bun kiba pan laitluid noh na u, kine ar ki pyntngen iu Jom. Ka Pap ka ong

"... Ma nga ngan bud ia phi
Ban biang ki kam baroh, teng teng u Spai,
Teng teng ma nga ngin par sha trep sha skum
U briew mynmiet; ngin khmih mynsngi aiu

U leh hangne mano hukum ia u
Ba ai;
...
Ngim dei ban leh kyrkieh ei ei hangne "
(III·677-85)

U Spai u kubur ia kaba ai jingmut ka Pap ban par sha trep u briew kumta u ong:

"Hooid kynrad
Ngan her ngan swait kylleng ha dur bympaw,
Teng teng hu ngap u lwai ne thapbalich
Bun rong, ne skaiñ ha met jong u ban dem,
Khubor sha phi ngan wan ban ai tista "
(III 688-91)

U Jom u mynjur bad ka Pap shaphang jong ka bad u Spai. Namarkata u ong:

Ka Pap bad Spai kin leh la kam bla pan
(III·709)

Kane ka jingpan u Spai ka khun sha ka ban pyndep lut ia ki jingjia ha ki Kitab IV bad V. Kat kum ka jingpan, u Spai ha kaba sdang ka Kitab IV u la mih na Diengiei shaphang mihngi bad u la poi top ha kliar u Sohpetbneng. U la iohsngew ia ka jingsawa ba ki Hynniew Jur ki hiar lyngba ka jingkieng hangta. U la dem khop ha tiew tyrso, u da paw ha dur ngaptem. U la pyrkhat un leh kumno ban pynwan ia kita hajan. Kumne kumne ka buit nurok ki tuid sha u. U nongthoh u ong

Mynta u tip lada sha u ki wan,
Ka kam ban leh lada ka suiñ ka shah!
(IV:24-5)

Kaci kata ka kam? Kynmaw u Spai u don shi kpoh ka um Jingklet. Ka bor jong kata ka um Jingklet ka la trei kam ha kawei na ki kynthei naba ka la khmih shaiñ ha u bad pynshah shkor ia ka sur ba pynmih une u ngaptem. Ka jingiashem ki khmat bad shkor ka pynlong ia ka ban hap ha ka bor kaba u Spai u don. Kumta ka la klet ban bud iu Kñi Rangbah. (IV 24-5)

Tang shu mar ia iohi ba ka bor jong u ka la trei ha ka, u Spai u sdang ban sei sa ki nia pynbyrngia. Ha ka Kitab IV ngin shem ba kaba kham bun ka kren ia ki kam u Spai ha ka jingiadei (i) bad ki briew, (ii) bad u Jom.

U Spai u paw ha ki briew ha ki ai dur. Ha ka sngi kaba nyngkong kum u ngaptem, ha ka sngi kaba ar pat kum u skaiñ. Kane ka jingshim jong u ia ki dur ba phei ka pyndep ia ki kyntien jong u ba la kdew haneng, bad ia ki jong u Jom ruh kiba u sneng ia ki ba kin rit kin heh kin kylla rong, kin paw ha dur ban i ka khmat (I.539-48)

La hukum iu Spai ba un dih shi kpoh ka um Jingklet. Ban pynlangdong ia ki jingjia ha ka Kitab (V 79-81) la iathuh ba u Spai u khlei ia ka ha wah ba tuid. Ki riewthymmai ki dih um na ki wah ba tuid, kumta ki klet lut ia ki puriskam riewrim baroh. Kane ka pynrben ia ka jinglong thala jong ki, bad pynngam shuh shuh ha ki jyrsieh ba laiphew jait.

Hadien ba u la pyndep lut ia la ka kamram, kum u nongsyntiat ia u briew, bad para ksuid (kynmaw dei u Spai uba iathuh ha u Jom kumno kiwei pat ki ksuid ki trei), hadien ruh ba u la shim ia la ka bynta kaba kham bun kum u ksuid ha kaba pynphai dien ïu briew na u Blei bad ha kaba pynlong ïu briew ban peit iu Blei da ki khmat artatien, bad ban peit ha lade kum uba shah leh bymdei, u Spai um donkam shuh ban trei ha Pyrthei. Ka jingrai u Spai ban phai dien trai noh ka ai lad ba u Jom ruh un leh kumjuh namar ma u ruh um don shuh kano kano ka kam ban leh. Ki ksuid kim donkam nongialam

shuh. Ki la trei dep lut ia la ki kam khlem ka jingai jingmut shuh jong u Kumta u Jom lem bad u Spai ki phai dien trai.

Haba ngi peit bniah ia ka poim baroh kawei ngi iohi ba ym don wat kawei ruh ka bynta na ka liang u Spai ia kaba ym shym la syndong bha khop ryngkat lang bad kiwei ki jingjia.

<u>Ka Jingskuiñ u Jom</u>

Ha ka Kitab I la pyni ba u Jom u skuiñ, u da ksaid kynthlep ban mih thapniang ban her sawdong ban swait mihngi sepngi mano ba shlan wei briew ban trei niinot, mano kyrteng u Blei ba nam, bym tieng ioh paw ka tlot ka swai

Ia ka jingskuiñ la pynhun da ka jingwan mih u Basa bad ka Ramew Haba u la ioh jingtip katto katne na ki shaphang ki 'jingthaw phylla' ka jingskuiñ jong u ka la ioh sohpdung. U la buh ia ka sohpdung lyngba kine ki ktien,

la nga jingthaw phylla un nguh shi rta
(I 427)

ha khmat jong u U la leh shitom khait ban iaid lyngba ki Jylla ka ri Myngkoi ban wad ia ka ri ki jingthaw phylla. Khadduh haba u la jop ia u Trongbah Rwaibah, kum ka nong nongjop u la ioh jingtip kaba thikna na u shaphang ka PYRTHEI bad shaphang ki BRIEW. Kane ka jingtip thikna ka la pynsngewbha iu Jom ba mynta la pynskhem ba kata ka jingiaid lynti jong u bad la u paid ksuid kam shym la long kaba lehnohei La iathuh ba mynta ruh u Jom u skuiñ kat haduh ba ki mat khohsiew jong u ki riew khreb khreb (III:473). U skuiñ ban poi sha ri ki jingthaw phylla, u skuiñ ban jop ia ki nu Blei, u skuiñ ban ioh pyndep ia kata kaba la sahteng baroh shikatta kaba u ong

"Kin sngap ia nga mynta; kim sngap mynshuwa."
(IV.349)

Ka jingskuiñ ka kut jylli haba u Jom u la lap bad jop iu briew bad u la lah ban pynmane shisha ia u. Ka allegory jong ka Iewthala ka kdew shai ba u briew u la mane shisha iu Jom. Haba u la ioh ia ka thong kaba sah ia u ban leh ka long ban leit phai noh sha ri Myngkoi bad hangta ban ap iu briew. (V:451-2) Kane ka long ka jingialang lang jong ki jingjia kiba la ialam sha ka ban ring pynkut ia ka jylli na kaba ki la sdang

Kawei pat ka jingjia kaba tylli bha mlun ka shad sawdong u Jom hi ha ka jingiadei bad kaba jah ka burom jong u Ngan kdew ia kane ha ka Lynnong U Jom

---

LYNNONG 6
U Jom

Haba pyrkhat iu Jom Rekha kum u tyngshop pdeng. nyngkong nyngshap ngi iohi ia u kum uba u nongthoh H Warmphaign Sten da ka bor pyrkhat bad mutdur jong u, u la pynieng ia u u tyngshop uba halor ia baroh ki tyngshop ba la pynieng ha ka literashor Khasi Shi ban, ba u dei u ksuid la ai ha u ka dur kaba kham phei na kiwei pat ki tyngshop ba paw ha ki nobel bad drama jong u, shi ban pat ba u dei u tyngshop ha ka epik, u nongthoh u la pynlong ia u u syiem bad kpa ki hajar ksuid uba don la ka hima ban synshar laitlan, uba skum lep shi lep ban jop ia kino kino kiba nud ban khot ia ka kyrteng U Blei Haba bud dien ia ka jingkhraw jong u, u nongthoh u la da leh sani bha ban pynpaw ia ka jingkhraw jong u ym tang ha ka dur hynrei ha ka sur ruh (I 103-127) Ki nongbud jong u ki pynpaw ba ki pyndem lut ha u Ka jingpyndem ka lah ban long da kaba pyndem ka khlieh (I 146), da ki ktien ba ki kren (I 148-9, III 423-4, V 98-9 etc). da ka sur kren (I.159). Kiba khot kyrteng ia u Jom kum u Ren bad ka Pap kaba sngew ba ka dei ka tnga jong u ruh kim ju tam pynlah ia u Jom Mynta ngin peit ia ka dur jong u

U Jom: Ka dur

Ban pyni artad ia ka buit thaw tyngshop u H Warmphaign Sten ngan kdew ia ka dur u Jom Rekha la une u syiem ka krem, la kdew naduh kaba sdang, ba ñiar eh ba don ba lah ban peit Hynrei haba dei ba dei lah ban iohi ia u ha ït ha ki por ba ki briew kim poi pyrkhat. Haba ki briew ki peit ha ït ki pyrkhat ba ki iohi ia lade, hynrei lada ki leh kumta ha ka por ba ki dom, lalot, khwan, kwah synshar lah duh satlak pyrthei, bishni etc (I.55-9), kaba ki iohi kam dei ka dur jong ki hynrei ka dur u Jom ha ki.

Lyngba ki khmat u Basa bad Ramew'la iathuh ba ka shyntur u Jom ka ang kum ka krem pubon, bad la ki bniat ba heh kat u sdie. Ki

ñiuhmaiñ ñiuhmoh jong u ki long da ka speh diengkhied bad ki khmat pat kum ar tylli ki pung Thadlaskeiñ ba sngur. U Jom u don thapniang kiba kum ki lyoh iong ba kah ia ka Sngi. Ki kjat ki jrong laispah pruh. Ki mat khohsiew ki long lai pateng, ki khohwah ki dap ksah kum ki diengjri. Ki mat khohsiew jong u ki long lai pateng ym dei lai tylli hajuh namar ka Ramew ka ong ia u ba ynda un iakynduh ia u Trongbah Rwaibah un sloit ia u kumta

Ki mat lai teng kin pra hi phrew-rew-rew.
I:289

Nangta u Jom u don u tdong uba jrong shi hajar mer Ha khlieh jong u ki don ki reng kiba ianuh iajah haba u sngewbha halor kano kano ka jingong, ne jingjia. U nongthoh um shym iathuh ki tyrsim ki jrong katno tangba ki ksuid lyngba ki khmat ka Lei Kynmaw Tympang ki iohi ba u Jom haba um pat long Jom, um don reng, bad ki tyrsim ruh kim jrong (II 470-1). U nongthoh u iathuh ba u Jom u la kylla long u nongialam jong ki ksuid kyrpang eh namar ka dur ka dar jong u U nongthoh u ong:

Lynti shata lam hi u Jom Rekha
Namar bu tam jingjrong, jinghch, jingshlur,
Ki kynja khmat baroh ha u ki neh
Tad tneng u ieng, bad khek sangeh ma u
Baroh ki shkor shata ki dem ban sngap.
(II 29-33)

U Jom: Ki hukum, ki aiñ bad ki kular

Kumba u Blei u long u Nongai hukum ha ki briew ia kiba u la thaw, kumta ruh u Jom u long u Nongai hukum ia la ki nongbud jong u. Ngi iohi ha kane ka poim ba ym ju don mano mano ba nud ban knieh ia kane ka burom na u Jom. Lada ki iohi ba dei ban pynmih hukum ei ei ki ong ia u Jom: "Hukum ma me ko Jom" ong u Ren, haba u sngew donkam ba ki ksuid kin leh ia kano kano kaba u Ren u i donkam. Haba u hukum, ym ju don kawei ruh ka jinglehsa ban

pyndep ia ka. Ki nongbud u **Satan** ha ka **Paradise Lost** ki thait ki lwait, ki sngew sohsat ha ka jingkordit ba ki dei ban shah U nongialam jong ki u hap ban kyrsiew ia ki 'Awake, arise or be forever fallen,' hynrei ki nongbud u Jom ki smat ki sting Tang shu mih ka hukum thymmai

"Kitei, kitei, wan rah hangne, wan rah!"
I·125

baroh baroh ki kwah ban pyndep ia kata ka jingdawa jong u Hapoh ka jingialam jong u ki hun ban ia wad ia kata ka ri kaba kim tip--ka ri thymmai ha kaba ki jingthaw u Blei ki don. Haba u hukum ei ei u kylli artad ioh don da kawei pat ka nia kaba kham bha ne pyrshah ia ka jong u. Sngap u ong

"Ko khun bakhraw bla shong bad nga hangne,
Jingmut to ai, kumjuh ki nia baim
Sha thma ngin tur ne em, iathuh ma phi "
(I.418-20)

Borabor ym ju don da kumwei pat Ha kaba u hukum iu Ren ban ring ia u Basa bad Ramew da kaba shu ring mynsiem u Jom u ong

". . bishar ngan shim, ka rai
Ngan ai Ne don ka nia da kumwei pat?"
U Ren u jubab
" Hukum jong phi yn leh."
(I 198-202)

La iathuh ba ha ri Myngkoi ym ju rai ei ei khlem ka jingmynjur ka Dorbar Hynrei ban lum dorbar ia ka rai shim hi u Jom U nongthoh u iathuh ba ki ksuid

Ban ieng pyrshah te em ym don ba nud,
(I.393)

Ka jingpynlong dorbar ne ka jingkhot ban ai jingmut ka long ka buit synshar u Jom. U kwah ban ioh ia ka jingmynjur jong ki baroh wat

haba ka rai ka dei ka jong u. Kane ka iarap ban airong ia ka rai marwei da ka rong rai lang. U nongialam uba shemphang u sngewthuh ia ka jinglong u paidbhur, haba u nang ban pyniadei bad ki bad u kheiñ ne pynsngew ha ki la kumba ki dei ki nongiatrei lang u lah ban ioh na ki ia kano kano ka jingshakri kaba u dawa. Nalor nangta, yn shem ba ka jingshemphang jong u ka siew dor haba u nang ban pdiang ia ki jingai jingmut jong uno uno na ki Ha ka poiṇ ngi iohi ba la don shibun ki jingai jingmut, bad shibun ki jingleh kiba la mih na kaba ki ai jingmut kiwei. e g Kaba rah ia ka ksiar, rupa etc na Jylla Ksiar, kaba khot ia ka Lei Kynmaw Tympang ban iathuh shaphang ka ri kaba ki la poi hynrei kaba kim tip ka dei kaei ki long ki jingai jingmut u Ren. Kaba thaw bad rah ia ki tiar iapom shaduh sha u Bnai ka dei ka jingai jingmut u Biskorom. Kaba wad ban jop iu briew da kaba pynngeit ia u ba ka lah hangne ha khyndew ban ia ha bneng ka long nyngkong eh da ka jingai jingmut u leit Paidbah. (III 695-700) Ha ki Kitab IV bad V kaba kham bun ka kam ba la leh ka long da ka jingai jingmut u Spai. Shisha ha kine ki kitab u Jom u i kumba u rich ha Diengiei khamtam ban ia kaba u trei ha Sohpetbneng ne ha ki sharing jong u

Kum uba bat ia ka bor u Jom u khraw haduh katta katta La u u dei u syiem synshar mon laitlan pynban kita kiba hapoh jong u khamtam ha ka por ba ia u briew ym pat shym lap bad jop, ki leh bad pyndep ryntih lut ia la ki kam Ki long kum ka kynhun shipai ba la taiar bha, ba la pynmlien ha ka jingleh ryntih bad kohnguh hukum. Haba ki sngap ia u, u nongthoh u ong,

La shkor kamon ki phai shu Jom ryntih.
(III:456)

Tang shu ai dak, ki nongbud jong u ki tip kumno ban leh. (III 229-30) Peit thuh ia u Spai katno u kitkhia ban ap thik ia ka dak syndur ha u maw, bad kumno tang shu paw kata ka dak u her stet katba lah ban shaw ia ka Pap bad ka Jingiap. Balei phi tharai ka beit ka ryntih katne katne ha ri Myngkoi ka jaka ha kaba ngim khmih lynti ban don ka jingryntih? Ka daw kaba la pynlong ia ki ksuid kumne ka long ba ma

ki hi ki kam ba u Jom u dei u 'blei' jong ki Ka jingleh ryntih ka long ka dak ka jingmane blei ia u Shuh shuh, ka long kaba donkam ban kynmaw ba u Jom u ieng na ka bynta ka hima Myngkoi kaba ia pyrshah bad ka hima u Blei. Kum ka hima kaba ieng mar pyrshah bad kawei pat kam lah ban long ba kan ia pait U Jisu Khrist u ong "Ka hima kaba ialeh ma kynti kan jot " U nongthoh u tip bha ia kane, u sngewthuh ruh ba un ym lah ban pynieng ia ka hima Myngkoi lada u shah ba kiwei pat ki ksuid kin ialeh pyrshah para ma ki

Nalor ba u ai hukum u thaw ruh bad ki aiñ Kawei na ki aiñ ka long halor ka mariang. La buh ba man ba u kren u Jom ka mariang ka dei ban sawa jam kat haduh ban iohsngew lut da baroh ki ksuid, ka jingsawa ka dei ruh ban sawa khyndai khyndai sien Shi sien ha ka jingiakren bad ka Ramew la iathuh ba u Jom

U kyang, la thie sa khyndai Mawsawa
(I 309)

Kawei pat ka aiñ kaba u la pynsngew ha u Basa ka long

Men kren ka hok men duh ka lok mynta
Men kren ka thok ma ka ia me kan duh.
(I 221-2)

Kaba kum kane ka aiñ ka dei ka aiñ bym hok Ka jingmih nangne kam ailad ia uba hap ha ka ban khih shano shano ruh Namarkata u Basa u kren shaphang kane kum ka aiñ arsap arphong

Ha ka Jylla Phra don ki aiñ jylla U Jom u pynsngew ia ki kumne

Wat dih duma, wat rah kyndok ha pla
Ba dei jylla ba tuid umphniang meh ding
Ka um wat shang.
(II 41-3)

La ki hukum bad aiñ ki long kiba kumno kumno, u Jom u long u

kynrad halor jong ki. Ka Jingiap ka pynsngew paitbah ia ka jinglong kynrad jong u da kaba ong

Ma phi keiñ ba rai, hukum bad aiñ
Ha mon jong phi baroh ki shong lyngngeh'
(I:508-9)

Ha ka jingiadei bad ki kular ngi iohi ba kata kaba u Spai u kren sang ïu Blei ka long kaba shisha pynban bad u nongialam jong u u Jom. U Jom u sei ki kular kiba shi klah ar klah Ha ka Jyla Phra ka wah Domriang ka bitar, ka pynmih ki jingatphyllung bad dew domriang, ka iaid lymbub najuh hajuh namar ba mynta ha khmat jong ka ïeng u Jom uba shisien u la kular ban pynlong iew hangta, hynrei uba la klet noh ia la ka kular Haba la pynkynmaw ia u, u kubur ba u la klet shisha ia kata, hynrei kloi lan u sei sa kawei ka kular, kata, ba tang shu ioh jah thaid na thma thymmai, u Ren un long u Lat saheb hangta. Haba ki poi ha ka Jylla Ksiar bad Mawkordor u Jom u kular biang iu Ren ba ynda haba la jop ia ka thma, haba kin wan phai pat sha kane ka Jylla kin tei kawei ka nongbah ksiar hangne bad u Ren un ioh ia kata. Ia kine ki kular ym shym la pyndep Ka daw ka long ba ym shym don lynti ban leh kumta. Sa kawei pat ruh ka long ba ym don hi ba pyrkhat khia shaphang kine. Ha ka hima Myngkoi ym ju don ka jingpyndep kular.

U Jom u kular pynlong Lat ia u Suidmaw ha Jylla Hynñiew. Hynrei ynda haba u Suidmaw u pan ba un iaid noh la ka jong na ka kynhun u Jom, u Suidmaw, lymne u Jom kim shym kren ei ei shuh shaphang ka kular. Uba la kynmaw ia ki kular bym shym pyndep u dei u Ren. Une u ong

Ia nga me pynlong Lat
Khlem ai Jylla.

III·547-8

Uba la mlien ha ka kam kular thylli u stet ban leh kumta ha kano kano ka por. Ban ioh ia kano kano kaba u kwah u kloi ban thong

da ki kular kiba shi klah ar klah shisha. U Jom u la leh kumta ha ka Ramew. Da ki 'sur nurok' u khroh ieit bad pynbieit ia ka nyngkong da ka suk ka saiñ ia ka shimet. U ong bad hikai ia ka ba kan klet noh ia u Basa u tnga jong ka da kaba ia klim noh bad u Jom. Ka daw ba u Jom u ai ka long ba u Basa um long uba bit ban ia pynlut por namar tang ban iada ia ka na ki kti u Jom ruh um lah. U kular ba lada kan kohnguh ia u

Phin suk phin saiñ artad nangne lawei.

(I:271)

Nangta sa shi sien u khroh ia ka ba kan iathuh uci u nongsynshar khadar ha ri thymmai. Kum u Herod u kular arsap

Ia u ngan leit khublei ngan nguh ngan dem

(I 282)

U Jom u kylli shuh shuh shaphang ki jingthaw phylla bad ia ka lynti ban leit sha ki. Hangne ruh u ong/kular ba un nguh un dem ia ki Ka Ramew ha ka jingshida ka la iathuh lut katba ka tip shaphang kine, lehse ka pyrkhat ba u Jom un khreh shisha kumba u kular

.. Khyndai khra um jingdih sngewbha
La stieh, la sum da ding ba meh ban rah
Ha kjat jong ki baroh ngan bret, bad ngon
Ngan dem.

(I·314-17)

U Jom: Ki kambah

U Jom u shah shop sha Myngkoi, kumba la kdew sha khmat na ka daw ka jingkwah long kum u Blei. Une u kwah long u lahduh ha bneng bad ha khyndew. Ynda haba u la don ha Myngkoi mynta kane ka jingkwah ban pynpaw ba u long ma u bad tang ma u uba bit ban ialam ia ka kynhun ksuid ka iai bat ia u. Namarkata u nongthoh u thoh ba mynta u Jom

Kambah un leh ba khmat ba peit kan i,

Jingmut badum kan shai ba dei tang u
Babit ialam kynhun napoh pubon.
(I 397-9)

U nongthoh u pynbud ia katei ka jingiathuh da ki laiñ kiba long ki kambah u Jom (I 400-406) Tang mar shu ia dep pynlong ia kita ki kambah ka burom Jom ka thaba bad khrek bad khrek halor ka khet. Sawdong ka khet ki 'wieh rah ksuit' (meteors) bad Ñiangbading ki her ha ki rong khlur ba itynnad Kane ka jingiohi kum kane ka pynduh lut ia ki jingartatien baroh shaphang ka bor bad jinglong babit jong u Jom kum u nongialam jong ki Haba ka jingartatien kam don shuh, da kawei ka sur risa ksuid ka mih

"Ym don kat u, ym don, u dei u Blei
Ym shuh u syiem, la dei la dei u Blei"
(I·410-1)

La ai ia ka jinglongblei ha u ia kaba ma u ruh u shim da kaba sngewbha eh Kam shym shah lynti ia u nongthoh ban kdew ba ki reng jong u ki iamih iajah mynta ha ka jingsngewbha ba ki la khot ia u u Blei jong ki bad ba mynta u lah da kaba kmen ban ong " .. ia nga u Blei jong phi " Hynrei ngi lah ban mutdur ba ki reng u Jom ki la ai la ki dak ba u sngewbha ha kane ka kynti

U Jom u leh kambah ym tang ban pynkhraw ne kyntiew ia la ka burom hynrei u leh ruh ban bit ban biang ka kam jong u Kumta haba u wer ia u Biskorom bad ia kiwei pat ki ksuid ha Jylla Hynriew ki bym don thapniang ban her lem bad u sha thma u ai thapniang ha ki da kaba shu ong

Thapniang phin don, to ioh ia ki mynta.
(II:203)

bad ia u Biskorom

Ma me ruh mih thapniang to her kum nga. (II:400)

U Jom u la leh ia ki kambah ban pynpaw ha ki nongpule ia ka jingshisha ba ioh kum ki paid ksuid ngin mut ba baroh ki kambah ki dei ki kam blei Kumba la pynpaw ha kane ka poim ki kambah ki lah ruh ban dei ki kam ksuid.

U Jom: Ka Burom ka khie rasong

Ka bor, ka jingkhraw bad ka burom u Jom ka khie rasong ha ka Kitab II ha ka jingiaid lynti ia ki Jylla lyngba ka ri Myngkoi. Ha ka Dorbar Ksuid II kaba la long ha Jylla Nyngkong u Jom u la long u kongsan ia uba da dei ban leit tan sha ka Dorbar. Haba la pynshong ia u ha kata ka rynsan ha kaba la pynieng khyndai ki lama, u leit Paidbah kum u trai Jylla u la ieng ban pynithuh bad khot ia u ba un *adres* ia ka Dorbar Tang shu mar ia ieng u la khring ia baroh ki paid ksuid da ka dur ka dar bad jingsawa ba don ha ka met jong u Haba u kaweh la ki thapniang u kah jingshai haduh shiteng madan Kynmaw ki thapniang jong u ki long kum ki lyoh iong ba kah jingshai ka Sngi Ka bor jong u ka paw pyrshah ia ka Sngi Kata pyrshah ia ka jingshai kaba long U Blei hi kumba la kdew ha ka Jingkyrpad. Kiba peit ia u ki iohi ba ki rong ki jaiñ ba la pynkup ha u ki paw la kum ki rong u simpyllieng - kiba itynnad ba i shoh ha ka jingiadon lang bad ki bym don jingduna nangno nangno ruh La bat ia ki khmat jong ki ksuid baroh da ka 'burom Jom', bad ki shkoi jong ki baroh ki thrang ban iohsngew kyndiang ia ka sur jong uba khraw kat une U nongthoh u ong ba ka sur kren jong u ka thiang kat ban pynkhie sa ia ka 'Rngai thiah sngi' (II 929-943)

U Jom u la poi haduh kane ka burom na ka daw ba u la long u nongialam uba iaid ha shuwa ne ryngkat bad ki paid nongbud jong u. Ka jinglah jong u ban lum paid ksuid kat haduh ban da 'khapngiah' (II 911) ka Dorbar II ka pynpaw ia ka maiñ nongialam ba ring ia kiwei.

U Jom Rekha u khraw kum u tyngshop namar la ai ha u ia ka jinglong ba iai neh ha ki rukom leh, rukom kren bad khamtam eh ha

ka jingthmu jong u ban pynkhongpong ia ka jingbeit jingryntih ha ka jingpynlong u Blei ia u briew bad ia ka jingpynlong hi baroh kawei Ym tang katta, u Jom u khraw ha kaba u jop ia lade Ha ka Kitab II:431-81 la pyni ia u ba u iam. La iathuh ba u iam rangbah khlem jingsawa. Haba u iam ma u, baroh ki ksuid ki pangnud pangnam. Ka Pap ba ka shlur sa ba ka dei bad kpa bad tnga ia u (III:585) ka tur rak rak ban wad jingtip balei kat u u blei jong ki un iam khlem riew Ka daw jong ka jingiam ka long ba lyngba ki khmat ka Lei Kynmaw Tympang u iohi ia lade nangno u la hap, u iohi ruh ia ka jingkylla ba khraw kaba don ha u, na u Angel uba kup ki jaiñkup ba itynnad bad lieh tyngshaiñ khlem reng bad khlem tyrsim ba jrong sha kaba u long mynta. U don ha ka jingbabe kaba khraw. Hynrei um shym la shah jop ha ka jingbabe. Um shym la ailad ba ka jingiohi ia lade ha bneng kan pyntlot bor ne pynsangeh ia ka jingthmu jong u Ki ksuid kiba don hajan kiba iohi ba u Jom u iam ki nang pyrkhat katto te lehse un sa ai hukum thymmai ka ban long da kumwei pat Hynrei u Jom da ki ktieñ kiba shai u hukum ia ka bor kynmaw ha ka dur ka Lei Kynmaw Tympang ba kan keiñ noh kaba ialam ia u sha ka mynnor U hukum ia ka ban shu bud beit ia u khlem pynkynmaw shuh ia kaba um sngew donkam. Ka dohnud u Jom ka eh la kat u mawleiñ ha uba u shong kum ka khet Ha ki dustur Myngkoi, u Jom u khraw shisha, ha ki dustur epik ruh u khraw shisha.

U Jom: Ka Burom Ka Jah

Hynrei ka jingkhraw u Jom kam long khlem ka syrngiew ka jingtlot bad jingshahjop. Haba peit bniah bha ia u lah ban iohi ia u kum u tyngshop uba long shi khung bah ka jingkhlaiñ bad jingtlot U nongthoh u kdew ia ki dak kumno ka burom u Jom ka jah ym kumba u kdew ia ka jingdap burom jong u ha ki shibun ki jingiathuh kiba shai kdar hynrei u la leh ia kane ha ka rukom kaba buhrieh bha tang lyngba ki kyntien kiba rit kiba u bsuh hangne hangtai Dei namar kane ka daw, ka jingpule bym da bniah ka pyni tang ia u Jom ba khraw uba ki ñiuhmoh ki riew khriaw khriaw bad ki mat khohsiew ba lai pateng pat khreb khreb. Kane ka jingbuh ia ka syrngiew ka jingtlot

ka long ka buit thaw kaba la pynpoi ia u nongthoh sha ka thong jong u:'ban sei u tyngshop epik uba khraw uba dei ha kajuh ka por u tyngshop shempap namar ki jingduna kiba don hi ha u, kiba ka tynrai jong ki ka long ha ka jingshahjop ba nyngkong jong u

Ka dak kaba nyngkong eh kaba pynpaw ba ka burom u Jom kan jah· ka ban ia dei ruh bad ka kyrteng jong ka poim ka long ka jingkdew u nongthoh ba

Ka khet mawleiñ ka jah katba ki sum
(I 396)

Kumno ka khet mawleiñ kaba kat u lum Tiniang kan jah? Lada ia phyrnop katno katno, lada ia sum jhulum katno katno ruh kam long kaba suk ban kah ia kat u lum Tiniang Hynrei u nongthoh u ong ba kita ki ksuid kiba ia sum hangta ki la kah ia ka khet Kane ka jingkah ka long ka dak ba ki ksuid ha kawei ka sngi kin sa klet syndon ia ka khet mawleiñ, kin sa iaid ha la ka jong ka mon, kin ym sngap shuh ia ka jingkhot dorbar u Jom bad ha kaba ki leh kumne u Jom u shim ba kam don shuh ka jingkheiñ ei ei ia u kat haduh ba u pyrta

"Burom jong nga la jah; kim treh ban wan
Paidbah ban sngap nu Spai khubor bun ai.
(V 380-1)

Kane ka jingpyniasnoh ia ka Kitab I bad Kitab V lyngba ki kyntien 'jah burom' ka long ka buit pynlangdong ia ka jingkam baroh kawei.

Sa kawei ka dak kaba kdew sha pyrshah ka jingjah burom ka long ki jingdawa da ki nongbud bad da u hi ba u Jom u dei u 'blei'. Hynrei kane ka jingdawa ka long kaba thylli bad kaba shu sawa shaw shaw kum ka wiang rnong Lada u la long u Blei kam long kaba

shong nia ban dang ong ba um tip lynti ban poi sha ri thymmai, bad ban dang wer ruh

> Mano lynti shata ba tip, uta un lam,
>
> (I.428)

U Ren uba nep jingmut u la lah ban iohi lyngba ia ki ktien u Jom. Ba u bym da salia eh ia u Jom wat la u pynkohnguh ia lade ha u, u la nud ban kren myṇthi ia u kumne:

> "Shisha phi dei u Blei, katne phi lah
> Mano ban ieng pyrshah ia phi ban nud?
> Phin pdiang ka nguh ka dem ka mane ruh
> U Blei phi long, u Blei Tiplut Lahlut,
> Donlut, Poilut, Daplut. Phim tip ma phi?
> Kiwei ban lam lynti, phin bud nadien?
> Ngam lah pei phang ko Jom! la katta ruh
> Ma nga ngan puh, khlem ktha na phang ngan nguid.
>
> Ban iaid pynch shadem ma phi, ko Jom."
>
> (I 440-55)

U Ren u la kynthah pynjah burom iu Jom namar ba biang bha. U Jom um dei u Tiplut. Um tip shaphang ki briew tad ynda la iathuh ia u katto katne da u Basa bad shibun da ka Ramew. Um tip hi ba kita kiba ka nam ka Ramew ki jingthaw phylla bad ka ri Thymmai ki dei ki BRIEW bad ka ri jong ki ka PYRTHEI tad ynda la iathuh ia u da u Trongbah Rwaibah. U Jom u phla bunsien ia ka jingbymtip lynti sha Pyrthei. Ka jingong u Ren haneng. 'Kiwei ban lam lynti, ma phi phin bud nadien' ki long ki ktien kdew kti kiba eh bad ngam shaduh sha kaba jylliew tam ka jingsngew. U Jom um shym jubab ia u Ren ha kane, namar u sngewthuh biang biang ba ki long ki jingkynthoh kiba shisha. Ka Pap te kam lah shah ban don ba beiñ iu Jom, te kumta ka la ieng ban beiñ kylliang iu Ren.

La nang pynduna shuh shuh ia ka bor tip jong u Jom. Ha Iewthala

ki ksuid kiba don hangta ki ithuh ia u katba ma u pat um tip ei ei shaphang jong ki. Katba nang iaid ha ka poim ngi nang iohi shuh ba ka jingkam Blei ia lade ka long kaba suda. Haba ma u bad la ka kynhun ki her sha suiñ bad khadduh hap ha u Bnai, u Jom um tip ki poi shano. Kumta u kylli biang

Mano haduh hangne ba la ju poi,
Da met tylli ne da mynsiem ha rngai
Phohsniew? Ka ri aiu kane? To khan "
(III 63-5)

Ka jingsei ia u Spai kum uwei na ki ban lum jingtip shaphang u briew ka nang pynrit shuh shuh ia ka bor tip u Jom, lehse lada khlem u Spai yn jin nyin da la jop ia u briew Ki khatsaw ngut haba ki la shah pynshoi ban pom ia ka jingkieng ha khar u Sohpetbneng ruh kine shym shah pynshoi tang ha u Jom marwei Dei u Spai uba la jop nyngkong ia ki khatsaw ngut da ka buit pynbyrngia bad da ki ma khylliap jong u U Jom lei lei u shu bud ia kaba la leh lypa u Spai

U Jom u dawa ba un don kylleng, kata ka mut ba u dawa ba u don ka bor 'Poilut' Hynrei ha kaba la kdew haneng ngi iohi ba ki jingdawa kiba jrong tem lytem ki long kiba tang ka shynrong

U i kum u bym long ia iwad ha ka bor met, kata kum u 'Lahlut'. U nongthoh kumba la kdew ha ka dur, u la pynkup shibun ka doh ksah halor ka shyieng ba khynreng jong u. Hynrei ka jingheh ka met kam mut ka jingkhlaiñ ha ka bor U Jom u pynpaw ha ki khep kiba bun ia ka jingbymdon bor Ha ka Dorbar I (I:549-50) ym don ba tip balei u Jom u "kan jar " U nongthoh u ong "haleh khawpud u Jom Rekha?" Ka jingshisha hi ka long ba u Jom u tieng borabor. Kaba u khih kyrthlep, kaba u kren pynjam sur heng heng shaneng sharum, ki ktien kob kyntien sob baroh ki long kiei kiei kiba u Jom u leh ban pynpaw ba u long u nongialam ba donbor bad ba shlur, hynrei kine baroh ki long tang ki rukom leh ban buhrieh ia ka jingtieng kaba bunsien u la lah ban shop kham sha kyndong ha ka jinglong jong u,

hynrei la sha kyndong, pynban ka iai pyntieng ia u ioh un shah jop shah lehraiñ kum ha ka sien kaba nyngkong.

Haba ki la poi ha u Buai, u Ren u bym don jingshepting ei ei u la tyrwa ba dei ban wad iu syiem ha kata ka ri. Hynrei u Jom, u syier, na'markata wat la u shah ba kin leit wad ia uta u syiem, u Jom u maham ban husiar ioh poi ka lait kylla, ioh rem ioh jot hima lajong (III 95-6) U phla ba u tieng namar u sngew kumba don ba bud ia u Kumta u hukum ia la nongbud ban bat skhem ia la atiar ba nep, ban nym thaw kynroi, ban ialeh tang haba don ba sdang hi, kata tang ban iada ia lade (III 93-4) U shah beiñ shah khoh ha u Trongbah U Jom da ka jingtieng, u Trongbah pat khlem jingshepting. khlem tiar khlem tar, thylli tang met suda ki wan (III 210-1) Ha ka jingiakob, la dei ban ieng da ka thma lympat ha kaba u Trongbah u beiñ khoh smeh ia ka jingdawa long blei jong u kumne

Tur keiñ, ngan mad ka bor u blei ki ksuid
(III 323)

U Jom u khot ia lade 'u Blei', u Ren ruh u kubur kumta 'u Blei phi long', hynrei u Trongbah u pynhiar na "u Blei sha u blei" Ha ka jingialeh ba nyngkong, u Jom u la kyllon (III 367) bad kane ka pynkynmaw ia ngi ba ki ktien ka Ramew ki la urlong shisha Imat u Jom u kynmaw ha lade ia kine ki ktien

Trongbah Rwaibah ia phi um map um sang
Ki mat lai teng kin pra hi phrew-rew-rew
(I 287-9)

U Jom u tieng iu Trongbah naduh ba sdang Um nud ban peit pyrshah ia u, haba u jubab ia u, u jubab tang ban rieh sarong, shu nongialeh um phai (III 326-7) Hynrei jaid ba dei u Jom, u tyngshop ha ka epik, u la khie nangta naba kyllon; haba u la sei lut la ka bor baroh u la lah ban kir ban khñiot bad ban pynpah blang pyndem iu Trongbah Kiba la pynrit ia jingdawa long blei u Jom ki long, u leit Paidbah, u Spai bad ka Pap. Ha ka Dorbar Ksuid II ha kaba u Jom u

long u kongsan la pynithuh ia u ha kita ki paidbah ksuid da u leit Paidbah kum 'u blei jylla Khyndai' (II 919) Baroh shi katta ka jingkdew ia u ka long kum u blei ki ksuid baroh, lane u blei jong baroh ki khyndai Jylla Hynrei mynta la pynrit wat ia ka jingiar ka jaka hi Kane ka mut ba u leit Paidbah um khein ba u Jom u long blei halor jong u, bad ba ha Jylla Nyngkong, u leit Paidbah u dei u blei U Spai bad ka Pap ki khot'u blei'ym'u Blei' ia u Jom Ka long kaba shisha ba ka burom u Jom ka khraw, ym don na ki ksuid ki ban pyrshah ia kane Hynrei ka burom jong u ka nang rit nang ran katba nang iaid ka por Haba ka Lei Kynmaw Tympang ka khublei ia u Jom ka kyntiew burom ia u kumne,

'Burom bad nam u syiem kan khraw
Lo ai, shi rta ia ngi da buit da bor
Un lam, u syiem u long u blei jiwnom
Mano kat u, lait noh sa tang uwei!"
(III 146-9)

Ka Lei Kynmaw Tympang ka iohi ia u kumba u long Ka buh dor ia u kham poh ban ia u Blei shisha Ka iohi bad ithuh ba don uwei uba kham ha khlieh ia u Jom wat lada baroh ki ksuid kim da kwah ch ban kren ia kata Kane ka pynpaw ba ki ksuid ki ithuh bha ia u Jom bad ia u Blei ruh

Ka jingkhraw u Jom ka rit haba u Biskorom bad Trongbah kim ithuh ia u U Biskorom

U nguh de ngon iu Ren, iu Jom um nguh
(II 370)

U Trongbah u sngew jah burom ba u Jom u leit sha u khlem nguh, khlem dem, khlem niam Kane ka pynpaw ba u Trongbah um ithuh ia u Jom bad ia ka bor jong u U dawa ba u Jom u dei ban nguh ban dem ia u. Haba u Trongbah ha kaba kut u shah jop ha u Jom, u la dei ban pan map na u, u la dei ruh ban ai la ka jinglong syiem ha u. Pynban

peit kumno u khublei ia u

> Un im junom u syiem thymmai ka suin,
> Burom jong u kan khraw kan rit jiwnom
>
> (III 443-4)

Kane ka jingkhublei ka kten ia kaba shisha shaphang ka burom U Jom kaba long ka jingiakhleh lang jong ka jingkhraw bad ka jingrit Hadien ba u Trongbah u la pyni lynti kumno ban poi sha Pyrthei u khublei khadduh artad u ong

> Kathie! to leit ma phi bad paid la jong
> Burom to khraw to rit shi rta jiwnom
>
> (III 514-5)

Kine ki long ki ktien khongpong na ka liang u Trongbah hynrei ki long ki ktien pynkhreh na ka liang u nongthoh uba la mang lypa ban pynkhongpong ia ka jingkhraw ka burom u Jom sha kaba kai jah syndon jar ha Kitab V

Ha ka Kitab IV u Jom u la hiar ka kyrdan, bor bad burom jong u haba um shym la nud ban paw ha khmat ki khadsaw ngut ki briew ha ka dur kumba la ai ha u sha khmat kata kumba la iohi u Basa bad ka Ramew U la shim ia ka dur u Moina Ha ka Kitab V lei lei um paw shuh tang kum u moina hynrei syndon da ka dur ka tyngab bam pyut Peit ia ka jingpoh jong u Ba u la kwah ch ban shukor iu briew bad ban pynngat ia u ha ka Pang, Duk bad Shitom, um salia ban pynkbih ia u masi sha ka kam thok da kaba u puh ñiang dkhap shuwa. U C S Lewis u kdew ia ka jinghiar kyrdan u Satan ha ka **Paradise Lost** kum uba hiar na ka kyrdan u khlur sha u Peittuh (Peeping Tom) U H Warmphaign Sten u pynhiar sha ka sim kaba pohtam bad ba isih tam ha ka jinglong bad ha ka rong

U Jom u dei u kpa ki ksuid. Kawei na ki ksuid kiba u la pynkha ka dei ka Khuslai. Ka jor ba tuid ha kane ka khun jong u ka la don lypa ha u kum u kpa, namarkata kam pynlyngngoh ia ngi ban tip ba u

Jom u tip bha ka mut aiu ban khuslai. La synshar ia u ym tang da ka tieng hynrei da ka khuslai ruh. Ha III:561-2 la pyni ba u Jom u sah marwei. Kane ka long ka jingpynkhreh lypa ia kaba u Jom ha kaba kut ruh un sa sah marwei. U Jom haba u sah marwei kumne u khuslai. Khuslai ia ei? U nongthoh u ong,

U Jom u sdang khuslai la bun ba pan
Lait mon.

(III.674-5)

Kane ka khuslai kan sa pyniam ia u

U Jom u ong kumba ong u Aristotle ki ummat umpung ki dei ia kynthei bnew (I·276) Ka long kaba shong nua namarkata ba ka Ramew kaba la shah kjit ha u Ren kan iam Kane kaba u iohi ha kiwei kum ka jingtlot ka la kylla long pynban ka bhah trai jong u La iathuh ba u Jom u iam ha them ba ithiang ka Jylla Saw kat haduh ba ia kata ka them u ong yn khot noh ka Them Iam Jom. Ha ka Kitab V:441-2 la pyni ba u Jom u jaw ummat namar ba la ban ka jingsngewrem ba kiwei pat ki ksuid kim wan shuh sha ka Dorbar Ksuid IV. Ka jingbym poi dorbar ki ksuid ka pynjah burom ia u. Um don nongbud shuh lait na u Spai. Dei hangne ba u pyrta da jingsngewrem

"Burom jong nga la jah; kim treh ban wan
Paidbah ban sngap nu Spai khubor bun ai.

(V 380-1)

Ban poi shaduh sha kane ka jah burom, kumba la kdew kam shym long kaba la shu jia kynsan. U nongthoh uba la mang khnang ia kane u la jop bad ka jingjop ha kaba wanrah ia ka jingjah burom u Jom ka khraw bun shah ban ia ka jinglah jong u ban pynkup burom ia u ha ki bynta ba sdang jong ka poim. Nga kdew ia kane, namar ba kaba pyñkup burom ka long kaba beit beit hynrei kaba pynjah burom ka long da ka buit bad da ka jinglehsian kaba une u nongthoh u long u kynrad. U H. Warmphaign Sten u la pynjanai ia kane ka buit bad kam long kaba bakla ban ong ba ha kane ka liang u ieng shisha tang

marwei.

U Jom: Ka Jingiadei bad ki Briew

U Jom u long uba sian. U ithuh shai kdar ba ka buit lyngba ka khroh ka kjor ka kham lah ban ia ka bor ne ka pynbor Ki ksuid ki iohsngew ia u ba u kren marwei kumne:

"Ngan khroh ngan kjor, ngam leh da bor
Ioh plan kan tlor ..."
(IV:347-8)

Ki buit kiba la long ki nongrim trei kam jong u ki long (i) bym dei ban pynpaw ia ka dur ba shisha jong ki; (ii) bym dei ban kop ban sob.

"... Ngin her ha dur ba pher,
Ngim kob ioh ngop hi khop ne jlop "
(IV 373-4)

Ban paw ha dur ba pher ka la long ka aiñ kaba u Jom u iai ban ha la ki nongbud jong u naduh ka Kitab I. Ialade ruh u teh da kane ka aiñ, haba u paw kum u moina bad tyngab. Ka nongrim ban ym paw ha dur ba shisha jong ki kata ha ka dur ksuid ba i triem i ngiew ka long kaba ngi iohi ha ka Bible bad ha ka Paradise Lost ruh Ha ka Bible u Soitan u la paw ha ka dur u bseiñ haba u pynshoi ia ka Im ban ym kohnguh ia u Blei ha ka ban ym bam ia u Soh adong; ha ka Paradise Lost u Satan u paw kum u sim puhdohkha (Cormorant) uba don ka pla ryndang kaba heh bad kaba snoh kyrweng ia ka pdot jong u

Kawei pat ka buit kaba u pyndonkam ka long ban ym kob ym sob. Kaba bat ia ka jingmut jingpyrkhat jong u ka long ba ma u bad ki paid jong u ki dei ban husiar ioh kumno re kumno kin shah rem bad hap khop sa shisien. U tem ha une u ksai ban husiar 'ioh poi ka lait kylla, ioh rem ioh jot hima la jong' (III:95-6). Bunsien kane ka pynlong ia u ban ym shah shkor eh ia u Ren uba kyntuit ia u ban hiar thma shaid shaid, hynrei ban kham sngap ia ka Pap bad u Ieit Paidbah kiba pyrta

(i) bym dei ban rah tiar thma khlem daw (I:469)
(ii) ba dei ban da sngap shuwa ia ka nia; khlem kut ka nia ym bit long thma jyndat. Lanot kan wan ha paid nongbud nongrap (III:195-6).

Ha ka jingiadei bad ki briew, ka jingkylli kaba eh bha ka mih na kaba u nongthoh u pynong ia u Jom

"... Ngan lap ia ki hangtei.
Kin sngap ia nga mynta; kim sngap mynshuwa."
(IV:348-9)

Na kaba u Jom u kren, sngewmat kumba u la ia im lang bad ki briew ha bneng; la kumba u la ia wer ia ki ban ieh ïu Blei, ban bud ia u ha kata ka jingialeh pyrshah ba nyngkong. Mynta ha kliar u Sohpetbneng u Jom u kren ba u thikna ki briew kiba la kyntait ia u mynwei, kin ym kyntait mynta ka kynti. Kane ka jingong 'kim sngap ia nga' kaba pynpaw ia ka jingiaithuh u Jom bad ki briew ka ia tyngkhuh bad ka jingbymtip u Jom shaphang u briew ia kaba la kren ha ki Kitab I-III. Ha II:789-90 u nongthoh u batai ba u Rih um tip satia iu briew, hynrei u shu 'tip ksuid' ia u

Ba dei bu ksuid iu briew um tip haduh
Kata ka por namar ki shu tip ksuid
(II:789-90)

Hato u nongthoh u mut ban ong ba u ksuid, namar ba u dei u ksuid u tip shaphang u briew la kumno kumno wat la ka lah ban long ba ka jingshah shop sha Myngkoi ka la jia shuwa ban pynlong ne thaw iu briew? Lehse ka dei ka bor maia ba ki ksuid ki don kaba la pynlong ia u Soitan ban tip shaphang ka kper Eden, ban shim ia ka dur bseiñ bad wan sha kper Eden ban pynshoi ia ka Im sha ka jingleh pyrshah ia ka hukum u Blei

Lada ngi pdiang ia kaba u ksuid u 'tip ksuid' ka jingkylli kaba mih ka long hato ka jingiaid lynti u Jom naduh ba sdang ka poim

haduh ban da lap ïu briew ha kliar u Sohpetbneng ka la shu long tang ka khanatang ba u nongthoh u la seng khnang ban pynbiang ia ka jingdonkam kaba kat kum ka dustur epik? Lada u ksuid u tip ksuid te kumno ngin batai ia kaba la kdew sha khmat ba u Jom um tip lynti ban wan sha Pyrthei sha ki briew?

U H Warmphaign Sten haba u pyrkhat ban thoh epik u la donkam ban seng khanatang thymmai Kiei kiei ba la iathuh ha ka poim ki long ka khanatang kaba lehse katba nang iaid ka por kan sah kum kawei ka jingpynlang sha ka thiar khanatang Khasi U nongthoh u la dei ban thaw ka khana ha kaba u tyngshop pdeng u long shisha u ba khraw bad rit kumba la kdew U nongthoh um lap ba don ki syiem ha ki khanatang ne literashor Khasi ki ban ia biang ka ryniang ryniot bad ki kam jong ki ruh ki ban da khraw haduh katta Haba ngi peit ia ki syiem ha ka literashor ngi iohi ba ka kyrdan te ka kyrdan syiem hynrei ka leit ka wan, ka kren ka khana kam shym pher na u luk u lak Lada u nongthoh un seng khana da uwei pat u syiem uba don ka hima kaba khraw, ryngkat bad ki kam radbah jong u, u iohi ba kata kan jngai palat na ka jingshisha, kan ym don ka jinglong Khasi ha ka. namarkata u nongthoh u phai sha u Jom bad lyngba jong u bad ka kynhun jong u, u H Warmphaign Sten u la lah ban seng ka khana kaba ai jubab ia ka jingkylli kumno ka Pang, ka Duk. Sngewsih, Jynjar, Khuslai bad Jingiap ki la wan ha ri Khasi bad ha ka pyrthei ruh

---

LYNNONG 7
Ka Burom Ba La Jah: Ka Allegory

Ha ka 'Ka Biang Ia Nga' ka jingkren ba san minit da u nongthoh kaba u la kren ha ka sngi ba pyllait paidbah ia **Ka Burom Ba La Jah** I & II. 21.6.80 u nongthoh u ong ba ka biang ia u lada ki nongpule kin shem ba u nongthoh lyngba kine ki kitab u pynkhmied ia ki shalor namar

> Sha kliar ki Mangkashang nga thew ban her
> Ha dur bad sur bym pat ju rwai mynnor
> Ha ktien la jong.
>
> (I·29-31)

U ong shuh shuh ba ka biang ia u lada ki nongpule ki sngewthuh ba ki ksuid ba la pynithuh ha kine ki kitab ki don ka kam ban leh, ki long kiba im ba khih, ba kren, ba phohsníew, ba angnud, kiba heh bad kiba rit ryngkat bad ki sur bad ki dur bad riam ba pher jong ki.

Hynrei ban sahkut tang ha ki ksuid bad ki kam jong ki, ha ka jingitynnad jong ka plot bad ka jinglangdong ki jingjia bad ha ka jingtbit u nongthoh kum u nongthaw tyngshop kam biang ia ngi. Kaba sahkut tang ha kitei kam pynpoi ia ngi sha ka ban iohi sa ia ka jingthmu ba kongsan eh kaba don ha lyndet ki jingjia kumba ki paw. U nongthoh u ong ha kaba kut "Ka Biang Ia Nga" ba **Ka Burom Ba La Jah**

(i) ka wad ban batai ia ka jingim;
(ii) ka mih na ka jingim;
(iii) kan sah ruh ka bynta jong ka jingim.

Kine ki jingong ki pynpaw shai ia ka jingthmu ba u nongthoh u don, kata, ba ki nongpule ka poim kim dei ban sahkut tang ha ki ksuid, hynrei kin mih shabar phlait ban iohi hangno u briew u ïeng ha ka jingiadei bad ki ksuid. Ha kiwei pat ki kyntien, lah ban ong ba kitei ki jingong ba la sot na "Ka Biang Ia Nga" ki kdew ba ka poim ka dei ka

Allegory.

Hangne ngan kdew katto katne shaphang ka allegory ha shuwa ban peit ia **Ka Burom Ba La Jah** kum ka allegory

Ka Allegory

La batai ba ka kyntien allegory ka wan na ka Greek **allos** shawei bad **agoreuien** ban kren Ka jingmut tynrai jong ka ka long **kren shawei mut shawei** Ha ka litereshor ngi ioh ka allegory haba ki jingjia ne ki nia ki jutang jong ka khana la ha ka poiri ne prose ki ia snoh lang ban kdew sha kiwei pat ki jingjia ne nia bad jutang ia kiba ym shym la kdew pyrshah ha ka khana Ka khana, plot, bad tyngshop ki don la ki kamram bad thong ban pyndep, kham bunsien ka thong jong ki ka long ban pynsngewtynnad Hynrei ha lyndet kine, ki nongpule kiba bniah bad shemphang ki lah bad iohi ba kita kiei kiei kiba paw ki buhrich sa ia kiwei pat ki khubor Dei na ka daw jong ka jinglong ba rich jong ka khubor ba uta u Macrobius u ong ba ka allegory ka dei tang na ka bynta ki riewshemphang bad ba dei tang kiba kum kita kiba dei hok ban lied ia kata ka jingtap kaba kah kum ka *veil* ia ki jingshisha kiba kham jylliew kiba ki riewmadan hi kin ym lah ban iohi ne sngewthuh Lehse une u Macrobius u la iohi ba kaba pule ia ka allegory ka mut kaba wad ia kaba shisha ha lyndet kaba la shu thawnang Ki khanatang phawer bad pharshi ki long kiba ki nongthoh/nongkren ki pyndonkam bha ban shon jingmut ha kiba pule/sngap ia kino kino ki khubor ha lyndet ka khana Donkam ban kynmaw ba ka allegory ka donkam ia ka khana Ka khana ka lah ban long kaba shisha ne kaba shu thaw Ha ka litereshor ka khana ka lah ban shim ia kano kano ka dur kata poitri, prose ne drama

Ban siat jingmut shawei nalor kata kaba la pynpaw ka ia syriem bad ka metaphor, simile, enigma bad allusion lada kata ka jingsiat jingmut ka long tang ia iwei i jingjia ba kut noh shen Ka jingkynthoh u Soso Tham

Sha u ki Umsohsun ba jngut,
Ki lam baroh ka Tngit ka Pyut

(Tham 1936 20)

bad ka jong u Morkha Joseph

> Ym don Abraham ka Sodom ban said,
> Ym don Jonah ka Ninebe ban lait,
> Kyndit thret ka wan kum ka sngi bishar
> Shu lyngngoh, lamwir, manbieit baroh phar.
> (Joseph 1968:5)

ki long ki allusion. Ba ka jingsiat jingmut kan long ka allegory donkam ban don ka jingiasnoh lang jong kawei ka jingjia bad kawei pat kat haduh ba ha kaba kut, haba la kyllum lang ia ki, ki ieng tylli lang kum kawei ka jingkam Ka jingsiat pharshi ka dei ban long kaba neh bad iaid lyngba baroh kawei ka poim ne novel, kumta ba yn lah ban khot ia ka ka allegory ba pura, hynrei lada kam neh, kata ka long lyngkhot lyngkhot, pynban kita ki lyngkhot ki mih bunsien ha kata kajuh ka litereshor, lah ban ong ba kata ka litereshor ka noh sha ka ban long ka allegory

Ka allegory kam dei ka jait litereshor kumba long ka poitri ne drama; ka dei ka buit ba ki nongthoh ne nonghikai pateng la pateng ki pyndonkam ban pynpaw lyngba ki khana ia ki mat pyrkhat kiba ki sngew shon ha lade na kaba ki peit khnang khai ia ki bynta ka jingim ha kiba ma ki ruh ki long ki nongiashim bynta ne nongpeit pyrman. Dei na kane ka daw u nongthoh **Ka Burom Ba La Jah** ha 'Ka Biang la Nga' u thoh ba ka poim ka pyni ia 'ka buit thaw poitri jong nga'.

Ka allegory ka lah ban long kaba kyllaiñ ne kaba shi sur. Ha kaba shi sur ka khana ka long khnang ia ka ban hikai Ki khana kum ha **Ki Phawer u Aesop** ki long ki nuksa. La ong ba **Ka Jingiaid u Pilgrim** jong u John Bunyan ruh ka dei ka allegory ba shi sur. Ka allegory kaba iadei bad ka saiñ pyrthei, ki jingjia ha ka histori ki kham kyllaiñ namar hangne don ka sur shyit, sur kynthah. Dei namar kine ki daw ba ngi iohi ba u nongthoh u leh kumba kren ia kawei katba ka jingmut pat kliaw shawei. Dei hangne ba ka allegory ka ia jan bha bad ka satire.

Ka allegory ka pher na ka satire la ka ia syriem ruh. Ka allegory ka siat pharshi kyllum khlem da ktah mationg kyrpang iano iano. **Ka Burom Ba La Jah** ka long kumta. Ka satire pat ka ktah mationg plak kumba long ka poim "U Ngap Na Ri War" kaba kynthah pyrshah ia u J.J.M Nichols Roy ha kito ki por Kaba donkam ban sngewthuh ka long ba ka allegory ka long kaba don jingmut bad ba leitsiew namar ba hapoh ka jylli kynthah kyllum pynban don ki snap ka jingkynthoh kyrpang kum ha ka satire. Ka satire ruh ka leit-siew namar ba ha ka jingkynthah kyrpang ia katto katne, ka kynthoh ha ka jingshisha ia ki riti dustur, rukom im bad rukom leh, kata ka *system* hi jong kata ka por kaba ai lad ia kita ia kiba la kynthah kyrpang ba kin leh kumba ki la leh.

Ki allegory ki don lai jaid (i) Kito kiba ia dei bad ka histori, kine ki kynthup ia ka saiñ pyrthei, imlang sahlang, ka ioh ka kot (ii) Kito kiba dei ia ka pyrthei mariang kynthup ia kito kiba lah ban pynieng kum ka kynja (type). U bseiñ rnong ia uba la kyntiew ha u dieng u long u kynja u Khrist ba la kyntiew ha ka Diengphna (iii) Kito kiba ia dei bad ka sneng ka kraw Kine ki kynthup ia kito kiba ka jingthmu ka long ban kyntiew ia ka jingim ba kynja mynsiem kumta ba ka jingim kan long kaba dap da ka jingkmen bad jingkyrmen

Ka Burom Ba La Jah kum ka Allegory

Ka nongrim ha kaba kane ka poim ka ieng kum ka allegory ka long ba ha kawei ka por shuwa ka jingpynlong ia ka Pyrthei (Gen 1 2, IV 169-70) la don uwei u khlur ne u Lurshai (Is 14 12, II 469) uba la ialeh pyrshah ia u Blei. Une u la rhah ia ka jingkhraw bad burom u Blei bad u la kut jingmut ban kmeh ia kita na u Blei U ong "Ngan long kum uba ha jrong tam" (Eze 28 16-19) Ha ka jingialeh hangta ha pyntha bneng (IV 165, 210-11) une u Lurshai u la shah shop noh sha Khyndai Pateng Ñiamra (Is 14 15, Lk 10 18, Rev 20 10, II 473, IV 165-8) ma u lem bad ki nongbud jong u Ki sla **Ka Burom Ba La Jah** ki pyni ha ngi ia une ujuh u Lurshai ba la shah shop na bneng tangba une u la ioh noh da ka kyrteng Khasi ne tip

Mikir: u Jom Rekha Teng teng la shu khot ia u U Ksuid u Khrei.

Ban wan rah ia ka allegory u nongthoh u seng khanatang shaphang u Jom Rekha kumno ba u khih lynga pisa, u leh shitom ban iaid lyngba ki pateng jong ka Khyndai Pateng Ñiamra ban lum paid ban wan sha Pyrthei ban jop ia ki briew kiba long ki jingthaw phylla U Blei. Ha lyndet jong kane ka khanatang thymmai ngi iohi ba ka khubor ka long kumne ka pyrthei mynta ka ngam ha ka ahor ba jyrsieh kaba la kjap lut ia ka sap tip briew tip blei, tip kur tip kha, ia ka mon ban kamai ia ka hok namar ba kita ki Thawlang Iawbei nyngkong ki la shah pynbieit pynngop ha ka buit phon buit pah ba shukor jong u Jom Rekha bad ki la rai ban jied ia ka khyndew khamtam ban ia ka Bneng, ban artatien ia U Blei kat haduh ban rai ban im laitluid khlem pyndem shuh artad ha ka hukum jong u Kawei na ki hukum kaba ki la ioh ka long ba kim bit ban sah ha Pyrthei mynmiet myniong (IV 142)

Namar ba ki la shah shukor, kim shym poi pyrkhat ba kaba ki ong

' Mynmiet ban kiew, mynstep ban hiar la thait
Shisha Nga kwah ban sah ha sla khyndew
To sngap, to sngap", Kumta ka Nia ka sdang.
Baroh hynriew kynthei ki khlei, "La thait "
(IV 512-5)

lane kaba ong u Duh

"Nga ruh", u jied u Duh, "nga juh ban iuh
Khyndew; bad ki ngan sah la bang ne jew."
(IV 524-5)

ka long kaba kyndat syndon ia U Blei bak. Kim poi pyrkhat ba haba ki wad laitluid na U Blei bad na ki hukum jong u kin ngat pat ha ki hukum u ksuid. Kim shym tip briew ei ei ba ki hukum U Blei ki long na ka bynta ka jingbit bad jingsuk jong ki. Kim shym suba ei ei ba uta u ngaptem bad moina ba ki ia kren ki dei ki thok ki shukor kiba la shu

pynbang ia ki tang ban hun ban iohi ba ki briew ki ngat ha ki jingeh ba laiphew jait. Hynrei haba u briew u kyndat ia U Blei ban kynthup ia ka khyndew, peit ka jia aiu ia u nyngkong nyngshap.

U iaid ieng laiñ; kynsan ka lip ka maiñ
(IV:526)

Une uba iaid ieng laiñ bad kiba la rai ban sah noh ha Pyrthei u dei u Duh. Tang shu mar ia ai la ka rai, kaba u duh nyngkong ka dei ka maiñ ka burom Blei. Ka jinglip noh kane ka burom na u briew kein ka dei ka jah burom jong u. Ka la long kumta ia baroh kito kiwei pat ki kynthei, u Bor bad u Nah bad ia kiwei ruh haba ki rai kyntait ia ki hukum U Blei.

Kaba bud ia kane ka long ba u klet noh ia la ka tynrai na kaba u wan. Ka khanatang: ki Hynniew Trep ki Hynniew Skum ka kren ia ka jingngeit ba u khun Khasi Pnar u don ha u Blei kum u tynrai ka longbriew manbriew La pynshisha ia kane ka jingngeit da ki kyrteng ba la ai ia U Blei kum u Nongbuh Nongthaw, u Nongsei ia ka longbriew manbriew. Hynrei ka jingkyntait ia U Blei ha kaba nyngkong, ka pynlong ia u ban ym pynsngew shuh ia ki jingpynkynmaw baroh. Kane ka ialam sha ka jingpyneh dohnud, bad khatduh khatwai sha ka jingklet syndon jar. Ynda la klet ka jingshlur bad jingbymsalia ka wan tyllep. Nujor ia kaei kaba ki 'riew snieh snep dieng' bad ki riew thymmai ki leh.

Riew snieh snep dieng ki bam
Tang ja bad jhur; kim dih na wah, ki pung
Ki tih. Ka um jingklet la khlei ha wah
Ba tuid; tang riew thymmai ki dih ki klet
Syndon ia puriskam riew rim.

...

Kin bam da kam bad ktien ia kmie
Ia kpa, ia para briew baroh bym treh
Pyndem ha riew minot, ha stad, ha jhad
Ka juk thymmai.

(V:77-87)

Haba u briew u jied ban sah noh ha Pyrthei u la ieh ia ka shong suk shong saiñ ha Ing u Blei. Kane ka la pynkylla ia u na ki khun u Blei sha kaba un long uba kham palat ban ia u ksuid. Kaei kaba u briew u leh ia la u para briew ka long kaba ki ksuid kim ju leh ia la ki para ksuid (V:438-80).

U briew ym tang ba u kylla ksuid hynrei u la kham stad ban ia u ksuid hi. (V:389) Shi sien mynwei u la shah pynshoi ha u ksuid, hynrei mynta u la pynshoi ma u ia u ksuid. U briew u pynshoi ia ka ksuid Pang bad ksuid Iap ban pyndep ia ki kamram jong ki halor kito kiba shlan ban long dieng pyngkiang ia ki jingthmu ba bun jait jong ki; ki da thong ia ka Pang bad ka Iap da ka snam ki mrad, ki sim ki doh. U la sniew haduh katta ba u thong ia u Brai ba un leh ia ki kam brai jong u wat da ka dor ban siew. U Jom haba u peit bad sngap thuh ruh na kaba iathuh u Spai u sngewthuh ba um donkam shuh ban trei hapdeng ki briew. Kumta u rai ban pynbud noh ia u Spai ban leit phai noh sha ri Myngkoi. Haba u Spai u ong

"Kynrad, nga rai, nga dei ban wan shong trai
Ki briew ki roi palat, ki stad palat
Syntiat la nang kynthei, shynrang, khynnah
Kumjuh .

·(V 388-91)

U Jom u ong pynbud

"Iathuh shuh shuh, nga ruh
Ngan rai,"

(V 401-2)

Ha shuwa ba un kynnah na Pyrthei u Jom u ud, bynñiaw khleh sngewrem ba u briew uba mynta u la sniew na lade, um treh ban kit khlieh ia la ki jong ki jinglong bad jingleh sniew baroh Haba la sniew, la pyut plak ka longbriew manbriew ka kynnoh ka kynta baroh ka leit shu Jom (V:312, 435). (Bishar ia ka jinglong ksuid u Jom; u Jom mynta u kynnoh kylla ïu briew).

Kiwei pat ki ksuid kiba sah ha Pyrthei kum u Ren, ka Taro, ka Shwar, ka Khapraba, ka Sabuit, ki la kylla ki "ksuid ba khrong" (V·430). Ia kine ki briew ha ri Khasi Jaintia ki ri, ki ai ka bam ka nguh ka dem kat kum ki dustur ba ma ki ki ju leh. Lada jia ba ki briew ki rai ban bret ia ki, ki lah ban leh kumta Kane ka pynpaw ba u briew u bat ia u ksuid u khrei ha ka kti jong u ym ia ka ban pynduh pyndam ia u kumba tieng u Jom shisien (I 331) hynrei ban pyndonkam ia u na ka bynta ka jingmyntoi jong u

Ka jingiaid lynti u Jom bad ki nongbud jong u kumba la batai bniah ha ka poim Kitab I-III ka ia syriem eh bad ka jingiaid lynti ki snaiap ha ka **Inferno** jong u Dante ne ka jingiaid lynti u Orpheus shaduh ka khet u Pluto ban wad ia ka tnga jong u ka Eurydice kaba la shah rong noh shata ha ka Jingiap Ka jingiaid lynti kiba kum kine ka la ju long borabor ka dustur ha ka epik, ha kajuh ka por ka long ka allegory ban kdew ia kita ki bor kiba maian kiba trei ha u briew ha ka jingim bad ha ka jingiap kumjuh Ka jingiaid lynti ha **Ka Burom Ba La Jah** ka kdew ia kata ka bor kaba la khring ia ki Thawlang-Iawbei ban ieh ia ka bneng da kaba pyrkhat ba hangne kin ioh ka shnong bad ri laitluid

Kane ka bor kaba la lap iu briew kam dei ka bor lymmuh kaba lah ban shu kyndat suk sharud Ka tyllong jong kane ka bor ka mih na uta uba ka dohnud ka ingkhong da ka jingbitar bad jingpynhiar kput Une uba la tip ia ka jingkthang jong ka jingshahjop um mon shuh ban hap ha kajuh ka apot sa shisien Te kumta haba u la iohi ka lad ban pynhiar kput ia U Blei da kaba ktah pynpulom ia ki jingthaw jong u um shym shu mih la ka mih kumto khlem khreh Hynrei u da khreh, u da mang, u da khan, (I 344) u da lum paid na baroh kawei ka Khyndai Pateng Ñiamra

Ka jinglum paid bad khamtam eh ka jingkhot kyrteng ia ki ksuid kiba kham paw ha ka bor bad buit jong ki, khamtam ia kito na ka Jylla Lalot ka pynkynmaw ia ka dustur epik kaba u Virgil u la bat

haba u la list ia ki nongrap nongsynran jong u Turnus ha ka **Aeneid**. Shuh shuh ka pynpaw ia kaba u Jom um ngeit ban jop thma tang da u paid bhur ba lymmuh U H. Warmphaign Sten u la pynlong ia u Jom ban sngap kyndiang ia baroh ki jingai jingmut jong kiwei pat ki ksuid, namar u tip biang biang ba ha ka ïa kaba biang kita baroh kin sa long kiba iaid dor bha Ki nongbud u Jom ki long u paid ba ryntih u bym don da kumwei pat lait na kaba pyndep ia ka mon u kynrad jong ki. Uba la nud ban kren kynthah iu Jom dei tang u Ren (I:434-55), la katta ruh ka mon jong u kam ia pyrshah ei ei bad ka jong u Jom. Kane ka pynpaw shai kdar ba ka hima u Jom kam dei ka hima iapait. Ka bor kam shong tang ha u nongialam hynrei ha ka jingiatylli lang kiba bud ia u.

Kane ka bor ksuid ka trei ni haduh katta katta Ka wad ki lad ki lynti baroh kumno ban pyńngam ia kita ki jingthaw phylla U Blei Kumta ki thaw bad rah ki tiar thma, ki rah sa ka ksiar ka rupa bad mawkordor ban ioh pynngam ia u ha u Mammon U ksuid u tip ba ym lah ban shakri ia U Blei bad ia u Mammon ha kajuh ka por. Ki ksuid kynthei bad ki ksuid shynrang ki lam la nia la ktien, la buit la bor ban trei hu briew, ki da mang da thew ba lada kumno re u briew u lait na ka ktu jong katto katne na ki, un ym pep ban hap ha kiwei pat. Ka jingai jingmut ban phah syntiat du Spai ia ka iaid ka ieng ki briew ka dei ka buit hiar thma kaba paka Ka hukum bu Spai u ioh ban khlei ka um jingklet kumta ba haba un biah phongrai ia ka bor, burom bad jingbha U Blei, u briew un klet ba kata kam long kaba shisha. La ong ba u Jom uba la pynkhih sha ka jingialeh um thiah satia (IV 327), um shah ba ki ksuid kin bun ktien eh, ha u ka kam ka kren kham jam ban ia ka ktien Kine baroh ki pynpaw ba u Jom u shimi khia ia kane ka jingialeh Kaba u nongthoh u leh ha kane ka poim ka long ban kdew ba kane ka bor kaba la nud ia U Blei shi sien kam dei ka bor ba u briew un lah ban ia leh pyrshah. Nalor ka jingpynkhreh, u Jom u don ka bor ban leh kambah ban pynthame la ia ksuid ne briew (I:400); ban rit ban heh kat kum ki khen, ban buhrieh ia la ka dur ba i triem jong u, ban paw kum u angel jingshai lada donkam. U Spai, u Ieit

Paidbah bad u Jom ki la pynkylla dur ia lade sha u ngap, u skaiñ, ka Larni bad u Moina.

Ka bor ksuid ka trei ha u briew na ki lai tylli ki dong kiba donkam eh ha ka jingim jong u. Kita ki long: ka khlieh--jingmut jingpyrkhat; ka dohnud--jingsngew; bad ka doh--ka met bad ki jingbrai jong ka.

Nyngkong eh ka bor ksuid ka wan ha ka jingmut lyngba ki nia bad jingpynshong nia bad ki nia ba pynbyrngia (IV:119). U Spai, la iathuh u sei ki nia, u ia kren ia khana nyngkong bad kawei ka kynthei, hadien bad baroh ki kynthei, bad nangta ka pur sa shaduh u Kñi Rangbah hi. U Duh bad ka Buit ki la wer ia u Kñi Rangbah ban ym pynlut por ia kren bad u 'ngap' ioh kumno re ki 'ngop ha sur jong u', pynban u Kñi um sngap ia ki. U ia myllen kren shuh shuh pynban. Hato ka Im kam shym la ngat ha u Soitan namar ba ka la treh nyngkong ban byrngia ia kren bad u? Haba u 'ngap' u iohi ba ki la byrngia, u sei sa ki nia ban pynshongnia. U Kñi uba shida u la lyngngoh ia ki nia ki jutang u 'ngap', mar bud ia ka jinglyngngoh wan sa ka jingsngewdei. Kine kloi lan ki speh sha ka ban pynngeit bad mynjur ba imat don shisha kiei kiei ha U Blei kiba kim ju poi pyrkhat mynshuwa. Ka artatien ia U Blei kaba ha ka jingshisha ka dei ia u 'ngap' ka la sdang ioh jaka. Ka jingpynshah shkor ia ki nia shukor, ka jingmynjur lem bad kita ka pynmatlah ia ki dak ki shin kiba pynpaw ba u 'ngap' u dei u ksuid. Ki khmat ka jingmut kiba la pynmatlah mynta (II Cor. 4:4) kim peit shuh, tang ki shkor ki ieng jriang ban sngap ioh lehse ki ioh sngew sa kiwei kiwei pat ki sur bad nia (IV:442-446).

Ka Kitab IV ka ban bunsien ia ki kyntien 'sngew', 'sngap', 'sur', 'sawa'. Kine ki kyntien ki kdew ba u briew u ngat ha ki buit u ksuid u khrei namar ba u la sngap bad pynshah shkor ia ki sur sawa shukor jong u, bad ba kine ki la ngam jylliew ha ka kyrdan pyrkhat. Haba pyrkhat ia ka jingpynshoi u Jom (IV:447-54) lah ban ong ba kam long kaba da katta katta eh kat haduh ban pynkohnguh ïu briew pyrshah ïu Blei. Lada ka jingpynshoi ka long mak mak ka lah ban

long ba u briew un ym kohnguh satia. Hynrei namar ba u briew u lah shah jop lypa ha ka kyrdan pyrkhat kam shym long shuh kaba eh ia u ban kylli: "Ym pom daei, me ong?" (IV:465). Kane ka pynpaw ba lada biang sa tang ka tiar, u la kloi hi ban khet pyndkut ia tang nub tang jri ha kliar u Sohpetbneng.

U ksuid u la pynpyut plak ia ka jingmut jingpyrkhat u briew (II Cor.11:3); kane ka la pynlong ia u ban ym peit sngur mynsiem shuh ia U Blei ha ka bor bad burom jong u; u la peit ia U Blei na ka phang ka malade bad u la sdang ban sngew kumba u la shah shim kabu shisha ha U Blei (IV:171-181). Haba u briew u la pynlong ia ka malade ka pdeng um iohi shuh ia U Blei, um lah pyniapher shuh ia u ngap shisha na u ngap ksuid, lymne u lah ban iohi bad sngewthuh ba U Blei u kren ha u lyngba ki dak ka suiñ bad Pyrthat Uba kum une u briew u wad tang ban bit ia lade bad lehse ban bit kita kiba u ieit. Hynrei lada kumno re kita kiba u pyrkhat ba u ieit ki pynthut ia u, u kloi ban kñia ia ki ha duwan ka mon ka malade jong u Haba la poi ha une u pud u briew u duh ym tang ia ka tipblei hynrei ia ka tipbriew ruh.

Na ka khlieh, ka bor u ksuid ka par sha ka dohnud. Ka dohnud u briew kaba la tam hukum kam don jingsuk namar haba u briew u ieh ia U Blei u ieh ruh bad ia ka jingsuk. Um suk ha lade, um suk ha ing lymne ha bar Namarkata u thaw ia kajia ha ïng, u i kumba un bam bad kmie bad kpa da ktien bad kam (V:184-7). Ha shnong ha thaw dap tang ka suba sniew, ka bishni pihuiñ ka rhah ka rhing kat shaba phai. Ka dohnud ka la long mynta ka thynriew ka Pap (Eze.28:11-17, Tham. IV:VI) kaba kham shukor ban ia kiei kiei baroh kum ka thwei ba iong ba ngiew (Jer. 17:9, Tham. IV XV). Ka Pap ka wan rah ia ki lok ne khun kynthei bad shynrang na Jylla Iewthala, Jylla Lalot bad Jylla Synshar Paidbah ban pynshong kyrthai ha ka dohnud briew. Ki pynngeit ba lada yn ioh spah, ksiar-rupa, bam pahuh pahai u briew un suk. Shuh shuh kine ki bor ki pynbor ia u ban lam mraw sa ia ka met jong u sha ki ktien bad kam jakhlia ba har rukom,

ki da tyrwa ruh ia ka jingsuk bad jingkmen. U briew haba u pyndem ha la ka dohnud kumta, u kyrmen ba kita kin long kiba shisha, kumta um salia wat ban da siew da ka pisa ruh. Hynrei la shem ba ha ka jaka ban wan ka jingsuk jingkmen ka wan pynban ka Pang ka Shitom (met) ka Jynjar bad Khuslai (jingpyrkhat), ka dum ka lyngngoh ha ka mynsiem. U nongthoh u pharshi ia ka dum ka lyngngoh mynsiem da kaba pynphet noh ia ka Sngi, u Bnai bad Khlur napdeng u khun Khasi-Pnar ha kata ka por

Haba bishar ia ki tyngshop ksuid ha kane ka poim ngi iohi ba don kito kiba habar, kata kiba ka shong ka sah jong ki ka long sha lum, sha khlaw etc bad ka kam jong ki ka long ban ktah ia ka met uno uno u briew uba jem rngiew (I 72, 296-7) da kaba pynpang pynshitom bad pyniap ruh Don pat sa kito kiba dei ki bynta jong ka longbriew ia kiba la ai jingim ha kata ka rukom ba ngi lah ban sngewthuh ia ka jinglong bad rukom trei kam Kine ki dei kita ki *personified abstractions*, kiba mih hi na ka longbriew manbriew ia kiba u nongthoh u batai khamtam na ka liang ki jinglch kiba kat kum ki jinglong ba ia sngewthuh paidbah Kine ki dei ka Sarong, Bishni, Shla, Rhah, Jaipdeh, Lalot, Awria (Lim, Brai), Tuh, Arsap, Isih, Artatien, Klep, Khwan, Jyrsieh Ka jaka shong jong kine, kumba la kdew haneng ka dei ka dohnud briew Kine ki pynngam jyllop iu briew ha pap ha sang bad ka jingthmu jong ki ka long ban lam iap ia met bad mynsiem u briew Ka allegory na kane ka long ba ka bor ksuid ka thap iu briew nabar bad napoh da kawei ka jingthew, kata ka long ban pyniap khoit ia u

Ka allegory jong Ka **<u>Burom Ba La Jah</u>** kaba kren shaphang ka jingialeh kaba u briew u dei ban iaid lyngba khamtam eh ha ka jingim ba kynja mynsiem hapdeng ka bor U Blei bad ka bor u ksuid ngan ym kren shuh Nga la dep kdew ia kane ha ka jingiadei bad ka phang pdeng Kaba sah ban kdew ka long tang ia ka jingshisha ba ka jingiaialeh u ksuid ban jop iu briew ka long kaba neh bad iaid lyngba ia ka poim baroh kawei. Nalor kane don sa ki allegory lyngkhot kum

ka allegory ka Iewthala, ka Synshar Paidbah bad ka Jingdum.

Ka Allegory ka Iewthala

Ka Iew Thala ka mih na ka 'Iew' ha shnong 'Jingthala' jong **Ka Jingiaid u Pilgrim** jong u John Banyan bad na ka jingrwai

Nga la thait ba hangne long,
Shnong jingthala.

KHB 322:3

Ka jingthala ba la kdew ha **Ka Burom Ba La Jah** ka ia syriem, ha kajuh ka por ka iapher na ka Iew u John Bunyan ha kaba ki jingdie ki long naduh ki Ing, ki khyndew ki kam ki jam, ki nam ki burom ki ri bad ki hima Ka pdeng duh jong ka Iewthala ha **Ka Burom Ba La Jah** ka dei ka jingpynhun ia ki briew na ka hiang ka met' ha ki bynta ba pher jong ka kum ka khmat, khmut, shkor, shyntur bad thylleij, ki kti, kjat bad ka snieh doh Ka jingpynhun ia ka met ka long ha ki rukom ba pher Kat kum kane ka poim, ka lynti sha ka pdeng iew kaba long ka jingiadei awria hapdeng ki kynthei bad ki shynrang ba don hangta ka long da ka jingpyni dak kaba da ki bynta ba pher jong ka met hi. Kiba leit Iew shata ki ia sngewthuh bha wat tang mar shu ia peit (khmat) bad ioh sngew (shkor) katto katne ba ka mar khaii hangta ka dei ka met. Ban hch ka iew, la don lypa iwei ar ki dukan kiba die 'mar kyrpang' ba ia dei bad kine ki jait kam. Ka jingpynskuiñ da ka iaid khlem akor 'khlem jaiñ khlem nep', ki jingpynshlur da ki jingbam bad jingdih ba bun rong; ka jingiatur sha kynja kiba poi thymmai shata ki long ki jingjia kiba iaid kam bha ha kane ka iew. Kane ka iew ka don ka "jingsawa ba khleh" (kynmaw u nongthoh u bud dien ia ki ksuid ha ka Kitab II na ka jingsawa jong ki). Ka jingsawa kaba mih bad ba la niewtang hangne ka long kaba mih na kita kiba ia don bynta ha kita ki kam pynhun met.

Ki kam ha kane ka Iewthala ki jia mynmiet. Katba ki nongshong shnong ha kiwei ki Jylla ki thiah, hangne pat ka iew ka hat ka thnem. Ki ksuid kiba la mih naduh Jylla Khyndai ki poi hangne ha ka por

'shiteng synïia'. Ki la ioh lad ban ia shim bynta lein ha kine ki kam. Ka jingthmu ha lyndet kane ka jingkdew por (shiteng synïia) bad jingiashim bynta ki ksuid naduh u Jom ter ter ka long ban kdew ba ka kam hi ka long ka jong u ksuid u khrei bad ka jingdum.

Kiei kiei kiba la jia ha Iewthala kim shym sahkut tang hangta hi Hynrei u Jom u la wanrah symbai ia kine ki jaid jingleh bad u la bet ia ki ha ka ri jong ngi kumba ka la long ruh ha kiwei pat ki dong jong ka pyrthei. U Jom u la wer ia baroh ki ksuid na kane ka Jylla Iewthala ban leit lem bad u sha Pyrthei ban pyndep ia baroh kaba ki la leh ha Myngkoi ha Pyrthei ruh Imat ba la wan ki ksuid na Iewthala, ki jingjia kiba kumba la jia ha ri Myngkoi ki la jia kynrei bha ha ka ri jong ngi. Ki jingthoh jong kiwei pat ki nongthoh litereshor Khasi la kiba ha shuwa ne hadien u H. Warmphaign Sten ki pynpaw ba ka Iewthala ka don mynta ruh ha ki katto katne ki bynta jong ka ri, bad ba ki nongleit iew shata kim long khyndiat

Ka pharshi kaba kham shyrkhei na kane ka long ba kita ki nongleit iew ki dei ha kajuh ka por ki nongmane ha ki ïngmane. Mynmiet ha Iewthala, hynrei mynstep tang shu riew ka baje ïngmane baroh ki pynstet ban leit shata. Hynrei haba kum kita ki leit ïngmane hato ki leit ban mane Blei? U Blei jong ki um lah ban dei u Blei ba khuid bad ba shisha; u blei jong ki u dei ban dei u Jom. Ki lyngdoh ha kine ki ïngmane ki pyndep ka niam khyllah. Ki kren bad ialap ia kiei kiei kiba ki hi kim leh. Ki phlan ba ki ai jingknia da ki theisotti haba ym don wat tang kawei ruh ka kynthei kaba kum kata. Kumno yn dang don theisotti shuh ha Iewthala haba ha ki jingleit iew jong ki mynmiet la dep die tad lut ia kata hangta ha khmat u paidbah (II:572-3). Haba la kdew ia kane, u Lyngdoh Iewthala u jubab

> Sotti ne ym sotti la tip ma ngi
> Trai shnong trai ri:
>
> (II:584-5)

Kine ki kyntien ki pharshi ia ka leh arsap arphong; ia ka jingkren da

kumwei jingleh pat da kumwei; ia ka jingbymsalia ban pyntngit ia kaba kyntang tang ban ioh pynpaw ba ki long ki nongmane. Kine, namarkata, kim shym wad ban mane, hynrei ban pynhun ia lade. Lehse ki mane ia lade. U nongthoh u kdew ba u lyngdoh haba u kren kumtei, u kren hok shisha namar um shym thmu ban ai jingknia ha U Blei uba dawa ba ka jingknia ka dei ban long kaba khuid bad tlem, hynrei ba u thmu ban leh kumta ha u blei thymmai jong ki u Jom Ki lyngdoh ki tip ba kaba ki leh kam pynbiang pynhun ia ka mon U Blei, hynrei namar ba ki la ngat ha ka jingtrei ka Pap ki pynksan ia la jingleh da kaba ong ba ki kñia ym ha U Blei hynrei

"... ban roi ki ksuid ki khrei lawei"

(II:551)

Ban pynkut ia kane ka allegory u nongthoh u kdew ba ka jingkwah u Jom ia mynta kam long ia ki jingkñia hynrei ia kaba kita ki paidbah lewthala kin bud ia u U ong ha ki kumne

"Naduh mynta wat mlien
Ban leh kumne, wat kñia ei ei ha nga,
Ia noh baroh, nga dei u Jom jong phi
Bud thik ia nga."

(II:614-7)

Ka allegory nangne ka long ba U Blei um kwah ia ki jingknia ba bun rukom ba ki lyngdoh ki knia. U David ha ka Psalm 40:6 u kren shai ba U Blei um kwah ia ki jingknia na ki briew. Kaba u Blei u kwah ka long ka jinglehhok, ka jingleh isynei bad ka jingleh rit ha khmat jong u (Hosea 6:6, Micah 6:8) U Blei u kwah bad dawa ba ki briew kin long kum ma u U ong

"... bad phin long kiba khuid naba nga
long uba khuid"

(I Pet. 1:16)

U Blei u dawa kumne, u Jom ruh ba u dawa ba u long u blei ki ksuid u dawa ba ki nongbud jong u kin long thik kum u. Ka allegory

ka long ba ngi ki briew ngin long thik kumba u blei jong ngi u long. Iano ngi pynlong blei na ka bynta ia lade? Kumba uta u long kumta ngi ruh ngin long. Ki blei ki long ar: U Blei bad u ksuid. Lada ngim don ha kawei ka liang, ngi la don beit ha kawei pat

Ka Allegory ka Synshar Paidbah

Ka Synshar Paidbah ka mih na ka rukom synshar kaba la don lypa ha ki riti synshar ha ri Khasi naduh hyndai hynthai. La nang pynthymmai shuh shuh ia ka da kaba ai lad ia ki kynthei bad shynrang kiba la 18 snem shalor ban jied ia ki nongmihkhmat jong ki na ki kyntoit jong ki. Ki nongmihkhmat ki long la ki liang ki liang. Ka liang kaba bun paid ka ioh thaw Sorkar. Ka pharshi kaba la paw lyngba kane ka poim ka long kyrpang eh ia ka jingiathaw Sorkar ha Meghalaya ha ka ilekshon MLA ha ka snem 1978 haba ka seng APHLC kam ṣhym don shuh ha ka bor jong ka jingiatylli Ha kane ka ilekshon ym shym don kano kano ka parti kaba la ioh bun nongmihkhmat kat ban lah ban thaw sorkar. Kane ka la pynlong ia ki nongmihkhmat ban iaid shaneng sharum ban khroh ia para nongmihkhmat ban ia snoh parti noh bad ki kumta ba kin lah da ka jingiasynrop lang ban thaw sorkar (II:801-12). Ka jingkhroh borabor ka long da ka pisa. Ha ka jingialeh ilekshon ka jingpynlut pisa kaba bun bah. Ka jinglut ka leit ha ka bam ka dih kiba rung ba mih, ki nongtrei kiba leit shaneng sharum hapoh kyntoit ban sam ki *election manifesto, appeal, electoral roll,* ban tah ia ki jingkyrpad paidbah ha ki kynroh shnong, ka bai leit bai wan, ka baisngi ia ki nongkyrshan bad kiwei kiwei pat ki jinglut. Ka jingkylli kaba mih borabor ka long: naei ki nongmihkhmat kin khyllie ia kat kata ka pisa ba la pynlut. Kito kiba khroh ki tip bha ia kane. Kumta ki tyrwa ba lada ki nongshah khroh kin wan ia snoh seng bad ki, bad ki lah ban thaw sorkar kin ai ia ki

Shi lak ki sbai da ksiar nylla

(II:808)

Nalor kane. ki batai ba lada ia kane kaba kin ai yn buh ha ki

Double Benefit Scheme jong ki bank, hadien san snem ka sut kan long kat ka trai. Da kane, ki ai jingmut, kito kiba shah thied kin lah ban khyllie ia baroh ka bailut, kin lah ban pynlut katto katne ban leh bha ia la ka kyntoit kumta kin ioh bat ia u paid nongjied na ka bynta ka ilekshon ka ban wan ruh.

U nongkhroh u iohi lypa ba ki ban ia wan snoh bad u kin sngew eh ban shu ieh ia ka parti na kaba ki jop. Kumta u pynkhreh lypa ka nia ka ban pynsngew suk ia ki ban ryngkang kper bad kata ka long ba kim shym jop namar ka parti, hynrei ki la jop namar ka jingbhadur bad kam bhadur jong ki. Kí paidbah ki jied'briew, kim shym jied parti ka long ka nia ban pynksan ia kiba ryngkang kper. Ka jingphawer ka long ba ki nongjied nongmihkhmat imat ki buaid ia ka jingbhabriew ki nongmihkhmat. Kane ka thew ba ka saiñ pyrthei ka iaid lang bad ki kam ba mih na Iewthala.

Ka allegory na kane ka long ruh shaphang ka phlan duman kaba ki nongmihkhmat ki kren. Ka jingkren jong ki ka long ba kin tei ia ka jaidbynriew ha ka nongrim ka hok hynrei hato dang don hok haba dang hynnin dang bein dang khoh, mynta pat yn leit ia snoh bad kita hi ia kiba la khoh. U Ryngkang Kper um tip ka hok wat la u kren shaphang jong ka. Kaba u tip ka dei tang kumno ban pyndap ia ka pla ha ban da biang.

Da ka jingkyrshan ki Ryngkang Kper, hadien katto katne por la lah ban pynlong Sorkar. Ynda la long Sorkar, ki Ryngkang Kper ki la ioh la ki kyndang. Mynta ki la long myntri. Ha ka shuki myntri ki pisa ki lynga namar mynta ka thok ka shukor jong ki ia paid nongjied ka la paw pen ryngkew. Hynrei ka jingpisa ka neh tang shi por. Ha shuki myntri kaba ki ioh ban peit kham bunsien ka dei ka ksiar nylla suda kaba la wan rah sha ki da ki bar jylla kum ka mar ia peiñ kabu trei kam jam hapoh jylla. Ka ksiar ka pynsngap jar ia jingpisa jinglynga baroh. Kaba ki bunkam mynta ka long ka kit ksiar sha la ing. Ar taiew mynshuwa ki long ki paid ba duk hynrei mynta pat la bna haw

ba ki nongmihkhmat ki la riewspah. Ki la sdang sa ka pynieng ing paki dulan, ki tnga ki khun ki deng ksiar kat naba long ban leh kumta. Ki paidbah ki wad jingtip balei ka wan kynsan ka jingkylla kaba kat kata.

Ki lap, "Pleng, baroh khoit ki lum ki khur!"
(II:857)

Ha ka jingsynshar paidbah, kren mynthi u nongthoh, ka jingkhur tyngka ruh ka long paidbah.

Ki nongsynshar paidbah kim salia ia ki pari ri. Ka jingbymnang jong ki ia ki buit rah ksiar nylla sha ki, ka jingshaniah bieit bad shida ha ki jingkular ba ki nongmihkhmat ki sei ha ki por ilekshon ba ki ki thmu tang ban peit kyrpang ia jingbha trai shnong trai thaw ka la pynsah lum ia ki. Ynda ki iohi ba ki kam ki jam baroh ki la leit lut sha ki bar jylla ki sdang kyndit. Ki sah sa tang ka lyngngoh ba ki la dei ban shim tang kat kaba sah tam.

Ba ki trai shnong ki bieit shida than, u nongthoh u batai mynthi ba lada ki dei ban ia ioh kabu lem kum kiwei, kaba ki dei ban leh ka long ban leit borabor sha ki myntri ban ai ha ki ka nguh ka dem. Lada ki dei ban shong da ka kali, ne kulai ne hati ruh ki dei ban poi sha ki ym da ka kti thylli hynrei ryngkat bad ki jingsop shithi ba la pyndap da ki lut heh. Dei ban leh ia kane ha ka sngi kha ki khun, sngi jer khun, ne haba kha khun. Dei ban ai teng teng da ka syiar, teng teng da ka ksiar ka rupa, teng teng ki jingdih vodka, gin (umsngur) whiskey, brandy (umstem), rum (umiong) soda water (umlieh), teng teng pat ai da ki soh ki pai, ki kha phylla. Shi sien tohkhat, ban bit ban biang ki kam ki jam, u nongthoh u kren mynthi, u ong, ai ka doh ieit doh thiang ruh, leit sha ki ïngbasa bar shnong na ka bynta kane, peit thuh artad artad hangno ka mon ki myntri ka dem.

U nongthoh u maham ba ym baroh ki myntri ki leh ia kitei ki jingleh ba la kdew sha khmat. Dang don hi ki myntri kiba dang bat ia ka 'niam rim' kata ki wad ka hok nylla, ki trei shitom shisha na ka

bynta ka ri lyngba ki lad pynroi baroh.

Ka allegory kam long tang ia ki myntri Sorkar, hynrei ia ki ïng Sorkar kum ka Rilang bad ka Raitong, nangta sa ka Legislative Assembly. U biria, de sa ia ki nongtrei office kum kiba trei shitom haduh ba la paw dien star sa ka khlieh ba ki kit khia kit shon ia ki kam ba la pynshet ha ki.

Ka jingiapher ka synshar paidbah ha Meghalaya bad Myngkoi ka shu long tang ha ki snem. Ka por ki nongmihkhmat ha Meghalaya ka long san snem katba ha Myngkoi ka long hynñiew.

Ba ka allegory ka Synshar Paidbah ka thew ia ka Jylla Meghalaya lah ban pynthikna na kaba u leit Paidbah u ong ba un paw ha dur syntiew ka shap jong ka seng APHLC Sngap u ong:

> "Ngin leit noh hi kata; ha dur syntiew
> Ngan paw "
>
> (IV:358-9)

U nongthoh lyngba ki laiñ harum u pynpaw ba u kdew artad ia ka saiñ pyrthei ha ri Khasi kumno ba ka iaid ha ka por jong ka histori: na ki syiem sha ki sordar nangta sa sha ka thaw sorkar

> Ynda ki briew ki thung sa syiem,
> Sordar bad seng Sorkar dorbar ki lum
>
> (V:175-6)

<u>Ka Allegory ka Jingdum</u>

Ynda haba u briew u la sahkut ha pyrthei, ka jingtymmen, jingpang bad jingiap ki wan. U nongthoh u ong

> Peitmat bynriew
> Ba Pang ka ktah ia met, mynsiem, jingmut.
> Ka wan nabar, ka mih napoh, na bam

Na dih, Jynjar ka sdang khura iu briew
Ha khrum ka bneng. Ka tieng ka smeij ki long
Ki lok ba lah ban lap kylleng khlem lut
Baiseng.
...
Jingiap ka sdang khyrwait, lyndang, lyngkrang
Kyllon khunlung bad riew ba syriem snep dieng
Tymmen ka snieh.

(V:114-126)

Hynrei U Blei u isynei, kumta u ai ka niam ka rukom, u pynshai kumno yn leh ban law ia daw jong ka sohsat baroh Kumne u briew u im suk pat, ka kñia ka khriam, ka khan ka shat baroh ka kup. Ki shnong ki sdang ban don la ki jong ki jong ki lyngdoh, bad kane ka jingsuk bad jingiaid beit ka la neh bun spah snem

Hynrei ka Pap kam ieh bu briew un suk. Kumta ka par sha 'duwan kyntang', ka lam ryngkat bad la ki lok ban trei ia ki kam pynjyrsieh pynsang ia ka niam mane Blei. Ka jingtrei ki ksuid ka la wanrah ia ka jingdum kaba long ha ka jingshisha ka jingmih ba dei ban mih kumta namar ba u briew hi u la phet rieh noh na khmat ba iai thaba bad dap jingieit nylla U Blei. Haba u briew u kynriah na U Blei u kynriah na ka Jingshai, bad u don mynta ha kaba dum. Kane ka jingpynlangdong ia ka laiñ kaba lai (I:3) bad ka jingdum ba la kdew ha ka Kitab V ha kiba bun ki ktien bad kyntien ka kdew ba u nongthoh u la da ïnang bha ban siat sha kane ka jingshisha ba la ban ha ka phang pdeng ba u briew u don hapdeng ar ki bor Lada u kynriah na ka bor Blei u ia shem ia ka bor ksuid ka ban trei de ha u ha ban da lko pom, bad u mad hangta ia ka dum ka iong ngit.

Ha kane ka poim u nongthoh kum u briew uba pynshongnia bha ia kiei kiei u kylli ha lade-nangno ka wan kane ka jingdum lane kaei kane ka jingdum? Balei ha ki khanatang Khasi la kren borabor shaphang kaba ka Sngi ka phet sha Krem Lamet Latang? Ha ka jingiohi

jong u, kane kam dei tang ka pharshi hynrei ka la jia ba ka sngi ka la i kumba ka da rieh shisha imat ha ka sngi ba don ka Bam Hynroh ka Sngi. Tangba kat ban dum bad Sngi bad Bnai bad Khlur te imat kane ka dei ka jingpyrkhat bad jingpynwan dur ia kata kaba u Joel u ong

Ka Sngi bad u bnai ki la dum bad ki
Khlur ki khang ia la ka jingtyngshaiñ (Joel 3:15).

Kaba u Joel u kren hangne ka long shaphang ka Sngi Bishar. U nongthoh jong kane ka poim um shym kren ia ka kum u Joel hynrei kum ka jingmih na kaba u briew u jied ban phet na u Blei da kaba um pyniakynduh shuh bad U da kaba khet noh syndon ia ka jingkieng ha u Sohpetbneng kaba long ka lad bad ka dak ka jingim ba don ka jingiadei ba jan hapdeng u briew bad u Blei.

Ha ka jingiadei bad ka jingdum (V:187-208), u nongthoh u iathuh ba baroh ki rangbah ha ka ri ki kyang ban ioh jingshai, don pat kiba la shu rwai 'Jingshai, jingshai, ia pha nga brai: wan noh'. Kane ka jingpyrta ia ka 'Jingshai' ka la pur na kawei ka shnong sha kawei ka shnong kat haduh ba ka jingpyrta ka la sawa lang ha ka lyer 'Jingshai, jingshai.' Peit, kine baroh lai 'Jingshai, Jingsawa bad Lyer' ki bor kiba u nongthoh u la buh ia la ka jingkyrpad, ki la iakynduh lang ha kane ka por jong ka jingdum. Kaei ka daw? Ban pynpaw ba kine ki lai ki bor kiba ieng na ka bynta U Blei kum Lai ha Uwei ki long barobor ha ka jinglong kawei. Haba ki briew ki la wad 'Jingshai', u nongthoh um shym ieh ba kata ka jingwad kan nym da don soh ei ei. U iathuh ba hadien ka jingiai pyrta "Jingshai, jingshai", ka jingshai ka la wan ha ka dur ka Leilieh bad Pyrthat Kine ki tbeh jingshai, ki la pynkemding ia ki kseh tymmen haduh ban da rhem hai. Nangne ki ioh pat ia ka jingshai ha ka dur ka ding, bad nangne ki rah symbai sha la ïng.

Ha lyndet jong kane ka jingjia ngi iohi ba u nongthoh u kwah ban pynpaw ia ka jingngeit jong u ba haba u briew u wad ia U Blei

U Blei uba long ka jingshai, U Blei un ym ieh khlem jubab ia u. Ka kular ba u nongthoh u tip bha ha ka jingiadei bad kane ka long: Wad te phin sa shem; Wad phi ia U Trai katba dang lah ban shem ia u, khot kyrpad ia u katba u dang hajan. U Blei u jubab lyngba u Pyrthat bad Leilieh kumba la kdew ha ka Lynnong: Ka Phang Pdeng. U Blei u jubab bad pynpaw ia lade ha ki 'kseh tymmen' kata ha ki riewtymmen. Dei ki riewtymmen kiba kwah ban iohi ia ka khmat U Blei (V:73-79). Kaba u nongthoh u ong ka Leilieh bad Pyrthat ki thang ia ki kseh tymmen ka mut ba U Blei pynpaw ia lade ha ki tymmen. U ai jingshai ha ki riewtymmen shaphang ka niam ka rukom, ka kñia ka khriam baroh. Ka jingshai ba ki ioh ka long kaba shai shynna bha. Kane ka dei ka jingmut jong ka kyntien 'rhem' ba u nongthoh u pyndonkam. Na kane ka jingshai ki riewtymmen ki la ioh ym tang ia ka niam hynrei ia ka jingshai mynsiem kumno ban pyniaid ia la ka jingim na kawei ka sngi sha kawei pat. Kane ka jingshai ba u nongthoh u kren hangne imat ka long ka tynrai jong ka rukom pyrkhat u Khasi shaphang ka hok bad ka pop, ka akor bad ka burom kiba dei ban synshar ia ka longbriew manbriew. Kine ki riewtymmen ha kiba la klang ka jingsngewthuh bad jingshai mynsiem shaphang kane, la iathuh, ki la rah symbai ding sha la ïng, kata ka mut, ki la ai pateng ia kata ka jingshai mynsiem ha la ki khun ki ksiew pateng la pateng. Nangne sa ioh ka niam bad ka rukom pyrkhat shaphang U Blei kumba ka la long bad sah haduh mynta hapdeng u khun Khasi Khara.

LYNNONG 8
Ka Ri Myngkoi : Ka Geography

U Khasi u ngeit ha ar kiba ia pyrshah. Kita ki long ka Ing lane Dwar u Blei bad ka Nurok ka Ksew lane Khyndai Pateng Ñiamra. Kaba nyngkong ka paw ha ka phreis: "Bam kwai ha ïng/dwar u Blei." Kaba ar ka paw ha ka jingsneng jingkraw bad jingmaham ia ki khun ki pyrsa ba ki dei ban im hok, leh hok lane kamai ia ka hok lymda kumta yn thep ia ki sha ka Nurok ka Ksew/Khyndai Pateng Ñiamra. Kane ka ialam jingmut sha ka jingpyrkhat paidbah ba ka Khyndai Pateng Ñiamra ka long ka jaka pynshitom ia ki mynsiem ki briew kiba katba ki dang im ki long ki kynja riew bymman, kiba leh ia ka pap ka sang aiu re. Lada don ba iap bad lada ki bahaing kim shym pyndep ia ki niam ki rukom baroh ha ka por ba thang ia u, ki Khasi ki ngeit ba ka mynsiem jong kum uta u briew ka kylla suidiap Ha ka jingiadei bad ki suidiap don ar ki rukom pyrkhat. Kawei ba ki suidiap ki her ha suiñ, ne ki sahkut ha ki lum ki wah, ki maw ki dieng, ki krem ki kroh. Kawei pat ka long ba ka jaka shong jong ki suidiap ka long ha Khyndai Pateng Ñiamra. U H. Lyngdoh (1939, 1990:14) u batai ba kane ka jingngeit ha ka Khyndai Pateng Ñiamra/Nurok ka long ka mangkariang kaba la wan snoh na kiwei pat ki jingngeit jong ki Mikir bad ki Hindu. Kat kum ka jingngeit ki Mikir, ki mynsiem jong kiba iap baroh ki leit sha kawei ka jaka kaba shapoh khyndew kaba ki khot ka 'Jom Arong' (shnong u Jom Rekha) Hangne uta u Jom Rekha u synshar kum u syiem jong baroh ki ksuid iap. U H. Lyngdoh u iathuh shuh shuh ba ki Khasi ki ngeit ba ka Tyrut ka dei ka syiem jong ki suidiap. Pynban la ka kyrteng ka long da ka Mikir (Jom Rekha) ne ka Khasi (Tyrut) ka jingngeit ha u ksuid u khrei ka sah; kumjuh ruh la ka Khyndai Pateng Ñiamra ka kylla Nurok ne Dujok, ka jingngeit ha ka, lehse ngan ym bakla ban ong, ka long ka jingngeit Khasi tynrai. Katba lah ban sngewthuh, ka jingngeit tynrai u Khasi ka long (i) ha U Blei Kynrad Nongbuh Nongthaw bad (ii) ha u ksuid u khrei. U Blei u ai kaba bha suda ia u briew. Khlem thung

khlem tep u briew u kheit ki soh kiba bang ba shngiam kiba dap ruh da ki jor ba bha bad biang kat kum ki aiom. U khaw u krai, u phan, ka shriew, u hadem bad sohriew ki long kibā u Blei hi u la pynlong ha kaba nyngkong, kumta bu briew un kdang; nangta un suk. Kane kam dei ka jaka ban jer bad niewtang ia kiei kiei kiba u Blei u leh na ka bynta ban pynsuk ia u briew. Ka jingthmu jong ka jingkdew ka long tang ban pyni ba katba u Blei u thaw baroh ki lad ba u briew un suk un saiñ, u ksuid u khrei pat u wad tang kumno ban pynshitom ia u. Ka jingpynshitom ka long da ka jingpang, ka jingduk, ka jynjar bad khuslai ba laiphew jait. La pynskhem ia kane ka jingleh u ksuid da ka jingngeit Khasi ba ki suidiap ki ju leit borabor sha la ki bahaing-hasem ne sha kiba iashah iasham ban pynwit-pynshitom ia ki. Ban lait na ki jingpynwit jingpynshitom jong ki, ki briew ki ai ka nguh ka dem ban pynsuk pynjem ia kine ki suidiap. Ynda la pynleit ka nguh ka dem bunsien, ka myllen bad klet ka tapop ia ki kat haduh ba u ksuid u kylla 'blei' pynban. Dei da kumne ba lah ban batai kumno u Khasi uba ngeit tang ha uwei u Blei u la kylla ioh sa kiwei pat ki blei. U H. Warmphaign Sten u ong kumne shaphang kane·

Tang biang
Ka niam marwei ki nongwad blei ha snieh
Pyrthei ki sngew la dei ban bun ki blei
Ban da ban shan, ban rap ban tan ha khen
Ba jngan bym kup ka khan.

(V:165-9)

Ha **Ka Burom Ba La Jah** la wan rah ia ka jingpyrkhat ba baroh ki ksuid ki khrei ki dei ha kaba mynnyngkong ki angel khuid u Blei Hynrei ki la shah shop noh sha Khyndai Pateng Ñiamra namar kata ka jingialeh pyrshah jong ki ia U Blei uba la jop ia ki ha ki liang baroh. U nongthoh u pynkren ia u Kñi Rangbah kumne harum ban rah ia ngi sha kata ka por ka jingsdang u ksuid u khrei bad ban pyni shai ba ka Khyndai Pateng Ñiamra lane ri Myngkoi ka dei ka jaka ba la buh u Blei Nongbuh Nongthaw na ka bynta jong ki.

U Syiem u jop ka nia, ka buit, ka bor.
Iu nongpynkhih khynñiuh pyntha ka bneng
Mynwei la shop la beh ia u nangtai
Bad la kynhun shaduh ka ri Myngkoi
Sha jngai na khet jong u, ka jia ha shwa
Pyrthei kan mih na um khohruh khohram
Khlem dur.

(IV:164-70)

Nangne na ri Myngkoi ki mih ban wad iu briew, nyngkong ban jop ia u na U Blei, hadien pat ban kyrniom na phang lyngba ka jingtrei kyrpang ki ksuid Duk, Bieit, Pang, Jynjar, Sngewsih, Khuslai bad Jingiap. Kumba la kdew ha kiwei pat ki lynnong, kane ka long ka .phang kaba kongsan eh ha ka poim.

Ha ka pyrkhat Khasi, ka Khyndai Pateng Ñiamra kam da don ka dur lane geography kaba thikna, hynrei ka jingpyrkhat paidbah ka long ba ka don shapoh ka niamra jong ka khyndew Hamar hangno hapoh ka khyndew ka don kata ka Khyndai Pateng Ñiamra ym don mano mano ba lah ban batai Ka jingwad jingtip shaphang ka ñiamra da ki geophysicist bad seismologist ka iathuh ba ka bynta ba shapoh jong ka khyndew ka long kaba skah bad khluid haduh katta katta. Kine ki riewstad ki shem ba ka Pyrthei na sla khyndew shapoh ka long ha kiba bun syrtap La phiah lai bynta ia ki syrtap kiba kham heh kumne: (i) Ka Crust (Lithosphere), (ii) Mantle (Mesosphere) bad (iii) Core (Barysphere).

Ka Crust (shynrong) ka sdang naduh ka sla khyndew ha kaba ngi im ngi khih bad ka kut haduh shapoh shuh shuh jong ka sla khyndew hapoh ka duriaw Ka jingjylliew jong ka ka long kumba 45 km. Nangne shapoh ka don sa ka Mantle kaba long ar syrtap: ka Upper bad Lower Mantle. Ka jingjylliew jong kane ka syrtap ka long kumba 2400-2500 Km. Shapoh shuh shuh jong ka Mantle ka don ka Core lane pdeng duh jong ka Pyrthei. Ka jingjylliew jong ka ka sdang naduh 2500 km haduh kumba 6000 km ei ei. Kumta haba khein lang

ia ka jingjylliew na sla khyndew shaduh sha ka bynta kaba shapoh tam jong ka, ka long kumba 6000 km.

Ha baroh kine ki syrtap don bun ki mawsiang, mawlong, ka um, ka umphniang, ki mar poh khyndew kum ka dewiong, dewbyrtha, nar, ksiar, rupa, aluminium, sisa, silica, magnesium, nickel, mawkordor, diamond etc. Ki mar poh khyndew kiba u briew u tih, u tih na ki syrtap jong ka Crust. Ka jingwad jingtip ka iathuh ba katba nang ngam shapoh ñiamra, kata sha kata ka 6000 km shapoh khyndew kiei kiei ki nang skah haduh katta katta bad ka jingkhluid ruh ka nang jur nang jur. Kat haduh ban da poi sha ka Core ka jingkhluid ka la poi shaduh 5000°c. Kane ka jingkhluid ka long ka daw bad tynrai bah jong ka jingbthei ki lum mihding. Ka jingdon jong ki lum mihding ha kylleng ka pyrthei, bad ka jingbthei jong ki na kawei ka por sha kawei pat ka pynpaw shai ba kane ka jingkhluid ka ialeh ban kyrsei sha sla khyndew bad ka ioh lad ban leh kumta lyngba ki lum mihding.

Halor kane ka jingbatai ia ki syrtap hapoh niamra ka khyndew, ka jingkylli kaba mih ka long: hangno hapoh kane ka 6000 km ka don kata ka Khyndai Pateng Ñiamra? Hato kata ka jingkhluid ba khraw katta ka dei kata ka pung ding ba la kren ha ka Bible? Ki scientist kiba la ai ia kane ka jingbatai shaphang ka ñiamra kim pat poi shata, kim lah ban leit shata da ka met, namarkata kim lah ban pynshisha ba kam dei. Katto katne snem mynshuwa ka la mih kawei ka khubor kaba ong ba ki scientist ha Siberia ki la tih ban ngam lyngba ia kane ka 6000 km shapoh khyndew, hynrei ki la dei ban sangeh noh namar, ka khubor ka ong, na kat haba ki la poi ki la iohsngew ia ka jingud bad jinglynniar ba khraw, kaba ngiew bad kaba la pynher syrngiew ia ki. Ym tip thikna la kane ka khubor ka long kaba shisha. Hynrei ka jingmaian jong ka jingpynpaw u Blei ha ki longshuwa jong ngi ba ka jaka ki ksuid iap ka dei ha ka Khyndai Pateng Ñiamra kata hapoh khyndew bad shuh shuh ba kane ka rukom pyrkhat ka ia dei sbak bad kaba ka Bible ka kren shaphang ka dujok kum ka bynta ba khaim shapoh ka khyndew (Eze. 31:14-18; Ps. 63:9), kum ka kpoh jong ka

khyndew (Mat. 12:40), kum ka bynta kaba shapoh shuh shuh jong ka sla khyndew ha duriaw bad shapoh ki tynrai jong ki lum (Jonah 2:2-6) ka pynsngew phylla ia nga hi shimet. Ngam ngeit ba ka jingpynpaw ha ki Khasi ki bym don jingiadei ei ei bad ki Hebru kan long kajuh lymda ka long ba u Blei :ii u la jied ban pynpaw kumjuh namar kane ka Khyndai Pateng Ñiamra/Nurok ka Ksew/Sheol/Hell ka long kaba shisha kumta hapoh ka ñiamra ka khyndew

Kawei pa kawei ka litereshor kaba khraw ka don la ka jong ka jong ka rukom pyrkhat shaphang ka pyrthei Don kaba ngi sngewthuh namar ka iadei bad ka pyrthei kaba ngi kum ki nongpule ngi tip, don pat kiba ngim sngewthuh Ki nongthoh borabor ki wan rah ha ki jingthoh jong ki ia ka pyrthei kaba long ka jingiakhleh lang jong ka pyrthei kumba ia tip paitbah bad ka pyrthei mutdur Dei ia kane ka pyrthei mutdur ha kaba ki nongshongshnong ki dei ki ksuid ba nga kwah ban ia peit hangne ia kaba yn ong ruh ka Geography jong **ka Ri Myngkoi**

Ka Khyndai Pateng Ñiamra, kat kum u H. Warmphaign Sten kam don hapoh ka khyndew wat la u kdew ba ka ri Khasi ka tip ia ka kum ka

> Myngkoi, shapoh khyndai pateng ñiamra
> Na sla khyndew
>
> (I 85-6)

Ka jingsngewthuh kyllum shaphang ka ri Myngkoi kat kum u nongthoh ka long ba ka ang

> Ryngheng ia kat bym mon ban poi Ing Blei
> Ka long ahor pung ktieh ba kjit shapoh
>
> (I 89-90)

Ha ka jingsngewthuh jong u. ka pyrthei kaba pyllun kan nym lah ban kynthup hapoh jong ka ia ka Nurok ka Ksew. Lada yn sam lyngba ia kano kano kaba pyllun na kawei ka dong yn poi sha kawei pat ka dong, kumta ruh lada yn sam lyngba ia ka pyrthei na kawei ka dong

ha sla khyndew yn poi shisha sha kawei ka dong sla khyndew. Kaba kum kane ka jingpyrkhat sam lyngba ka dei tang ka thiori. Ym pat shym don ka jingsam lyngba kaba kum kata. U nongthoh hangne u pyrkhat ba lada ka jingsam lyngba ka pynpoi na pyrthei ha pyrthei te namarkata ka Khyndai Pateng Ñiamra kan ym don hapoh khyndew. Um shym pyrkhat ioh kan don pynban hapoh ka kpoh ka khyndew (core) kumba la kdew haneng. Haba la kylli ia u, hangno u pyrkhat ka don ka Khyndai Pateng Ñiamra, ka jubab kaba u ai, ka long ba u mutdur ka lah ban long ha ki Planet kiba ia iaid tawiar lem ia ka Sngi kumba long ka Pyrthei. Dei kane ka jingmutdur kaba la pynlah ia u ban pynpoi ia ki ksuid nyngkong sha u Bnai ha shuwa ba kin poi sha sla khyndew Pyrthei.

Ka jingpyrkhat bad jingmutdur u nongthoh ka lah ban long ha kano kano ka rukom. Kaba donkam ia ngi kum ki nongpule ka long ban peit kumno pat u pynpaw ia kata ka jingmutdur jong u ha ka poim. U nongthoh, nga pynkynmaw, u peit ia ka Khyndai Pateng Ñiamra kum khyndai tylli ki jylla.

Haba shim kyrpang ia ka **Jylla Khyndai**, ka geography jong ka ka long kumne:

Ka sla khyndew jong ka ka don khleh u mawleiñ bad ka um "U mawlong lieh khlieñ", kata u mawleiñ, u dei ka khet ha kaba u Jom u shong. Don ruh ki mawria. Haba u Jom u jam ki mawria ki lwet (I:349). Ka don ka um ha ka dur ka pung. Hangne don ki dohthli, dohkha, dohjei, shersyngkai (I:355). Haba la pynkhih ia kane ka um da ka jingiasum jhulum ki ksuid, ka um ka mih tdem. Haba ka pung ka la kylla ka pung batdem', ym lah ban iohi shuh ia ki dohthli, dohkha baroh namar ki la phet rieh noh sha la ki krem

Ka bynta kaba shatei jong kane ka Jylla ka don ka khyrdop ba la ai kyrteng ka Khyrdop Dud. La rah ia ka Ramew sha kane ka khyrdop haba la pyllait ia ka na ri Myngkoi. Kane ka dei kajuh ka khyrdop kaba baroh ki ksuid ki iaid lyngba bad kaba ka Pap ka la

khyrdep da kti ba jem (II:20) mynba ki la iehnoh shadien ia ka Jylla Khyndai ban poi sha ka Jylla Phra.

Ka suiñ jong ka Jylla Khyndai ka long da u mawramsong (I:557). U don u lyoh uba rben hangta, bad ka jingdum ka tap (I:554-563). Ka don ka lyer kaba dei ka lyer kyrpang jong kane ka jylla. Na kata ka daw u Jom u ai hukum ia u paid nongbud jong u

Tang dei li-er phylla, la dur la dar
Thymmai ngin phong.
(I:537-8)

Kumba long ha Pyrthei, ka lyer ha Jylla Khyndai ka pynmih jingsawa haba ia ka la pynkhih jur da ki ksuid U nongthoh u ong ba u pah niangkynjah ki shkor bym mlien ban sngap ia ka jingsawa ki ksuid kaba mih tip na kaba ki kmen ne ba ki tieng, ki khñium ne ki ud (I:560-2).

Ka <u>Jylla Phra</u> ka dei ka ri riewspah. Ki don ki lum dewiong dewsaw, bad ka pynnoh jong ki ka long ki riat ba jrong. Sha trai riat ka don ka um. Hapoh kane ka um

Ki dem ki ksaiñ baheh ar kham lai kham,
Kim iap namar shapoh kam khluid kumne
(II 71-2)

Hynrei ha ki bynta ba halor jong kane ka um ka don ka umphniang ia kaba u nongthoh u khot ka um mihding Kane ka umphniang ka sma kyndok her her. Tang shu pyrsad halor jong ka, ka mehding lep. U Ren uba dei u bsein u bym lah khlem pyrsad u la pynpluh ia kane ka umphniang. Ka jingpluh ka khie kum ki jingat phyllung, hynrei kim shlei sharud; ki shu iaid lymbub najuh hajuh.

Kane ka jylla ruh ka long kaba dum, tangba haba kane ka umphniang kaba u nongthoh u khot ka Wah Domriang, ka pluh, ka pynmih ia ka jingshai la kumba ba thaba ka leilieh, tangba kane ka

dei ka jingshai khylla kaba pher na ka jong ka leilieh. Ka um halor kaba ka umphniang ka per ka long ka bym long ban dih, namarkata kawei na ki aiñ jong kane ka jylla ka long wat sliang'. Kiwei pat ki aiñ ki long wat dih duma, wat rah kyndok. Kine lai ki 'wat' ki wan na ki 'wat' jong ki Stoic hyndai kiba long wat ktah, wad mad, wat tba. Kam da shai bha la kane ka Wah Domriang ka dei artad ka Wah Jingklet. Ha ka jingiohi jong nga, ka Wah Jingklet ka long sa kawei pat ka wah kaba ia ka um jong ka long ban dih. Hynrei jar uba dih na kane ka um, kane ka kynthup ia u Jom bad baroh ki ksuid, ki klet lut ia kiei kiei baroh kiba ki la leh bad kren mynshuwa. Ka bor pynklet na ka wah Jingklet ka pynkhih phaloh ia ka Wah Domriang. Shisien u Jom u la kular plie iew hangne, hynrei ba u kum klet noh ban pyndep la ka kular, ka Wah Domriang ka khih pisa. Kane ka Wah Domriang ka thanda jai tang shu ioh kular da kumwei pat. Kine ki wah ki paw shiban kum ka bynta ka mariang hangto, shiban pat ki paw kum ki wah ka mut ka pyrkhat.

Hangne don ka khyrdop ba la khot ka Khyrdop Mihding Kane ka lah ban khang lada kwah, tangba ka hukum ba la ai ka long ba kap ang beit kumta ban ioh rung kloi lada mynsaw ha thma (II:145-6).

Mynta ngin peit sa ia ka geography jong ka **Jylla Hynñiew** Ka khyrdop jong kane ka jylla ruh ka la plie lypa la kumba ka la tip ba don ka jingkyrkieh rung jong u syiem ka Myngkoi

Kane ka Jylla ka dei ka jylla ha kaba ki lum ki dap da ka dewiong bad mawramsong. Na ka sla khyndew hangne halor jong kine ki mawramsong don ki dieng sohshiah kiba pynmih la ki soh na ka bynta ba ki sim nurok kin bam. Ym shym tih dewiong ne thang mawshun hangne namar ym don ba khaiï pateng ia ki. Ki ksuid kim long kiba duk, namarkata kim donkam ban dang pynriewspah ei ei ia lade.

Ha kane ka jylla, ki jaid dieng kiba mih ki dei ki dieng shiah. Ban pdiang burom iu Jom, la pyndeng syntiew ia u da ki kpieng tiew shiah keng.

Ka jingdon jong ki lum, ka pynmih ia ki khap maw bad ia ki krem. U nongthoh u pynong ia ki ksuid hangne

Ka kam ban leh ngin lah kat bor ba rit
Ngin ap ha khap ki maw, ki nar, ki krem
Katba wan, rieh hangta ngin tah rong tar
Ki khmat.

(II 183-5)

Na ka jingkren jong ki ngi sngewthuh ba kane ka jylla ka don ha ka ym tang ki maw, dewiong, dewbyrtha, ki dieng hynrei ka nar ruh lmat ki ksuid ki saiñ bsiang ruh na u dewiong ba don hangne ba ki sa ong "ngin tah rong tar ia ki khmat" jong kita ki nongshun ba ki ia wad lang bad u Jom.

Ka **Jylla Hynriew** ka dei ka Jylla Dewrkhiang Ka sla khyndew hangne ka tyrkhong palat namar bym shym don slap la hynriew bnai Ka jingshit ka jur haduh katta katta. Ka khyndew ka ang la kum ban 'kjup' ia paidbah ksuid bym lah ban her ha suiñ. (II 217) Ka khyndew hi ka khluid palat ia ka ding ba syang mawshun ha karkhana Mawmluh. Ka daw jong ka jingkhluid ka long namar ba ka thymmei jong kane ka jylla ka don ha ka Wah Domriang ha Jylla Phra. Kane ka mut ba ka jingkhluid ka kiew artad na Jylla Phra shaduh Jylla Hynriew. Hato kane kam syriem ia ka jinglong shapoh ka khyndew ba la kdew sha khmat eh?

Ym don jingim hangne. Ki wieh ki ktiar lai phew jingim ki iap namar ka jingkhluid Kito kiba don kai katto katne ki phet rieh jngai na sla khyndew. Wat ki ksuid kim neh shong slem hangne U Ren u la dei ban shu her ha suiñ da ki thapniang kiba u la ioh kat kum ka kambah u Jom (II:204). Ki daw ba la ai balei ka khluid haduh katta ki long:

(i) Ka dei ka bainong jot ba kawei na ki jylla ha Nurok ka dei ban shah/ioh na ka daw ka jinglehsang u Jom ia u Basa bad ka Ramew. U Jom u pynpait ia ka ing ka sem bad ka jingieit jong ki da kaba u

pynsakma ia u Basa, bad pynklim ia ka Ramew shipor; ynda u pyllait ia ka, u pynap lypa ia u Ryngkew ban shim tnga ia ka. Ka Ramew de ha ka jinglong ba tlot ka klet noh ia u Basa. (Ka Ramew bad Basa ki dei ki shakri kiba pynbiang ia ka um ha ka mariang). Ka jingmih nangne ka long ba ka lyer jem jai ka la duh noh. U slap um wan shuh, bad ki lyoh ba mih na Wah Jingklet ruh ki klet ban kah syrngiew ia ki nongshong shnong ka Jylla Dewrkhiang.·

(ii) Sa kawei pat ka daw balei ba khluid katta ka long ba ia ki dieng ki seij, ki khlaw ki btap la pom lut hana namar ki pun jingkieng da kita ki mar khlaw ban poi sha khet u Jom. Ka jingmih na kane ka jinglehsat ia ki khlaw ka long ba ym don ei ei shuh ba dang sah jyrngam ha sla khyndew Dewrkhiang. Ym don lyer shuh mynta. Kaba pyndap ia ka Lhuh Dewrkhiang ka dei sa tang ka lyer shit kaba mih na kaba ki ksuid kiba la wan ryngkat bad u Jom ki ia kynthlap la ki thapniang ban jah shit

Na ki daw ba la kdew, haneng kane ka Jylla kam don um wat tang ban dih ruh. U suidshit uba la shah um, u la kylla pang sahiaw, bad ka jyrhoh ka bat ha pdot ba tyrkhong jong u. Kiwei ki bym lah shah khlem um, ki ngam kum kito kiba ha Jylla Phra sha Wah Jingklet.

Ka jinglong jong ka mariang hangne kam shym paw ha ka jinglong tynrai jong ka. Kaba paw kumba la kdew haneng, ka long ka jingmih na ki kam lehbeiñ ba la leh halor jong ka Ramew. Kane ka jingaidur ia kane ka jylla ka mih na ka jingpyrkhat u nongthoh halor ka jingmih na ka jingbym sumar ia ki dieng ha ka mariang.

Mynta ngin rung ban peit sa ia ka jinglong ki lum ki wah, ki mar pohkhyndew ha ka **Jylla San**. La jer ia kane ka Jylla Ksiar na ka daw ba hapoh ki maw ha kane ka jylla don ka ksiar nylla. Kane ka ri ka dei kaba riewspah shisha. Nalor ka ksiar don ruh sa ka Nar. Imat ka nar ka kham bun hangne ban ia ha Jylla Hynñiew. Ka jingdon u Biskorom hangne, u ksuid uba ka riam ka beit da ka nar paka suda ka pynskhem ia kane. Harud ki wah don sa ki mawkordor, kine kyrhai

byllai la kumba ki thiah syaid sngi ha ki khana puriskam.

Na sla khyndew mih sa ki lum diengkseh. Ki lum diengkseh, ka wah, ki mawkordor, ka ksiar, ka nar, ka rupa, ka rnong, pitor ki pynlong ia kane ka jylla kaba itynnad. La ym shym kren ei ei shaphang ka lyer, pynban ka jingdon ki lum bad ka jingjyrngam sah ki khlaw ka biang ban pynthymmai bor ia u Ren kat haduh ba u Biskorom u ong ia u

Hynrei balei
Kumne phi i khynraw, phi i thymmai
(II 373-4)

Ka jingitynnad ka jylla ka long kat haduh ba u Jom u pyrkhat un ia pli noh ia ka khet jong u ha Jylla Khyndai bad kane ka jylla u Ren. Kumta u ong

"Ma me, ko Ren men hiar shapoh, ma nga
Hangne ngan shong lada ngin hap wan phai"
(II 390-1)

Ym shym kren ei ei shaphang ka jingdum/jingshai hangne Lehse ka shai ka sngi myngkoi aiu re, namar la kren ia ki mawkordor ba ki thiah syaid sngi. Nangta ki don sa ki kseh (kiba jyrngam). Kan nym long kumta lymda don jingshai. Namar ba u nongthoh u ong ba ka Khyndai Pateng Ñiamra ka lah ban long ha ki Planet, te lah ban ong ba hangne ha ka Jylla San ka jingshai ka la dei ka jingshai ka jong ka sngi hi U planet na ka bynta kane ka Jylla Ksiar u lah ban dei u Jupiter ia uba la tip kum u planet ba phyrnai tam.

Nangne ngin bud dien ban lap sa ka Jylla Saw pat ka long kaba kumno. Kane ka jylla ka dei ka Jylla ki Lum bad Madan ba ithiang. Ha kine ki lum bad ki madan ki syntiew bun rong ki phuh, ki ngap ki lwai ki trei minot. Ki wah ruh ki tuid kynjai ha la lynti. U lum uba kham paw hangne u dei u Lum Kynduh. Ka lyer pyngngad iwbih hir hir ka beh. Ka jingiew ka rung shaduh sha trai jabieng ban pynkhih

bad pynkyndeh ia ka dohnud shaphang kiei kiei kiba bha bad itynnad. Ka jingitynnad kaba don hangne ka pynkynmaw ia u Jom ia ka jingitynnad ka bneng. Nalor u Lum Kynduh, lah ban iohi da ka jingtrei ka bor kynmaw ia ki kam baroh ba la leh la bha la sniew Dei hangne ba u Jom u iam haba u la sngew kynduh ia la ki jingleh Dei namar kane ba u Jom u ong yn khot ia ka ka Them Iam Jom

Ka Jylla Lai ka dei ka Iewthala Kane ka paw kum ka madan bah. Ha ka bynta kaba kham kynjang don sa kawei ka madan kaba u nongthoh u khot "ka madan lum bajrong" (II.544) Ha kane ka jylla lah ban shem mawleiñ; ia ka duwan la thaw da u mawleiñ Ka sngi bad ka miet ka don hangne la kum ha pyrthei hi Ki ksuid, la iathuh ki rung hangne ha ka por shiteng synnia Ka iewthala ka thnem ha kane ka por. Lashai pat mynstep ka thnem sa ka leit ingmane U nongthoh um shym pynlut por ban batai shibun shaphang ki lum ki madan hangne.

Ka **Jylla Ar** ka dei ka Jylla Lalot Ym shym batai shibun shaphang ka geography jong kane lait noh ba hangne don ka kper sohniamtra na kaba ka Pdeh bad Tuh ki bam, ka don ka Wah Isih Ki rud wah ki long kham jrong ban ia ka sla um kumba long lem ki wah bad rud wah ha ka pyrthei Nangta don ruh sa ki ksch ba lung kyrhai ha kiba ki ksuid ki ia lang ban pyndep shibun ki kam jong ki

Kaba pyniakhlad ia ka Jylla Ar na ka **Jylla Nyngkong** ka dei ka dwar ramsong Kane ka khyrdop ka long kaba riat bad ba khim Haba kin lait nangne kin poi shárum sha ka madan shyiap Na shiteng riat lah ban iohi ia u lum bajrong Tang shu lait une u lum, poi ha Jylla Nyngkong tiap

Ka jinglong ka **Jylla Nyngkong** kam shym pher na ka ri Khasi La ym shym kren shaphang ki lum, ki wah bad ki madan ne ki mawramsong kumba long ha kiwei pat ki Jylla, pynban ka jingkdew sh·nhang ki ing trei kam ba i shong kun, ka jingiabeh ban tei ing paki

dulan da ki katto katne ka pynpaw ba ka jylla ka dei kaba bit bha ban shong shnong. U nongthoh um shym kdew shaphang ka jinglong ka mariang hangne namar u la kham pynleit jingmut ia ka pharshi ka saiñ pyrthei ha Meghalaya. bad ia ki kam ki kti ki nongshong shnong khamtam ban ia ka geography jong ka.

Haba bishar kyllum na ka liang ka geography, nga iohi ba u H Warmphaign Sten u pynwandur ia ka Khyndai Pateng Ñiamra kum ki syrtap kiba don hi hapoh ka sla ka khyndew. Wat la ha ki jingiakren bad u, u ong ba kam long kumta, pynban ka dur ba u ai ka kdew sha kiei kiei kiba ngi ia tip ba ki long ki bynta ha ka mariang ha ka khyndew Ka jingiaid lynti jong ki ksuid na Jylla Khyndai ter ter shaduh Jylla Nyngkong lehse kan ym pher bun na ka jingiaid lynti lyngba ki syrtap ka jingpynlong hapoh ka khyndew naduh ka pdeng duh (core) shaduh sha ka shynrong ha sla khyndew (crust). Ka geography jong ka Ri Myngkoi ka long ka jingiakhleh lang jong ka jingtip bad jingpeit thuh ia ka mariang ha sla ka khyndew bad ka jingmutdur u nongthoh.

Jingkdew

KHB	-	Khasi Hymn Book, Presbyterian Church. Latest Edition.
I:1-13 etc	-	Jingkdew na ***Ka Burom Ba La Jah*** kat kum ki kitab bad laiñ.
Is.14:12 etc	-	Jingkdew na ka Kotbah Khasi kat kum ki kitab, lynnong bad dkhot Ka jingspel ia ki kitab ka long ha ka English
PL	-	Paradise Lost

Bibliography

1	Bunyan John		*Ka Jingiaid Pilgrim* (Translation) 4th ed 1958 Shillong
2	Bush, Bush	-	*Milton Poetical Works* O U P 1966 London
3	Elias, H	-	*Ki Khanatang u Barim* 1965 Shillong
4	Hankins	-	*Source and Meaning in Spencer's Allegory* 1971 Clarendon Press Oxford
5	Lewis, C S	-	*A Preface to Paradise Lost* 1942 1971 O U P London
6	Lyngdoh H	-	*Ka Niam Khasi* 1937 1990 Shillong
7	Joseph Morkha	-	*Ka Ryngkah* 2nd Ed 1968 Shillong
8	Macqueen John	-	*Allegory* 1970, Methuen & Co London
9	Mawrie H O	-	*U Khasi bad La Ka Niam* 1973, Shillong
10	O'Connell Micheal	-	Epic and Romance in *Encyclopedia of Literature and Criticism* 1991, Routledge, London
11	Preminger, Alex	-	*Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* 1974 Macmillan Press London
12	Sten H Wamphlangn	-	*Ka Burom Ba La Jah* 4th ed 1985 Shillong
13	Sten, H W	-	*U Prew* 1987, Shillong
14	Sten, H W	-	*An Introduction to Aristotle's Poetics*, 1994 Shillong
15	Tham, Soso	-	*Ki Sngi Barim u Hynniew Trep* 1936, Shillong
16	Wahlang, Oscar M	-	*Ka Jutang jong ka Sur Pangnud u Khun Khasi* 1986 Shillong

